

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
POLITIKAS ZINĀTNES NODAĻA

**ARKTISKĀ PIECINIEKA CĪŅA PAR ARKTIKU:
NO KONFRONTĀCIJAS UZ SADARBĪBU**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Jevgenijs Golovčuks**

Studenta apliecības Nr.: jg07013

Darba vadītājs: docents Dr.soc.pol. Toms Rostoks

RĪGA 2013

Anotācija

Pēdējo 15 gadu laikā Arktikai tiek pievērsta arvien lielāka interese no Arktiskām valstīm. Arktikas pārvaldīšanai veidotas institūcijas, politiskie formāti un valstu Arktikas stratēģijas ir sadarbības pazīmes. Artūra Šteina izstrādātā teorija par režīmiem nosaka divus iespējamus režīmus: sadarbības režīmu un koordinācijas režīmu. Maģistra darba mērķis ir izmantojot divus rādītājus: institūciju spējas risināt dienas kārtības jautājumus un valstu stratēģijas noteikt kāds no režīmiem darbojas Arktikas reģionā. Pētījumā iegūtie rezultāti liecina par pāreju no sadarbības režīma uz koordinācijas režīmu, kuru īsteno Arktiskais piecinieks. Tas galvenokārt notiek, jo Arktikas Padome nevar risināt svarīgākos dienas kārtības jautājumus kā teritoriālie strīdi, resursu iegūšanas tiesības un jūras ceļi, kā arī, lai samazinātu spēlētāju skaitu reģionā.

Over the past 15 years Arctic is gaining more and more attention from the Arctic states. Institutions, political formats, state's Arctic strategies meant for governing Arctic are indicators of cooperation. Arthur Stein's theory about regimes determines two possible regimes: collaboration and coordination regime. The goal of master thesis is by the means of two indicators: ability of institutions to address the issues of Arctic agenda and state strategies, define which regime is present in the Arctic region. Results of the research show the transition from collaboration to coordination regime imposed by Arctic Five. Predominately it is due to disability of Arctic Council to address the issues of the agenda, such as territorial claims, extraction of hydrocarbons and sea routes, as well as to reduce the number of actors in the region.

Atslēgvārdi: koordinācijas režīms, sadarbības režīms, Arktiskais piecinieks, Arktika. coordination regime, collaboration regime, Arctic Five, Arctics.

SATURS

IEVADS	4
1. PĒTĪJUMA TEORĒTISKAIS RĀMIS	9
1.1. Neoreālisms	9
1.2. Neoliberālais institucionālisms.....	10
1.3. Režīma teorija.....	15
1.3.1. Kopējo interešu dilemma.....	20
1.3.2. Kopējās antipātijas dilemma.....	22
1.3.3. Sadarbības un koordinācijas režīmi.....	24
2. ARKTIKAS REŽĪMA PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA	28
3. ARKTIKAS PĀRVALDĪŠANA UN ARKTISKĀ PIECINIEKA STRATĒGIJAS	33
3.1. Arktikas reģiona īpatnības	33
3.2. Politiskie formāti Arktikas reģionā.....	39
3.2.1. Arktikas padome.....	40
3.2.2. Arktiskais piecinieks	43
3.2.3. NATO	45
3.3. Tiesiskā sistēma Arktikas reģionā	48
3.4. Arktikas valstu stratēģijas un intereses.....	54
3.4.1. Krievijas Arktikas stratēģija un intereses	54
3.4.2. Kanādas Arktikas stratēģija un intereses	59
3.4.3. Norvēģijas Arktikas stratēģija un intereses	62
3.4.4. ASV Arktikas stratēģija un intereses.....	65
3.4.5. Dānijas Arktikas stratēģija un intereses.....	69
REZULTĀTI.....	74
SECINĀJUMI	77
IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI.....	79
PIELIKUMI.....	86
1. pielikums. Arktikas iedzīvotāju sadalījums.....	87
2. pielikums. Ilulizata Deklarācija	88
3. pielikums. Valstu ledlaužu flotes	90
4. pielikums. Robeža starp Krieviju un Norvēģiju pēc Barenca līguma	91

IEVADS

Pirms 19.gadsimta Arktikai netika pievērsta liela uzmanība, jo tā pārsvarā sastāvēja no ledus veidojumiem. Aukstā Kara laikā Arktika bija divu lielvaru militāro sacensību laukums, bet pēc Padomju Savienības sabrukuma 1991.gadā notika Arktikas demilitarizācija. Tagad globālās sasilšanas dēļ, apdraudot vidi, kūst milzīgas mūžīgā sasaluma ledus platības, taču tas paver arī jaunas ekonomiskās iespējas. Pirmkārt, stabils enerģijas cenu pieaugums ir mainījis energoresursu tirgu un samazinoties ogļūdeņražu rezervēm, Arktika kļūs arvien vairāk pievilcīga. Pēc pēdējiem datiem Arktikā zem ledus seguma glabājas 13% (90 mljrd. bareli) no aprēķinātiem pasaulē vēl neiegūtiem naftas resursiem un 30% (1.670 triljoni kubikmetru) no neiegūtiem gāzes resursiem.¹ Otrkārt, ilgāku laiku var tikt izmantoti kuģošanas ceļi – Ziemeļu-rietumu ceļš un Ziemeļu Jūras ceļš. Ziemeļu-rietumu ceļš uzreiz kļuva par strīda jautājumu starp ASV un Kanādu, jo ASV uzskata, ka Ziemeļu-rietumu ceļš ir starptautiskais strauts, bet Kanāda uzskata, ka šis ceļš ir viņu iekšējie ūdeņi.² Galvenās dalībnieces šajā cīņā: Krievija, Norvēģija, Dānija, ASV un Kanāda - tā saucamās piekrastes valstis vai Arktiskais piecinieks. Ķīna, Dienvidkoreja, Indija, kuras redzot milzīgu potenciālu, arī aktīvi darbojas šajā reģionā. 90% no starptautiskās tirdzniecības, transportēšanas notiek pa jūru un ledus kušana saīsina tranzītu no Eiropas uz Āziju par 4000 jūras jūdzēm.³ Papildus nozīmīgs spēlētājs ir Eiropas Savienība, kura veido savu skatījumu uz Arktikas jautājumu. Dienvidpolu jeb Antarktiku regulē starptautiskā vienošanās, ko apstiprinājušas arī visas tās kaimiņvalstis un citas ieinteresētās valstis, un tā ir spēkā uz noteiktu laiku – 50 gadiem. Tikmēr ziemeļos, Arktikā, politiku regulē tiesiskā struktūra, par kuras piemērošanu joprojām norit asas debates. Arktikas reģionā darbojas visi likuma līmeņi – starptautiskie likumi, Eiropas likumi un nacionālie likumi, jo lielākā Arktikas reģiona daļa ir zem astoņu Arktisko valstu suverenitātes: ASV, Krievija, Dānija, Norvēģija, Kanāda, Islande, Zviedrija, Somija. Astoņas Arktikas valstis noteica suverenitāte attiecībā uz visām zemes teritorijām, bet lielākā Arktikas daļa atrodas valstu ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā (EEZ) vai kontinentālajā šelfā.⁴ Lai likumīgi atrisinātu domstarpības par piederošajām teritorijām un to statusu, Apvienoto Nāciju

¹ U.S. Geological Survey, izgūts not <http://energy.usgs.gov/RegionalStudies/Arctic.aspx>.

² Gunitsky, V. (2008). *On Thin Ice: Water Rights and Resource Disputes in the Arctic Ocean*. Journal of International Affairs, Vol. 61, No. 2, p. 261. Izgūts no <http://ssrn.com/abstract=1943189>.

³ Kraska, J. (2008). *A Way Out for Arctic Diplomacy*, Canadian Naval Review, volume 5, number 3, p. 2. Izgūts no <http://ssrn.com/abstract=1649170>.

⁴ Koivurova, T. (2008) *Alternatives for an Arctic Treaty – Evaluation and a New Proposal*, Journal compilation, Blackwell Publishing Ltd. p. 15. DOI: 10.1111/j.1467-9388.2008.00580.x.

Organizācija (ANO) 1982. gadā nāca klajā ar jaunu konvenciju – Jūras tiesību konvencija (UNCLOS). UNCLOS daļēji atrisināja Arktikas sadales jautājumus, bet nesamierināja valstu ambīcijas un vēlmes, tāpēc turpina pastāvēt viedoklis par starptautiskā likuma, kas pārvalda Arktiku, vājumu. UNCLOS galvenā problēma, ka konvencijas ietvaros nevar izlemt, kā atrisināt teritoriālo prasību pārklāšanu. Bet tomēr visas Arktikas valstis turpina meklēt iespēju kā risināt prasību pārklāšanās problēmu konvencijas ietvaros, lai atrisinātu strīdus ap Ziemeļpolu.⁵

Arktikas ūdeņos, ārpus EEZ un kontinentālā šelfa ir daudz zivju, derīgo izrakteņu, kuri balstoties uz Atklāto Jūru konvenciju (*Convention on the High Seas*) atrodas atklātā jūrā un neviena valsts (pat piekrastes) nevar pretendēt uz tās īpašumtiesībām. Tas nozīmē, ka citām valstīm ir tiesības kuģot, zvejot, likt zemūdens caurules un kabeļus, kā arī lidot pāri atklāto jūru teritorijām.⁶

Arktiku dažreiz sauc par pēdējo robežu iekarošanas ziņā. Starp piecām Arktikas valstīm pastāv domstarpības teritoriālā ziņā, Arktikas pārvaldīšanas ziņā un citos aspektos. Papildus domstarpībām, spriedzi veido valstu piederība pie NATO vai ES (Krievija ir izņēmums), kas lielā mērā bremzē dažādu strīdīgu jautājumu risināšanu. Kanāda un ASV, būdamas NATO dalībnieces nevar atrast kompromisu Ziemeļu-rietumu ceļa jautājumā, jo tas skar viņu suverenitāti un arī drošību. ASV un Kanādai arī ir konflikts par Boforta Jūru un konflikta jautājums ir 21.500 m², kur glabājas apmēram 1.7 mljrd. kubikmetru gāzes un 1 mljrd. kubikmetru naftas. Šajās jūras teritorijās atrodas arī zemūdens grēda, balstoties uz kuru var pagarināt savu kontinentālo šelfu un tādā veidā tikt pie lielākiem dabas un energoresursiem.⁷ Starp Dāniju un Kanādu kopš 1973.gada notiek strīds par Hans salas statusu, kas neļauj noteikt demarkāciju salai. Šo konfliktu sauc par „pudeļu cīņu”, jo Grenlandes ministrs, kad uzzināja, ka Kanādas naftas kompānija veic pētniecību uz salas, aizlidoja tur un uzstādīja Dānijas karogu un blakus atstāja šņabja pudeli. Tagad tūristi no abām pusēm dara to pašu.⁸ Ilgstošie konflikti starp valstīm liek domāt par potenciālo militāro

⁵ Holmes, S. (2008). *Breaking the Ice: Emerging Legal Issues in Arctic Sovereignty*. *Chicago Journal of International Law*, Vol. 9 No. 1. p.325. Izgūts no <http://ssrn.com/abstract=1650369>.

⁶ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par Atklāto Jūru, 2. Pants. Stājās spēkā 30. septembrī 1962.gadā. http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_high_seas.pdf.

⁷ Byron, R. (2012). *Conflict or Cooperation? Arctic Geopolitics and Climate Change*, Berkeley Undergraduate Journal: Volume 25, Issue 1. p. 103.

⁸ Byron, R. (2012). *Conflict or Cooperation? Arctic Geopolitics and Climate Change*, Berkeley Undergraduate Journal: Volume 25, Issue 1. p. 104.-105.

konfliktu, jo teritorija un energoresursi ir galvenie karošanas iemesli.⁹ Runas par militārā konflikta iespēju atsākās 2007.gadā, kad divas Krievijas mini zemūdenes uzstādīja Krievijas karogu jūras dibenā pie Ziemeļpola, tādā veidā atgādinot par savu apgalvojumu, ka lielākā Arktikas daļa ir Krievijas kontinentālā šelfa turpinājums un ka viņi gatavi par to cīnīties. Pārējo Arktisko valstu valdības nekavējoties reaģēja uz šādu Krievijas rīcību. Kanādas Ministru prezidents Stīvens Hāpers (*Stephen Harper*) apceļoja Arktiku un apliecināja apņemšanos paplašināt militāro klātbūtni reģionā.¹⁰ Tajā pašā mēnesī Dānija veica mēnesi ilgu ekspedīciju uz Arktiku.¹¹ Mērķis bija tāpat kā Krievijai – savākt pierādījumus, ka Grenlandes¹² kontinentālais šelfs turpinās līdz Ziemeļpolam. ASV bija pēdējā, kas reaģēja uz Krievijas nodarījumu un ieplānoja uzbūvēt vēl divus polāros ledlaužus, lai šķērsotu Arktiku. Norvēģija ir vienīgā valsts, kura nereaģēja. Visticamāk, tas notika, jo jau iepriekš Norvēģija piekrita, ka viņu kontinentālais šelfs nesasniedz Ziemeļpolu.¹³ Kaut arī Norvēģija ir vienīgā valsts, izņemot Krieviju, kura iesniedza likumīgu prasību tās kontinentālā šelfa pagarināšanai Arktikas okeāna dziļumā.

Visi teritoriālie, politiskie konflikti Arktikā ilgst jau ilgus gadus, bet tas nenozīmē, ka tur nav sadarbības un attīstības. Ilgus gadus Arktikas valstis mēģināja saglabāt *status quo* stāvokli, bet mainoties dienas kārtībai, bija spiesti mainīt stratēģiju Arktikas reģionā. Pēdējo gadu laikā strauja situācijas maiņa un palielināta interese par Arktiku arī nosaka tēmas aktualitāti.

Maģistra darba **mērķis** ir analizējot valstu intereses, politisko un tiesisko situāciju reģionā noteikt kāds režīms valda Arktikā: koordinācijas režīms vai sadarbības režīms.

Lai sasniegtu mērķi ir izvirzīti šādi **uzdevumi**:

1. Izanalizēt Arktika reģiona īpatnības, nosakot galvenās dienas kārtības jautājumus un domstarpības;
2. Izveidot maģistra darba teorētisko bāzi balstoties uz neolibērālā institucionālisma teorijas un Artura Šteina teoriju par sadarbības un koordinācijas režīmiem;

⁹ Jackson, M., & Morelli, M. (2009). *The Reasons for Wars – an Updates Survey, Handbook on the Political Economy of War*. p.2-5. Izgūts no <http://www.stanford.edu/~jacksonm/war-overview.pdf>.

¹⁰ *Prime Minister Stephen Harper Announces New Arctic Offshore Patrol Ships*. Izgūts no http://www.navy.forces.gc.ca/cms/3/3-a_eng.asp?id=616.

¹¹ Leapman, B. *Denmark Joins Race to Claim North Pole*, Sunday Telegraph 029 (Aug 12, 2007). Izgūts no <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1560121/Denmark-joins-race-to-claim-North-Pole.html>.

¹² Grenlande ir Dānijas autonoma sastāvdaļa un tā ir vienīgā Dānijas saikne ar Arktiku.

¹³ Jonas Gahr Støre, *The Law of the Sea and the High North*, Speech to the Press Meeting (Aug 13, 2007), Izgūts no http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/whats-new/Speeches-and-articles/speeches_foreign/2007/The-Law-of-the-Sea-and-the-High-North.html?id=479201.

3. Izvērtēt Arktikas Padomes, Arktiskā piecinieka formāta un NATO ietekmi uz reģionu un spēju atrisināt dienas kārtības jautājumus;

4. Izanalizēt Arktiskā piecinieka Arktikas stratēģijas un izdalīt valstu galvenās intereses un prioritātes reģionā;

5. Balstoties uz Artūra Šteina teoriju par koordinācijas un sadarbības režīmiem un ņemot vērā politisko un tiesisko situāciju reģionā, kā arī Arktiskā piecinieka intereses un prioritātes reģionā noteikt esošo režīmu Arktikas reģionā;

6. Izdarīt secinājums vai pastāvošais Arktikas režīms ir ilgspejīgs un piemērots Arktikas reģiona pārvaldīšanai.

Maģistra darba **hipotēze** – Arktiskais piecinieks virzās uz savstarpējā koordinācijas režīma izveidošanu.

Maģistra darbā tiks izmantota zinātniskā literatūra par Arktikas reģiona ģeopolitiku, ekonomiku, tiesisko stāvokli, kā arī tiks izskatītas piecu Arktikas valstu stratēģijas šim reģionam. Katra no piecām Arktiskām valstīm pievērš uzmanību Arktikai pretsitiena viedā. Darbības, jaunas stratēģijas un paziņojumi parādās pēc vienas valsts darbības, kas iekļauj Arktikas jautājumu valstu dienaskārtībā. Pašlaik visas valstis izņemot ASV ir samērā aktīvas šajā reģionā, kas atvieglo informācijas meklēšanu un to pieejamību. Ir paredzams, ka ASV pozīciju būs grūti definēt vai tā būs novecojusi, jo pēc pēdējām vēlēšanām Arktikas reģions nav Baraka Obamas ofisa dienaskārtībā, līdz ar to arī politisko analīžu no ASV zinātnieku puses būs mazāk. Kaut arī NATO bloka valstis ir iesaistītas šajā reģionā (ASV, Kanāda, Dānija, Norvēģija) padziļināti apskatīt šo jautājumu no šī skatu punkta būs grūti, jo pēc pēdējā NATO samita Čikāgā Arktika vairs nefigurē bloka interesēs vai prioritātēs.¹⁴

Arktikas reģions vienmēr tiek pētīts ar mērķi noteikt vai reģionā ir konfrontācija vai sadarbība. Autors izvēlējās pētīt tikai sadarbību, sadalot to divās daļās vadoties pēc Artūra Šteina teorijas par sadarbības un koordinācijas režīmu. No tāda skatu punkta Arktikas reģions vēl netika pētīts, tāpēc šo pieeju var uzskatīt par novitāti un ieguldījumu reģiona pētīšanā. Apzinoties pastāvošā režīma īpatnības var labāk regulēt starpvalstu attiecības un gūt vairāk labuma no sadarbības.

Maģistra darbs sastāv no 3 daļām, kuras ir strukturētas sekojoši.

Pirmā daļa ir maģistra darba teorētiskais rāmis. Šajā daļā tiks noteikta teorija, kura labāk piemērota Arktikas reģiona pētīšanai un tā ir neoliberālā institucionālisma teorija. Šai teorijai pretī nostājas neoreālisma teorija, tāpēc šīs divas teorijas tiks salīdzinātas. Neoliberālā institucionālisma teorijas atvasinājums ir režīma teorija, kas tiks ņemta par pamatu pētījuma

¹⁴Chicago Summit Declaration, 2012. Izgūts no http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm?mode=pressrelease.

daļai. Režīma teorija tiks balstīta Artūra Šteina koncepcijā par sadarbības un koordinācijas režīmiem. Šteins modelē situācijas, kurās valstīm rodas kopējo interešu dilemma un kopējās antipātijas dilemma. Šīs dilemmas ir sava veida cietumnieku dilemmas, tāpēc Šteins piedāvā sadarbības un koordinācijas režīmus kā šo dilemmu risināšanas iespējas.

Otrajā daļā tiks apraktīta pētījuma metodoloģija, kura tiks veikta kvalitatīvās analīzes ietvaros. Par galvenajām analīzes vienībām tiks paņemtas reģiona politiskās institūcijas un valstu Arktikas stratēģijas.

Trešajā daļā tiks veikts pētījums. Šajā nodaļā tiks salīdzinātas piecu Arktisko valstu Arktikas stratēģijas, kas veicinās valstu nacionālo interešu definēšanu reģionā. Tiks aplūkoti esošie Arktikas pārvaldīšanas formāti un tiesiskais ietvars ar mērķi identificēt tās vājās un stiprās puses, kā arī spēju atrisināt dienas kārtības jautājumus. Institūciju un valstu interešu pētīšanai tiks izmantoti zinātnieku raksti, interneta resursi, likumi, konvencijas un stratēģiju dokumenti.

1. PĒTĪJUMA TEORĒTISKAIS RĀMIS

Runājot par Arktikas reģionu, proti, sadarbību vai konfrontāciju starp Arktiskām valstīm, pastāv divas teorijas, kuras paskaidro valstu attiecības un nākotnes attīstību. Viena no teorijām ir neoreālisms, kura paredz, ka Arktikā būs mūžīgs konflikts. Otrā teorija ir neoliberālais institucionālisms vai režīma teorija, kura paredz Arktikas valstu ciešu sadarbību. Šo teoriju analīze ir nepieciešama maģistra darbā, jo tādā veidā var parādīt pāreju no konfrontācijas uz sadarbību. Abas teorijas atšķiras fundamentālos uzskatos par anarhijas lomu starptautiskajās attiecībās, tāpēc pēc divu teoriju analīzes sekos režīma izveidošanās iespēja anarhiskajā vidē, kura kalpos kā divu teoriju līdzsvars. Režīma jēdziena konceptualizācijai tiks izmantota Artūra Šteina teorija par starptautiskiem sadarbības un koordinācijas režīmiem.

1.1. Neoreālisms

Neoreālisma teorija ir visvairāk izmantotā konflikta iespējas Arktikā pētīšanai. To var skaidrot ar pētījumu fokusu, kas bija Arktikas valstu nacionālās intereses un sevis pozicionēšana Arktikā. Fokuss bija uz konflikta iespēju, kas var tikt izraisīts anarhiskās sistēmas dēļ, neskaidra tiesiskā režīma dēļ, neizmantoto resursu dēļ, kuri izraisa teritoriālus konfliktus starp Arktiskām valstīm. Neoreālismā, tapāt kā reālismā varai un cīņai par varu ir centrālā loma. Anarhiskajā starptautiskajā vidē valstis cīnās par varu, lai izdzīvotu un aizsargātu savu teritoriju. Anarhiskas starptautiskās sistēmas dēļ nepastāv centrālās varas, kuras var aizsargāt vienu valsti no otras, tāpēc jāaizsargājas pašiem. Neoreālisma pieejā varu var sadalīt divās kategorijās: militārā vara un latentā ekonomiskā vara. Militārā vara ir primārais valstu varas mērījums. To var izrēķināt skaitliskā veidā, cik militāro resursu ir valstī (piemēram tanki, iznīcinātāji, karavīri utt.). Latentā ekonomiskā vara ir sociāli-ekonomiskais ingredients, kas ietekmē militārās varas veidošanu un pārsvarā ir atkarīgs no valsts labklājības un kopējiem izmēriem. Šo divu varu sacensības arī notika Aukstā Kara laikā starp ASV un PSRS, it īpaši Arktikas reģionā. Varas ģeogrāfiskais sadalījums arī spēlē nozīmīgu lomu neoreālisma pieejā. Ofensīvā reālisma pārstāvis J. Meršaimers apgalvo, ka valstis cīnās par varu, lai izdzīvotu un kad valsts sasniedz nepieciešamo varas līmeni, tā tieksies kļūt par reģionālo hegemonu. Sadarbība reģionā var notikt tikai ar reģionālā hegmona klātbūtni. Meršaimera apgalvojumu jāņem vērā Arktikas gadījumā, jo no tā var secināt, ka multipolārā pasaulē valsts, kurai būs liela vara reģionā ar savu tieksmi kļūt par reģionālo hegemonu var izprovocēt konfliktu.¹⁵ Aukstajam karam beidzoties atveras iespējas valstīm sadarboties, kā

¹⁵ Mearhseimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York, NY: Norton and Company, p. 13.

arī pētniekiem dod iespēju teorētiskajā kontekstā pārvērtēt suverenitātes koncepciju un paskatīties uz situāciju ārpus valstu drošības ietvara. Tagad var ņemt vērā citus drošības aspektus kā cilvēku drošība, vides drošība un citi. Izmaiņas starptautiskajā sistēmā deva priekšrocību citām starptautisko attiecību teorijām. Arktikas reģionā neoliberālais institucionālisms kļuva par visatbilstošāko teoriju, lai skaidrotu valstu attiecības.

1.2. Neoliberālais institucionālisms

Neoliberālais institucionālisms un tā atvasinājums režīma teorija ir maģistra darba teorētiskais rāmis, tāpēc šī teorija tiks aplūkota sīkāk nekā neoreālisms, kā arī tiks apskatītas debates starp neoliberālismu un neoreālismu. Arktikas pārvaldīšanas struktūra ir ievērojami mainījusies pēdējo 20 gadu laikā, jo parādījās institūcijas, ne-Arktikas aktieri un nevalstiskie aktieri. Tas nozīmē, ka neoreālisma teorija vairs nevar pilnībā skaidrot starptautiskās attiecības, jo uztver valsti kā galveno aktieri starptautiskajā sistēmā un nepieņem nevalstiskus aktierus. Vajag teoriju, kura fokusēsies uz sadarbību, institūcijām un režīmiem, kuri var novērst konflikta iespēju anarhiskās vides apstākļos. Neoliberālais institucionālisms ir tieši tāda teorija, kura var visprecīzāk skaidrot notikumu gaitu Arktikā un tas tiks pierādīts šīs nodaļas ietvaros. Pirms pētīt atšķirības starp neoreālismu un neoliberālo institucionālismu, jāatzīmē dažas līdzības starp tām. Pirmkārt, abas teorijas ir strukturālas, kas atzīst varas attiecības starptautiskajā sistēmā. Otrkārt, teorijas pieņem, ka starptautiskā sistēma ir anarhiska un katra valsts darbojas tikai savās interesēs. R. Koheins secināja, ka valstis cīnīsies par savu bagātību un varu, jo tie ir savstarpēji papildinoši labumi, un retorika par globālo labklājību ir tikai lētas politiskas runas.¹⁶ Prinstonas Universitātes starptautisko attiecību profesors Robert Koheins visvairāk ietekmēja šo pieeju. Viņa grāmata „*After Hegemony*” iezīmē starptautiskā režīma vadlīnijas un sadarbības iespējas starp valstīm, neupurējot savas savtīgās intereses. Starptautisko institūciju pētīšana bija ļoti populāra Amerikas politiskās domas ietvaros, tāpēc grāmatas mērķis ir noteikt kā starptautiskā sistēma izmainīsies Amerikas varai samazinoties.

Pirms neoliberālais institucionālisms parādījās bija liberālais institucionālisms. Liberālais institucionālisms pēc Pirmā Pasaules kara izvirzīja sev mērķi saglabāt mieru pasaulē. Tautu Savienības izveidošanas mērķis bija sekmēt mērķa sasniegšanu, ka arī jaunas pasaules kārtības izveidošana reālistu „varas politikas” vietā. Liberāļi apgalvoja, ka valstis kļuva mazāk ieinteresētas drošībā un varā. Tomēr, Tautu Savienība izrādījās nesekmīga agresiju savaldīšanā. Tas noveda pie Otrā Pasaules Kara, līdz ar to zinātniskās kopienas

¹⁶ Keohane, R. (1984). *After Hegemony*. Princeton, NJ: Princeton University Press. p.22.

reakcija bija visai negatīva. Tika apšaubīta institūciju iespēja darboties kā miera uzturētājs un tika uzskatīts, ka šīs teorijas atbalstītāji ir ideālisti. Otram Pasaules Karam beidzoties jaunas pūles tika pieliktas, lai izveidotu jaunas organizācijas kā Apvienotu Nāciju Organizācija, Pasaules Banka un Starptautiskais Valūtas Fonds. Bet tādu institūciju izveidošana krasi nemainīja pēckara pasauli. 1970.gada notikumi stiprināja reālistu teoriju un novājināja liberāļus. Valstis palika autonomas ārpolitikas mērķu izvirzīšanā. Dažādi notikumi 70.-80. gados demonstrēja, ka varas izmantošana ir joprojām valdošais spēks pasaules politikā: Rietumu-Austrumu spriedzes palielinājums un PSRS-ASV ieroču sacensību turpinājums; tiešās un netiešās militārās lielvaru iejaukšanās un pret-iejaukšanās darbības Āfrikā, Centrālajā Amerikā, dienvidrietumu Āzijā; Yom Kippur un Irāna-Irāka karš.¹⁷ Starptautiskās institūcijas nevarēja izmainīt valstu intereses, jo tās bija paralizētas no Rietumu-Austrumu un Dienvidu-Ziemeļu konfliktiem.¹⁸ Beidzot, supranacionālisms Rietumu Eiropā tika nomainīts ar vecmodīgu starpvaldību kaulēšanos, līdz ar to attīstītas demokrātijas bieži piedzīvoja nopietnus tirdzniecības un monetārus konfliktus un nesaskaņas par ekonomiskām attiecībām, vēlāk to nosauca par jauno protekcionismu.¹⁹ Mainoties politiskai dienaskārtībai starptautisko organizāciju pētīšanas virzieni arī mainījās. Starptautisko organizāciju pētīšana tika nosaukta par režīma teoriju. 70.gados savstarpēja ekonomiska atkarība pasaulē pieauga un Roberts Koheins un Džozef Nai (*Robert Keohane & Joseph Nye*) savā grāmatā „Vara un savstarpējā atkarība” (1977) pārformulēja institucionālisma vadlīnijas. Rezultātā 80.gados parādījās neoliberālā institucionālisma jēdziens. Tagad jaunās teorijas normatīvais mērķis vairs nav miera uzturēšana, jo viņi secināja, ka institūcijām nav sistēmas transformācijas un uzturēšanas potenciāla.

Neoliberālais institucionālisms piedāvā teorētisku alternatīvu neoreālistu viedoklim par mūžīgā konflikta prognozēm. Neoliberālo institucionālistu galvenais pretarguments reālismam ir konflikta pārvērtēšana un pārāk zems novērtējums starptautisko institūciju iespējai veicināt sadarbību.²⁰ Tas atšķirās no neoreālisma divos fundamentālos virzienos. Pirmkārt, neoreālismā valstis ir galvenie aktieri, kuri ir racionāli vienotie aktieri, bet neoliberālais institucionālisms pie neoreālisma nostājas pievieno iespēju veidot vairāk saistību

¹⁷ Grieco, J. M. (1988). *Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism*, International Organization. Vol.42, p 491.

¹⁸ Ziemeļu-Dienvidu cīņu starptautisko institūciju ietvaros apraksta Krasner S. D. (1985). *Structural Conflict: The Third World Against Gloval Liberalism*, University of California Press.

¹⁹ Baldwin R. E. (1987). *The new protectionism: a response to shifts in national economic power*. Working Paper No. 1823.

²⁰ Grieco, J. M. (1988). *Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism*, International Organization. Vol.42. p. 486/

kanālu starp valstīm.²¹ Tādi kanāli ir ekonomiskās, tirdzniecības, pētnieciskās u.c. attiecības. Otrkārt, kad šie saistību kanāli ir izveidoti un nav izdevīgi tos lauzt, valstis nonāk sarežģītas savstarpējas atkarības stāvoklī, kur nav skaidras dienaskārtības jautājumu hierarhijas starp valstīm. Tas nozīmē, ka katrs kanāls ir nozīmīgs valstu attiecībās, tāpēc laužot vienu kanālu var ietekmēt arī citus kanālus. Neoreālisms uzsver, ka militārā drošība vienmēr būs valstu dienaskārtības pirmajā vietā, bet neoliberālā institucionālisma uzskatos, sarežģītas savstarpējas atkarības stāvoklī dienaskārtības jautājumu hierarhija vai nu nebūs skaidra, vai tā būs nekonsekventa. Neoreālisms fokusējas uz militāro varu un draudiem, lai sasniegtu valstu mērķus. Neoliberāļi uzskata, ka sarežģītas savstarpējas atkarības stāvoklī militārās varas izmantošana nav reālistiska izvēle, lai atrisinātu domstarpības. Beidzot, neoliberālais institucionālisms apgalvo, ka starptautiskie režīmi var rast interesi par sadarbību, nevis konfrontāciju.

Galvenā atšķirība starp divām teorijām ir starptautisko režīmu un savstarpējās atkarības loma valstu sadarbības veicināšanā anarhiskās sistēmas ietvaros, neupurējot savas intereses. Koheina teorija apraksta šo procesu „valstis attīsta institūcijas un praksi, kas ļaus tām sadarboties efektīvāk, neatsakoties no savām savtīgām interesēm.”²² Starptautiskie režīmi ir definēti kā tiešu vai netiešu principu, normu, likumu, lēmumu pieņemšanas procedūru kopums balstoties uz kuriem aktieru gaidas saplūst konkrētajā starptautisko attiecību jomā.²³ Valstis veido un uzticas starptautiskām institūcijām un režīmiem, jo tās var savākt kopā indivīdus un organizācijas, kuras neatrodas „iepriekš esošā harmonijā”, lai atrastu kopēju valodu pārrunu veidā.²⁴ Starptautiskie režīmi ir vērtīgi valdībām nevis tāpēc ka tie sekmē obligāto noteikumu izpildīšanu no citu valdību pusēm, bet tāpēc ka tie padara iespējamu valdībām iesaistīties savstarpēji izdevīgās vienošanās vienai ar otru. Šis process saucas „kaulēšanās” un tas ir atslēgas moments neoliberālā institucionālisma teorijā.²⁵ Valstis novērtēs konflikta sekas un izmaksas un rezultātā ierobežos savu varu vai vēlmes situācijās kurās viņiem ir kopējas intereses. Sagaidāms, ka katra puse tikai iegūs no tādas sadarbības. No neoliberāla institucionālisma pieejas starptautiskie režīmi un institūcijas ir nozīmīgie aktieri starptautiskajās attiecībās, jo tie var palīdzēt iekļaut valstu dienaskārtībā „sadarbības

²¹ Keohane, R. & Nye, J. S. (1989). *Power and Interdependence*, 2nd ed. New York, NY: Harper Collins. p. 24–25.

²² Keohane, R. (1984). *After Hegemony*. Princeton, NJ: Princeton University Press. p. 63–64.

²³ Krasner, S. D. (1983). “*Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables*,” in Stephen Krasner, ed., *International Regimes* Ithaca, NY: Cornell University Press, p. 2.

²⁴ Keohane, R. (1984). *After Hegemony*. Princeton, NJ: Princeton University Press. p. 51.

²⁵ Keohane, R. (1984). *After Hegemony*. Princeton, NJ: Princeton University Press. p.13.

stratēģijas”.²⁶ Valstu savstarpējās atkarības stāvoklī starptautiskās institūcijas un režīmi spēlē „savtīgo interešu mediators” lomu. Tas nozīmē, ka valstis, kas ņem dalību kādā no starptautiskām institūcijām, potenciāli ir gatavas atteikties no dažām savām interesēm, ja tas būs nepieciešams. Starptautisko institūciju ietvaros tas izskatās kā kompromiss un sadarbības vēlme, bet ārpus - savtīgo interešu upurēšana izskatīsies kā vājuma pazīmes. Deivids Mitrani (*David Mitrany*) un Ernest Has (*Ernest Haas*) skaidroja šo situāciju „starptautiskās organizācijas kā Starptautiskā Darba Organizācija var veicināt sadarbību, jo tās var pildīt vērtīgus uzdevumus bez tiešas valsts suverenitātes izaicināšanas.”²⁷

Neoliberālie institucionālisti uzskata, ka valstis sadarbojoties ar citām valstīm mēģina maksimāli palielināt savu absolūto ieguvumu no sadarbības, tajā pašā laikā viņi ir vienaldzīgi pret citu valstu ieguvumiem. Reālisti oponenti šai nostājai un to atspoguļo savā darbā Džozefs Griko (*Joseph M. Grieco*). Griko pieņem viedokli, ka valsts mēģina maksimāli palielināt savu absolūto ieguvumu no sadarbības. Viņš neatbalsta valstu vienaldzību pret citu valstu ieguvumiem, jo uzskata, ka valstis baidās, lai citi neiegūtu vairāk no sadarbības nekā viņi paši. Tātad, reālisti uzstāj ka valstis mēģinās iegūt gan absolūtu, gan relatīvu ieguvumu vairākumu.²⁸ Reālisti redz divas barjeras starptautiskai sadarbībai: valstu bažas par citu valstu blēdībām un valstu bažas par citu valstu relatīviem ieguvumiem, kuri var paaugstināt valstu kapacitāti un nākotnē izmantot ieguvumus militāros nolūkos.²⁹ Neoliberālie institucionālisti šajā ziņā ir pārāk optimistiski un līdzīgi ideālistiem. Reālisma pārstāvis Kenets Volts (*Kenneth Waltz*) ir pārliecināts, ka tad kad ir iespēja sadarboties ar savstarpējiem ieguvumiem, valstij kura nejūtas droša jānoskaidro kāda veida ieguvumi tiks sadalīti. Viņi ir spiesti vaicāt nevis „vai katrs no mums kaut ko iegūs?” bet „kurš iegūs vairāk?”³⁰

Deivids Boldvīns apkopoja pastāvošās debates starp neoreālismu un neoliberalismu un sadalīja tās sešos punktos.³¹ Pirmais punkts ir anarhijas daba un sekas. Otrais punkts ir starptautiskā sadarbība. Abas teorijas pieņem tādu iespēju, bet atšķiras iespējas pakāpe. Neoreālisti uzskata, ka sadarbību grūtāk sasniegt, savukārt, neoliberalisti uzskata pretēji. Trešais punkts ir relatīvie pret absolūtiem ieguvumiem, kas jau tika aprakstīts iepriekš.

²⁶ turpat.

²⁷ Mitrany, D. (1943). *Working Peace System* p. 133-137; Haas, E.B.(1964). *Beyond the nation-state :functionalism and international organization*. Colchester : ECPR Press, 2008. 575 lpp.

²⁸Grieco, J. M. (1988). *Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism*, International Organization. Vol.42. p 487.

²⁹ turpat.

³⁰ Grieco, J. M. (1988). *Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism*, International Organization. Vol.42. p. 497-499.

³¹ Baldwin, R. E. (1985). *Neoliberalism, Neorealism and World Politics*.

Ceturtais punkts ir valstu mērķu prioritātes. Galvenā atšķirība ir skatu punkts, reālisti pēta drošības jautājumus, bet neoliberālisti politiskās ekonomijas jautājums. No politiskās ekonomijas skatu punkta sadarboties ir vieglāk, nekā no drošības skatu punkta. Neoliberāli tiecas uz ekonomisko labklājību, bet neoreālisti uz drošību. No šiem aspektiem izriet arī valstu prioritātes un intereses, kuri vai nu dod zaļo gaismu sadarbībai vai nedod. Piektais punkts ir nodomi un spējas. Reālisti dod priekšrocību spējām, nevis nodomiem, jo neizpratne par citu valstu nākotnes nodomiem mudina viņus palielināt savas spējas. Spējas ir galvenais pamats drošībai un neatkarībai.³² Neoliberālisti saņem kritiku par pārāk lielu uzmanību nodomiem, interesēm un informācijai, nenovērtējot reālas spējas. Koheins apgalvo, valstu jūtīgums pret citu valstu relatīviem ieguvumiem ietekmē šo valstu nodomus un uztveri. Valstis vairāk uztraucas par ienaidnieku relatīviem ieguvumiem, nevis par sabiedroto relatīviem ieguvumiem. Sestais punkts par institūcijām un režīmiem.

1.1.tabula

Libērālais institucionālisms, Neoliberālais institucionālisms un reālisms, galveno apgalvojumu grafiskais salīdzinājums.³³

APGALVOJUMS	LIBERĀLAIS INSTITUCIONĀLISMS	NEOLIBERĀLAIS INSTITUCIONĀLISMS	REĀLISMS
Valstis ir vienīgie galvenie aktieri pasaules politikā	Nē , arī citi kā: - starptautiskās institūcijas - pārnacionālas iestādes - trans valdības politikas tīkli - transnacionālie aktieri	Jā (bet starptautiskās institūcijas var ietekmēt valstu uzvedību)	Jā
Valstis ir vienotie un racionālie aktieri	Nē , valstis ir fragmentētas	Jā	Jā
Anarhija ir galvenais faktors, kas ietekmē valstu vēlmes un darbības	Nē , tādi spēki kā tehnoloģija, zināšanas, iekšējās labklājības palielināšanas interese arī ir nozīmīgi	Jā (acīmredzot)	Jā
Starptautiskās institūcijas ir neatkarīgie spēki, kuri veicina sadarbību	Jā	Jā	Nē
Pesimisti/optimisti par sadarbības perspektīvām	Optimisti	Optimisti	Pesimisti

³² Grieco, J. M. (1988). *Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism*, International Organization. Vol.42. p. 498-500.

³³ Grieco, J. M. (1988). *Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism*, International Organization. Vol.42. p. 494.

Tabulā 1.2. tiek atspoguļoti neoliberāļu un reālistu uzskati par anarhiju, valstu īpašībām un valstu sadarbības bremsēšanas faktoriem.

1.2. tabula

Anarhija, valstu īpašības un valstu sadarbības bremsēšanas faktori: neoliberāļu un reālistu uzskatu kopsavilkums.³⁴

SALĪDZINĀMAIS OBJEKTS	NEOLIBERĀLAIS INSTITUCIONĀLISMS	NEOREĀLISMS
Anarhijas nozīme	Neviena centrālā institūcija nevar piespiest pildīt solījumus	Neviena centrālā institūcija nevar piespiest pildīt solījumus vai nodrošināt aizsardzību
<i>Valsts īpašības</i>		
Pamata interese	Katra valsts nosaka savas intereses	Nodrošināt izdzīvošanas perspektīvas
Galvenais mērķis	Sasniegt maksimāli iespējamu absolūtu ieguvumu	Sasniegt maksimāli iespējamu absolūtu ieguvumu un nedot citiem sasniegt vairāk
Pamata raksturojums	Racionālie egoisti	Aizsardzības pozīcija
<i>Valstu sadarbības bremsēšanas faktori</i>		
Neskaidrību klāsts, kas asociējas ar sadarbību	Partneru atbilstība (<i>Partner's compliance</i>)	Atbilstība un citu valstu relatīvu ieguvumu izmantošanas mērķi
Risku klāsts, kas asociējas ar sadarbību	Būt apmānītam un saņemt zemu izmaksu	Būt apmānītam un piedzīvot relatīvas varas samazināšanu, ja citi iegūs lielākus ieguvumus
Sadarbības šķēršļi	Valstu bažas par partneru atbilstību	Partneru atbilstība un citu valstu relatīvi ieguvumi

Neoliberāla instucionālisma atvasinājums ir režīma teorija, kura ietver sevī gan institūciju pētīšanu, gan tiesisko sistēmu reģionā, gan starpvalstu attiecības. Režīma teorija pārņem visas neoliberāla instucionālisma apgalvojumus.

1.3. Režīma teorija

Cīnoties ar problēmu, kas neļauj aprakstīt un paskaidrot kārtības modeļus starptautiskās politikas anarhiskajā vidē, zinātnieki sāka lietot jēdzienu „režīms”. Problēma ar šo jēdzienu ir tā lietošanas plašums. To lieto gan kā jumtu visām starptautiskām attiecībām gan kā starptautisko institūciju sinonīmu. Šajā apakšnodaļā, ņemot vērā iepriekš aprakstītās neoreālisma un neoliberālā instucionālisma teorijas tiks konceptualizēts režīma jēdziens. Balstoties uz režīma jēdzienu tiks balstīta pētījuma metodoloģija un tālākais pētījuma attīstības virziens. Šīs daļas ietvaros tiks modelētas valstu attiecības un mijiedarbība.

³⁴ Grieco, J. M. (1988). *Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism*, International Organization. Vol.42. p. 503.

Apakšnodaļas mērķis ir paskaidrot atšķirību starp režīma nepieciešamību un režīma bezjēdzību, dažādu režīmu mērķus un dažādu režīmu iespējas.

Kā jau tika minēts, režīms tiek definēts ļoti plaši un par režīmu mēdz saukt visas starptautiskās attiecības vai mijiedarbību konkrētajā jomā. Piemērs tam ir starptautiskais monetārais režīms, kas nav nekas cits kā starptautiskās attiecības, kas iekļauj naudu. Tāda pieeja režīma jēdziena izmantošanai nedod iespēju pētīt vai paredzēt valstu uzvedību starptautiskajā vidē. Tāds režīma jēdziena izmantošanas veids vienkāršo komplekso jautājumu loku. Režīma jēdziens tiek izmantots arī kā „spēles noteikumi” noteiktajā jautājumā, kas arī nedod priekšstatu par jēdzienu.

No citas puses, režīma jēdzienu saista ar starptautiskām institūcijām. Režīmu nosaka institūcijas darbības principi un rezultātā režīma pētījums pārvēršas par vienkāršu institūciju pētīšanu.

Par starptautiskā režīma gandrīz universālo definīciju tiek uzskatīts Stīvena Krasnera formulējums - „starptautiskie režīmi ir tiešu vai netiešu principu, normu, likumu, noteikumu un lēmumu pieņemšanas procedūru kopums, ap kuru dalībnieku gaidas saplūst starptautisko attiecību konkrētajā jomā. Principi ir ticēšana faktiem, cēloņsakarībām un godīgumam. Normas ir uzvedības standarti, kurus nosaka tiesības un pienākumi. Noteikumi ir īpaši norādījumi vai aizliegumi rīkoties. Lēmumu pieņemšanas procedūras ir dominējošās prakses, lai pieņemtu un īstenotu kolektīvu izvēli.”³⁵

Artūrs Šteins savā darbā režīma konceptualizācijai izmanto klasisko starptautiskās politikas raksturojumu – attiecības starp suverēniem objektiem (valstis), kas tiecas uz pašsaglabāšanos, var paļauties tikai uz saviem spēkiem un ir gatavi izmantot varu. Zinātnieki bieži izmanto anarhijas jēdzienu, lai skaidrotu tādu stāvokli starptautiskajās attiecībās. Tas veido iespaidu, ka valstis izmanto jebkuru iespēju pieņemt neatkarīgu lēmumu, kas maksimizēs ieguvumus. Kenets Volts raksturo valstis kā autonomus suverēnus objektus, kuri izstrādā viņu pašu stratēģijas, nosaka virzienus un pieņem savus pašu lēmumus.³⁶

Artūrs Šteins apgalvo, ka iznākums no neatkarīgas un egoistiskas valstu darbības starptautiskajā sistēmā ir intereses un prioritātes.³⁷ Atkarībā no interesēm, starp valstīm var izveidoties reāls konflikts vai miers. Atkarībā no valstu prioritāšu izvietojuma var izveidoties vai neizveidoties līdzsvars valstu attiecībās. Minētā neatkarīgā uzvedība un to iznākumi ir

³⁵ Stephen D. Krasner (1982). *Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*. *International Organization*, Vol. 36, No. 2, pp. 185-205

³⁶ Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*.

³⁷ Stein, A. A. (1982), *Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchic World*, *International Organization*, Vol. 36, No. 2, International Regimes p. 300.

parasta starptautiskās politikas darbība – nevis režīma darbība. Režīms nevar izveidoties kamēr valstis pieņem neierobežotus un neatkarīgus lēmumus.

Režīms veidojas, kad valstu mijiedarbība nav neierobežota un nav balstīta uz neatkarīgiem lēmumiem. Tipiskā režīma piemērs, ko piedāvā Šteins ir iekšzemes režīms. Pat ļoti atvērtas un brīvas sabiedrības nepieļauj individuālistisku brīvas tirgus ekonomikas apstākļos, jo cilvēki var izvēlēties no noteiktiem variantiem – viņu izvēle ir ierobežota. Brīva tirgus darbības nodrošināšanai vajag attīstīt īpašuma tiesības likumus un ekonomisko konkurenci, kura ir ierobežota, lai izslēgtu plēsīgu uzvedību. Iekšzemes sabiedrība, kura raksturo iedzīvotāju vienošanos atteikties no varas izmantošanas konfliktu risināšanā, veido režīmu tieši tāpēc, ka iedzīvotāju uzvedība ir ierobežota. Roberts Koheins un Džozef Nai uzskata, ka visas valstis ir savstarpēji atkarīgas, līdz ar to viņu uzvedība ir ierobežota un varas izmantošana vairs nav opcija.³⁸ Šteins teoretizē un nonāk pie secinājuma – ja Robertam Koheinam un Džozefam Naijam ir taisnība, tad starptautiskajā arēnā jau sen būtu izveidojies iekšzemes režīmam līdzīgs režīms. Pēc Šteina domām tas nenotiek, jo ierobežošana nav režīma izveidošanas virzītājspēks. Virzītājspēks ir atteikšanās no neatkarīgas lēmumu pieņemšanas.

Starptautiskā politika tipiski tiek raksturota kā neatkarīga, uz savām interesēm balstīta lēmumu pieņemšana un bieži valstīm nav jāatsakās no tādas individuālistiskas uzvedības. Nav nepieciešamības pēc režīma, kad katra valsts, pieņemot neatkarīgus lēmumus iegūst visvairāk vēlamu iznākumu, jo tad vienkārši nepastāv konflikti. Attēlā 1.1. tiek atspoguļota situācija kad divus aktierus **A** un **B** apmierina visvairāk vēlamais iznākums A_1B_1 . Turklāt, katram aktierim ir dominējoša stratēģija (darbību kopums, kas maksimizē aktiera ieguvumus, neskatoties uz cita aktiera darbībām). Aktieris **A** dod priekšroku izvēlei A_1 , neatkarīgi vai **B** izvēlēsies B_1 vai B_2 un **B** dod priekšroku izvēlei B_1 neatkarīgi no **A** lēmuma. Viņu neatkarīgu lēmumu rezultātā līdzsvara ieguvums A_1B_1 ir tas, kuru neviens aktieris nevar mainīt, lai uzlabotu ieguvumus. Esošais līdzsvara ieguvums apmierina abus aktierus, jo izrādījās, ka viņu intereses saskan un konfliktam nav pamata. Aktieri sasniedza optimālus un vēlamus rezultātus neatkarīgi izvēloties variantus. Modelētajā situācijā nav nepieciešamības pēc režīma, jo valstis var turpināt miermīlīgi darboties anarhiskajā vidē netraucējot citiem.

³⁸ Keohane, R. & Nye, J. S. (1989). *Power and Interdependence*, 2nd ed. New York, NY: Harper Collins.

		AKTIERIS B	
		B ₁ *	B ₂
AKTIERIS A	A ₁ *	4, 4 **	3, 2
	A ₂	1, 3	2, 1

Šajā un arī nākamajos attēlos numuri kvadrātos attiecas uz iznākumu līmeni: 4=labākais iespējamais, 1=sliktākais iespējamais. Pirmais numurs katrā kvadrātā attiecas uz **A** aktieri un otrais uz **B** aktieri.

* Aktieru dominējošā stratēģija
 ** Līdzsvara iznākums

1.1. att. Situācija bez konfliktiem (Stein, 1982)

Nav nepieciešamības pēc režīma, kad valstis apmierina visvairāk vēlamais iznākums, kaut arī viņš nav dominējošo stratēģiju rezultāts. Attēlā 1.2. aktieris **A** dod priekšroku izvēlei **A₁** tikai, ja **B** dos priekšroku **B₁**, un **B** dod priekšroku izvēlei **B₁** tikai, ja **A** dos priekšroku izvēlei **A₁**. Iegūtais līdzsvara ieguvums **A₁B₁** apmierina abus aktierus. Bet šajā modelī ir arī otrs līdzsvara iznākums, kas var izveidoties abiem aktieriem maksimizēt savus minimālos ieguvumus. Šāds lēmums piespiedis **A** izvēlēties **A₂** un **B** izvēlēties **B₂**, darbību kopums, kas vismaz dos iespēju izvairīties no vissliktākiem iznākumiem. Kaut arī iznākums **A₂B₂** ir līdzsvara, tomēr viņš ir abpusēji nevēlams. Kamēr abiem aktieriem ir zināmas vienam otra prioritātes, viņi vienosies par abiem vēlamu iznākumu **A₁B₁**. Kamēr aktieri piekrīt, ka **A₁B₁** ir visvēlamākais iznākums abiem nav nepieciešamības pēc režīma.

		AKTIERIS B	
		B ₁	B ₂
AKTIERIS A	A ₁	4, 4 **	1, 3
	A ₂	3, 1	2, 2 **

** Līdzsvara iznākums

1.2. att. **Apdrošināšanas spēle (Stein, 1982)**

Režīms neizveidosies arī ja daži aktieri iegūst visvairāk vēlamu iznākumu, bet citi nonāk cietušo stāvoklī. Attēlā 1.3. grafiski atspoguļota situācija, kurā abi aktieri realizē dominējošo stratēģiju, kas noved pie stāvokļa, kas ir visvairāk vēlamais **A** aktiera iznākums, bet ir otrais vismazāk vēlamais **B** aktiera iznākums. Šādā situācijā apmierinātiem aktieriem nav jēgas atteikties no neatkarīgas lēmumu pieņemšanas un cietušo stāvoklī nonākušie aktieri ar tikai pasliktināt savas pozīcijas atteicoties no racionāliem savtīgiem apsvērumiem.

		AKTIERIS B	
		B ₁ *	B ₂
AKTIERIS A	A ₁ *	4, 2 **	3, 1
	A ₂	2, 4	1, 3 **

* Aktieru dominējošā stratēģija
 ** Līdzsvara iznākums

1.3. att. **Līdzsvara iznākums, kas noved vienu no aktieriem cietušo stāvoklī (Stein, 1982)**

Iepriekš grafiski modelētās situācijas neprasa režīma izveidošanu, jo katra valsts var pieņemt neatkarīgus lēmumus reālisma teorijas ietvaros un gūt maksimālus labumus. Tālāk sekos divas situācijas kad režīms var palīdzēt risināt dilemmā nonākušas valstis. Šo divu režīmu teorētiska analīze ir nepieciešama, lai pētījuma daļā pierādītu vai noraidītu maģistra darba hipotēzi.

1.3.1. Kopējo interešu dilemma

Artūrs Šteins definē kopējo interešu dilemmas jēdzienu kā situāciju, kura parādās valstīm pieņemot neatkarīgus lēmumus, kuri noved pie līdzsvara iznākuma, kas nav vēlams nevienai no iesaistītām pusēm un viņi labprāt dotu priekšrocību citam iznākumam. Tāda situācija saucas Pareto nepilnība (Pareto-deficient). Cietumnieku dilemma ir spilgtākais piemērs šajā sakarā, jo cietumnieku dominējošās stratēģijas novedīs viņus pie līdzsvara iznākuma, kas nav visvairāk vēlamais katram. Ir divi veidi, kā atrisināt šo dilemmu – var rūpēties tikai par savu labklājību un tad izvēlēties egoistisku variantu vai orientēties uz sadarbību un rūpēties arī par otru aktieri.³⁹ Attēlā 1.4. ilustrēta divu aktieru cietumnieku dilemma, kurā abi aktieri dod priekšrocību iznākumam A_1B_1 nevis līdzsvaram A_2B_2 . Problēma ir, ka līdzsvaru A_1B_1 nav iespējams sasniegt darbojoties individuāli, kā arī šis līdzsvars nav stabils. Lai sasniegtu Pareto-optimālo iznākumu visiem aktieriem jāatsakās no savām dominējošām stratēģijām. Papildus nosacījums ir, ka aktieri necentīsies sasniegt visvairāk vēlamo iznākumu. Jo var raksties situācija, kad viens aktieris upurēja dominējošo stratēģiju, jo domājis, ka otrais aktieris darīs to pašu, bet otrais izmantoja šo situāciju un palika pie savas dominējošās stratēģijas. Rezultātā izveidosies situācija, kas atspoguļota kvadrātā A_2B_1 vai A_1B_2 . Cietumnieku dilemmu izmanto kā alegoriju daudzām situācijām, tai skaitā politiskām un ģeopolitiskām situācijām. Džordž Klosko (*George Klosko*) apgalvo, ka valsts pēc būtības ir cietumnieku dilemma, jo tajā dzīvo indivīdi, kuri vēlas realizēt savas dominējošās stratēģijas, bet tas var novest pie haosa.⁴⁰ Tāpēc valsts pilda noteiktu funkciju – piespiešanas mehānisms. Valsts nodrošina apstākļus, kuros neviens no indivīdiem neapmānīs otru sadarbības laikā. Jon Elster definēja politiku kā „cietumnieku dilemmas pārvarēšanas veidu izpēti”.⁴¹

³⁹ Ferdmane, I. & Austers, I. (2011). *Kolektīvās vainas izjūtas ietekme uz prosociālo uzvedību*, Latvijas Universitātes rakst 74. sējums Psiholoģija, 17.–28. lpp.

⁴⁰ Klosko, G. (2004). *The Natural Basis of Political Obligation*, Political theory, Vol. 32 No. 6, p. 801-824. DOI: 10.1177/0090591704265933

⁴¹ Elster, J (1976). *Some Conceptual Problems in Political Theory*, London: John Wiley, p. 249.

		AKTIERIS B	
		B ₁	B ₂ *
AKTIERIS A	A ₁	3, 3	1, 4
	A ₂ *	4, 1	2, 2**

* Aktieru dominējošā stratēģija
 ** Līdzsvara iznākums

1.4. att. Cietumnieku dilemma (Stein, 1982)

Šteins attīsta domu par valsts iekšējo darbību un saista to ar kolektīvo labumu nodrošināšanu. Valsts piespiež visus indivīdus ieguldīt kopējā kolektīvā labumā. Kaut arī indivīdi labprāt būtu bezbiļetnieki (*freeriders*), tie iegulda kopējā kolektīvā labumā, jo alternatīva ir pasaule vispār bez labumiem. Tātad indivīdu dominējoša stratēģija ir būt bezbiļetniekiem un gūt labumu bez ieguldījuma, bet tas novedīs visus pie nabadzības. Viņi upurē dominējošo stratēģiju, lai sadarbotos un nonāktu visvairāk vēlamajā iznākumā. Valsts gadījumā pamata kolektīvais labums ir aizsardzība no ārējā ienaidnieka, bet no indivīdiem tiek gaidīti nodokļi, dienēšana armijā, paklausība utt. Olson apgalvoja, ka mazās grupās ir vieglāk sadarboties un saskaņot savas intereses nekā lielās grupās. Viņas arguments ir „jo mazāka grupa, jo vieglāk sadalīt kopējo labumu, jo lielāka grupa, jo vairāk katra puse gribēs dabūt lielāku labuma daļu. Kā arī, jo lielāka grupa, jo vairāk samazinās valsts ietekme labumu sadalīšanas gaitā.”⁴² Pārrunas starp industriāli attīstītām (OECD) valstīm reti balstās uz visu valstu viedokļa, jo tad kompromisu ir parāk grūti sasniegt.

Starptautiskajā arēnā režīmi arī tiek veidoti, lai cīnītos ar kolektīvo sub-optimalitāti, ko var izraisīt individuāla uzvedība. Reģionālā līmenī valstis upurējot iespēju neatkarīgi pieņemt lēmumus saņem reģiona ilgtspēju, reģionālo drošību un iespēju pretendēt uz reģiona resursiem. Režīms starptautiskajā arēnā ir vajadzīgs, pirmkārt, lai, nodrošinātu kolektīvo

⁴²Joan, E. & Debray, R. (2001) *Collective Action and the Group Size Paradox*. American Political Science Review, Vol.95, No.3.

labumu sadali un otrkārt, lai izvairītos no bezbiļetniekiem. Vienmēr būs aktieri, kuri vēlas baudīt kolektīvus labumus, bet negrib neko dod pretī. Kolektīvo labumu problēma nav vienīgā „cietumnieku dilemma”, kuru var risināt ar režīma palīdzību. Šteins min piemēru par starptautiskās tirdzniecības režīma izveidošanu pēc Otrā Pasaules Kara. Izpostītā pasaule ātrāk atveseļosies, ja preces varēs brīvi pārvietoties starp valstu robežām. Tagad jebkura valsts vai valstu kopums var uzlabot savas pozīcijas pārkāpjot noteikumus – nosakot tirdzniecības barjeru un ierobežojot importu. Šajā gadījumā valstīm ir priekšrocība, kamēr citas valstis nereaģē uz šādu gājieni. Ja rezultātā valstis atsāks realizēt savas dominējošās stratēģijas un noteiks tirdzniecības barjeru, tas var novest pie starptautiskā tirdzniecības režīma sabrukuma un samazināt visu valstu ienākumus. No vēstures zināms, kādas sekas var tikt izraisītas, jo tieši tas notika 1930.gadā (runa iet par Lielas depresijas laiku) un no kā gribēja izvairīties pēc Otrā Pasaules Kara. Izņemot kopējo interešu dilemmu, ko var atrisināt ar režīma palīdzību, ir vēl viena. Artūrs Šteins nosauca to par kopējās antipātijas dilemmu (*Dilemmas of common aversions*).

1.3.2. Kopējās antipātijas dilemma

Režīma izveidošana var risināt arī šādu dilemmu. Atšķirībā no kopējo interešu dilemmas, kurā aktieriem ir kopēja interese sasniegt noteiktu iznākumu, kopējo antipātijas dilemmā aktieriem ir kopēja interese izvairīties no noteikta iznākuma. Situācija, veidojas kad aktieri ar eventuālām (nejaušām) stratēģijām nevēlas sasniegt vienu un to pašu iznākumu, bet viņi vienojas, ka ir vismaz viena kura nav vēlama nevienam. Ir noteikti kritēriji, kuri ietekmē līdzsvara iznākumu sasniegšanu (ja ir divi aktieri, tad ir divi līdzsvara iznākumi, jo katram ir divas izvēles iespējas), bet ir nepieciešama koordinācija, lai tiktu izvēlēti pareizi kritēriji, pretējā gadījumā var iestāties vismazāk vēlamais iznākums. Kopējās antipātijas dilemma var veicināt režīma dibināšanu, kas stimulēs aktierus atteikties no neatkarīgo lēmumu pieņemšanas.

Attēlā 1.5. ir grafiskais piemērs kopējās antipātijas dilemmai. Nevienam no aktieriem nav visvairāk vēlamā iznākuma. Bet ir divi, kurus viņi vērtē līdzīgi vēlami un ir divi, kurus vērtē līdzīgi nevēlami un vēlas no tiem izvairīties. Situācijai ir divi līdzsvara iznākumi A_1B_1 un A_2B_2 , bet ņemot vērā valstu eventuālā rakstura stratēģijas, viņi nevar būt pārliecināti par nonākšanu vēlamajā līdzsvarā, ja viņi darbosies neatkarīgi un vienlaicīgi. Bez koordinēšanas viņi var nonākt nevēlamajā iznākumā. Šis kopējās antipātijas dilemmas piemērs ir samērā viegli atrisināms, jo aktieri ir vienaldzīgi pret līdzsvara iznākumiem. Viņu apmierina gan A_1B_1 gan A_2B_2 līdzsvara iznākums.

Jebkura procedūra, kura var saskaņot aktieru cerības, padara koordinēšanu iespējamu, ļaujot aktierim nonākt vienā no līdzsvara iznākumiem. Šādās situācijās konvencijas vai līgumi spēlē nozīmīgo lomu. Likums par braukšanu pa labo ceļa pusi ir parasts koordinēšanas mehānisms, kas nodrošina miermīlīgu pretējā virziena satiksmes kustību bez negadījumiem un sastrēgumiem. Šī ir patvaļīga vienošanās, kas saskaņo pušu cerības un dod iespēju nonākt vēlamajā iznākumā – mierīgi tikt no punkta A uz punktu B.

		AKTIERIS B	
		B ₁	B ₂
AKTIERIS A	A ₁	1, 1 **	0, 0
	A ₂	0, 0	1, 1 **

Šajā piemērā 1=vairāk vēlams, 0=mazāk vēlams
 ** Līdzsvara iznākums

1.5. att. Kopējās antipātijas dilemma ar aktieru kopējo vienaldzību (Stein, 1982)

Pastāv vēl viena situācija kopējās antipātijas dilemmas ietvaros, kad aktieri vienojas par nevēlamam iznākumiem, bet nav vienaldzīgi par diviem līdzsvara iznākumiem, tāpēc katrs dod priekšrocību sev vēlamam iznākumam. Attēlā 1.6. atspoguļota situācija kad ir divi līdzsvara iznākumi A_2B_1 un A_1B_2 , bet aktieris A dod priekšroku līdzsvara iznākumam A_2B_1 , bet aktieris B dod priekšroku līdzsvara iznākumam A_1B_2 .

Situācijā, kad aktieri vienojas par kopējo nevēlamo iznākumu, bet viņiem atšķiras līdzsvara iznākuma intereses, to var atrisināt divos veidos. Abos veidos, koordinācijas režīms izveido uzvedības likumus, kuri palīdz aktieriem paredzēt iznākumus, kad dilemma parādās. Pirmais veids kā nodrošināt koordināciju ir noteikt uzvedību pēc aktieru raksturīgām pazīmēm, bet otrais pēc konteksta. Lai izskaidrotu atšķirību Šteins modelē situāciju – divas mašīnas (viena brauc no ziemeļiem uz dienvidiem, otra no rietumiem uz austrumiem) apstājas krustojumā un abi nevēlas izraisīt avāriju, bet nevēlas arī stāvēt krustojumā un skatīties viens

uz otru. Ir divi veidi kā izbaukt krustojumu – vai A brauks pirmais vai B. Problēma ir, ka neviens negrib gaidīt. Koordinācijas likums, kas balstīts uz aktieru raksturīgām pazīmēm noteiks, ka, piemēram, baltas un melnas mašīnas brauks pirmās un visas krāsainās brauks pēc tam. Tāds režīms paredz, ka viens un tas pats aktieris saņems priekšrocību izvēlēties sev vēlamo līdzsvaru - „koordinēšana stiprākajam par labu”. Aktieri var pieņemt arī citu likumu – kontekstuālo. Kontekstuālais likums noteiks, ka tie kuri atrodas pa labi brauc pirmie. Šo pieeju var nosaukt par „taisnīguma doktrīnu”, jo aktieri saņems priekšrocības atkarībā no situācijas.

		AKTIERIS B	
		B ₁	B ₂
AKTIERIS A	A ₁	2, 2	3, 4 **
	A ₂	4, 3 **	1, 1

** Līdzsvara iznākums

1.6. att. **Kopējās antipātijas dilemma ar aktieru atšķirīgām interesēm (Stein, 1982)**

1.3.3. Sadarbības un koordinācijas režīmi

Pēc Šteina domām režīmi veidojas, jo valstis atsakās no neatkarīgo lēmumu pieņemšanas, lai atrisinātu kopējo interešu un kopējo antipātiju dilemmas. Viņi to dara neupurējot savas intereses, jo abos gadījumos kopīgi sasniegti iznākumi ir vairāk vēlami, nekā neatkarīgi sasniegti iznākumi. Nepieciešamība risināt šīs divas dilemmas izveidoja divas bāzes starptautiskiem režīmiem. Pirmais, *sadarbības režīms*, lai risinātu kopējo interešu dilemmu, bet otrais, *koordinācijas režīms*, lai risinātu kopējo antipātiju dilemmu.

Kopējo interešu dilemmas risināšanai un līdzsvara iznākuma sasniegšanai pusēm jāsadarbojas. Visiem režīmiem, izveidojoties šim nolūkam, jānodēfinē precīzas uzvedības

normas un jānodrošina, ka neviens nepārkāps normas, likumus utt. Katra puse vēlas būt pārliecināta par citas puses atteikšanos no savas racionālās izvēles. Tādai sadarbībai vajag augstas formalitātes pakāpi. Režīmam jānosaka, kas sastāda sadarbību un kas sastāda normu pārkāpšanu. Šteins atzīmē, ka ir svarīgi, lai katra valsts būtu droša par savām spējām nekavējoties identificēt normu pārkāpšanu no citu valstu puses. Daudzi Stratēģisko ieroču ierobežošanas sarunu (SALT) līgumi pierāda augstas institucionalizācijas pakāpes nepieciešamību, kad runa iet par drošību. Šeit skaidri redzama „cietumnieku dilemma” ar kopējām interesēm. Valstis vēlas mieru, bet tomēr apbruņojas un gatavojas karam. Dominējoša stratēģija šajā jautājumā ir režīmu normu pārkāpšana, jo tā ir bezzaudējuma variants, jo drošību turpinās nodrošināt ieroču klātbūtne valstī. Tāpēc tas nav pārsteigums, ka ieroču kontroles līgumi ir ļoti institucionalizēti, ar skaidri noteiktām normām, augstu pārskatāmības pakāpi un citām procedūrām.

Garets Hardins (*Garrett Hardin*) sniedz labu hipotētisko piemēru Kopējo interešu dilemmai un labi saskan ar maģistra darba tematiku. Pieņemsim, ka kopējais bija ganību un zemkopības zemes, kuras bija pieejamas visiem un rezultātā tās tika izsmeltas indivīdu neierobežotas darbības dēļ. Šajā gadījumā var modelēt kopējas antipātijas dilemmu, kur dalībnieku vēlamais iznākums ir neizsmelt kopējos resursus. Bet racionāla aktiera vēlamie iznākumi tomēr būtu savādāki. Pirmais vēlamais iznākums būtu vienīgajam resursu izmantošanai, nākamais kopējie ierobežojumi resursu izmantošanai, trešais neierobežota resursu izmantošana (pat ja tas novedīs pie zemes izsmelšanas). Pēdējais, vismazāk vēlamais iznākums ir resursu izmantošanas ierobežošana savai valstij, bet citi var lietot neierobežoti. Tāpēc aktieri gatavi pieņemt trešo iznākumu (pat ja tas novedīs pie zemes izsmelšanas), lai nedotu citiem iespēju neierobežoti izmantot resursus un palielinātu savu labklājību. Aktieriem ir kopējas intereses atteikties no dominējošām stratēģijām, piekrist trešajam vai otrajam variantam (resursu pārvaldīšana sadarbojoties), lai neīstenotos pēdējais variants.⁴³ Mūsdienās līdzīga kopējo interešu dilemma saistīta ar pārzvejošanu un energoresursu iegūšanu atklātajos ūdeņos. Modelētai kopējo interešu dilemmas situācijai ir nepieciešams *sadarbības režīms*.

Kopējo antipātijas dilemmas risināšanai ir nepieciešams režīms, kas veicinās *koordināciju*. Tādām situācijām ir vairāku līdzsvaru iznākumi, bet režīmam nevajag nodrošināt noteikta iznākuma sasniegšanu, vai darbības virziena pieturēšanos, jo galvenais mērķis ir izvairīties no noteikta iznākuma. Šādu koordināciju grūti nodrošināt, kad aktieriem ir stiprs interešu konflikts. Koordinācijas režīms būs sekmīgs, ja iesaistītie aktieri, pārkāpjot normas kaitēs tikai sev. Koordinācijas režīms var balstīties tikai uz konvencijām vai

⁴³ Hardin, G. (1968). *The Tragedy of the Commons*. Science, New Series, Vol. 162, No. 3859. p. 1244. Izgūts no <http://www.cs.wright.edu/~swang/cs409/Hardin.pdf>.

likumiem; institūcijas nav vajadzīgas. Tādos režīmos standartizācijas var spēlēt nozīmīgu lomu. Piemērs ir kopēja vilcienu sliežu platuma ieviešana rietumu Eiropā.

Šteins dod vēl vienu starptautiskā režīma piemēru par Satiksmes konvenciju. Saskaņā ar Starptautiskās Civilās Aviācijas Organizācijas likumiem katrā lidojumu kontroles centrā jābūt angļiski runājošiem darbiniekiem, lai sazinātos ar pilotiem.⁴⁴ Komunikācijas starp zemi un gaisu jānotiek jebkurā ērtā valodā, bet jābūt garantijai, ka tāda komunikācija noteikti notiks; angļu valoda ir noteikta kā starptautiska gaisa satiksmes valoda. Kopējais nevēlamais iznākums (katastrofa) ir novērsta un līdzsvara iznākums (drošība) ir sasniegta.

Piedāvātajā režīma konceptā institūcijas un režīmi ir divas neatkarīgas lietas, kuras var izdzīvot viena bez otras. Režīmi var būt institucionalizēti, bet var arī nebūt. Starptautiskām organizācijām nevajag režīmu, bet dažreiz arī vajag. Neinstitutionalizētus režīmus mēdz saukt par kvazi-režīmiem.⁴⁵ Apvienoto Nāciju Organizācija nodrošina forumu formālām un neformālām mijiedarbībām un diskusijām, bet tas nav režīms, jo dalība tajā neizraisa saskaņotas cerības, kas veido un piespiež sekojošas darbības.

Viens no režīma veidošanas strukturāliem argumentiem ir vara. Šteina arguments ir, ka intereses nosaka režīmus, bet varas sadalījums nosaka intereses un prioritātes. Lielvaras var ietekmēt mazo valstu prioritāšu izvēli un tādā veidā veicināt iznākumus reģionālā līmenī. Vēl viens strukturālais faktors ir valstu zināšanu un tehnoloģiju daba, jo tie arī nosaka valstu prioritātes un režīma izveidošanas izredzes. Tehnoloģiju daba ietekmē valstu lēmumu iegādāties ieročus. Parasti zinātnieki apgalvo, ka valsts pārdzīvo drošības dilemmu, kurai ir „cietumnieku dilemmas” problēma. Katrai valstij dominējoša stratēģija ir apbruņoties, tomēr viņi piekrīt, ka apbruņota pasaule ir sliktāka, nekā atbruņota. Pašlaik tiek pieņemts, ka uzbrukšanas ieroči pastāv un tie ir stiprāki nekā aizsardzības ieroči, tāpēc hipotētiski ir jāpērk uzbrukšanas ieročus. Ja pasaulē būtu tikai aizsardzības ieroči, drošības dilemmas neparādītos. Var arī pieņemt, ka pasaules drošības nodrošināšanai katrā valstī jābūt kodolieročiem ar iespēju tos nogādāt jebkurā zemes punktā. Tad nebūs jēgas uzbrukt viens otram, jo iznākums būs letāls visiem. Izmaiņas cilvēku sapratnē par to kā strādā pasaule arī var ietekmēt valstu intereses un starptautisko sadarbību un režīmu izveidošanas izredzes. Piemērs ir slimības, epidēmijas, kuras var izplatīties ārpus robežām. Pirms cilvēki nezināja par vakcīnām, karantīna iespējām, katra valsts pati cīnījās pret slimībām. Tagad kopējiem spēkiem valstis nodrošina profilaksi, reaģēšanu un seku likvidēšanu epidēmiju gadījumā. Svarīgs faktors

⁴⁴ 07.12.1944. starptautisks dokuments "Konvencijas par starptautisko civilo aviāciju 2., 6., 8., 12., 17. un 18. pielikums" ("LV", 17 (4209), 30.01.2010.) [stājas spēkā 12.08.1992.]

⁴⁵ Hayward E. Alker (1977) *A Methodology for Design Research on Interdependence Alternatives*. International Organizations Vol. 31. p. 37-38.

režīma veidošanai ir iekšzemes ekonomikas faktori. Dažreiz iekšzemes ekonomiskie faktori var kļūt par nacionālām interesēm. Kad valsts ir blīvi apdzīvota un pieprasījums par augstām tehnoloģijām piespiedīs valstis meklēt papildus resursus ārpus savas teritorijas. Resursi var tikt samainīti pret kaut ko vai izlaupīti. Lai sadarbotos un veidotu režīmus vajag zināt valstu iekšējās ekonomikas stāvokli un prioritātes.

Režīma saglabāšana, izmaiņu un sabrukšanu skaidro tie paši faktori, kuri nosaka to veidošanu. Režīmi tiek saglabāti un pastāv, kamēr intereses, kas sekmēja to izveidošanos ir spēkā. Kad intereses pazūd vai mainās, tad arī režīms var mainīties vai sabrukt. Režīmi tiek saglabāti kamēr režīma veidošanas strukturālie argumenti (vara, tehnoloģijas, zināšanas utt.) apmierina katru pusi. Piemēram, kad starptautiskā varas sadalīšana mainās, aizskarot citu valstu varas apjomu, režīms var tikt apdraudēts. Nevar viennozīmīgi pateikt, ka interešu maiņa novedīs pie režīma sabrukšanas, jo politiskā gaisotne var ātri mainīties un iepriekšējās intereses atkal dominēs. Tāpēc mūsdienās interešu maiņa neved pie režīma sabrukšanas un institūciju iznīcināšanas, jo tie var būt vajadzīgi pēc īsa brīža un viņu izveidošana no jauna ir dārgs un laikietilpīgs process. Koheins uzsver, ka nosacījumi režīma saglabāšanai nav tik augsti kā režīma izveidošanai.⁴⁶ Šteins apgalvo, ka režīmi un institūcijas dibina tradīcijas un uzvedības normas anarhiskajā vidē, kuri paliek arī tad, kad režīms vai institūcija ir likvidēta. Starptautiskie režīmi un institūcijas izveidoti, lai nodrošinātu sadarbību vai koordināciju, maina valstu lēmumu pieņemšanas principus, jo režīma ietvaros jāņem vērā arī citu valstu intereses. Kad valstis sāk koordinēt savas rīcības un vēlāk sadarboties, tad tās kļūst par kopīgiem labuma palielinātājiem (*joint-maximizers*), nevis par individuāliem labuma palielinātājiem (*self-maximizers*). Sadarbības un koordinācijas institucionalizācija var ierobežot individuālismu un piespiest aktierus atzīt kopīga labuma palielināto nozīmīgumu. Valstis atteikušās no savtīgām interesēm, nākotnē dos priekšrocību kopīgām interesēm. Īpaši tas notiek sadarbības režīmos, kur aktieri tic viens otram un nepārkāpj likumus.

⁴⁶ Keohane, R. (1984). *After Hegemony*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

2. ARKTIKAS REŽĪMA PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Pētījuma objekts ir sadarbības režīms starp Arktikas reģiona valstīm, tāpēc lai pierādītu pētījuma hipotēzi, tiks izmantots empīriskais pētījums. Empīriskais pētījums var būt kvalitatīvs vai kvantitatīvs. Savā pētījumā autors izvēlējās kvalitatīvo veidu. Kvalitatīvā metode tā ir speciāla tekstu analīzes metode, kas liek akcentu uz kontekstuālo teksta pusi, apkopošanu, salīdzināšanu un interpretāciju, nevis uz teksta statistisko apkopošanu un skaitīšanu. Rezultātā iegūtie dati ir kvalitatīvi, nevis statistiskie un kvantitatīvie. Kvalitatīvie dati var tikt iegūti no dokumentiem, intervijām, audio-vizuāliem materiāliem ar turpmāko datu interpretāciju, formulēšanu un kategorizāciju. Kvalitatīvie dati bieži tiek raksturoti kā vairāk bagātie, vairāk autentiskie, kuri precīzāk apraksta pētāmo fenomenu. Daudzi pētnieki uzsver, ka kvalitatīvie dati neaprobežojas ar tīri tekstuālu informāciju, bet ietver sevī arī sociālus, ekonomiskus un politiskus faktorus, kuri palīdz pareizi interpretēt datus. Ņemot vērā iepriekš teikto R. Teshs uzskata, ka kvalitatīvo metodi būtu labāk nosaukt par tekstuālo metodi vai interpretatīvu-kritisku metodi.⁴⁷ Ir jāatzīmē, ka kvalitatīvie pētnieki arī izmanto skaitļus, grafikus un tabulas, bet mazākā apmērā. Kvalitatīvajam pētījumam ir lielas priekšrocības, kā piemēram objekta pētīšanā pievēršot uzmanību sociālajam kontekstam. Tas nozīmē, ka veicot padziļinātu analīzi tiek ņemti vērā sociālie, kultūras, vēsturiskie, ideoloģiskie, politiskie konteksti. Pētot maģistra darba objektus – režīmu, ir svarīgi ņemt vērā iepriekšminētos aspektus, lai saprastu kopējo situāciju. Kvalitatīvajā pētījumā pētnieks tiecas plaši un izvērsti aprakstīt situāciju. Izvērsta apraksta jēdzienu (*thick description*) ieviesa pazīstamais etnogrāfs K. Girs un tagad tas ir kvalitatīvā pētījuma vizītkarte.⁴⁸ Tas nozīmē, ka pētnieks tiecas iegūt maksimālu, daudzpusēju, sistemātisku informāciju par objektu. Tāda interese par sīkumiem nedod iespēju palaist garām svarīgus faktus, nianses, kas mēdz notikt kvantitatīvajā pētījumā. Jāatzīmē, ka gadījuma izpētei ir liela negatīva pazīme – rezultātus un secinājumus nevar attiecināt uz citiem gadījumiem. Kvalitatīvs pētījums pārsvarā ir induktīvs nevis deduktīvs. Tas paredz, ka informācija, empīrisku datu analīze notiek neatkarīgi un neietekmēti no kaut kādām agrāk noformulētām hipotēzēm, teorijām. Kvalitatīvie pētījumi parasti beidzās ar hipotēzēm un teorijām. Tieši tāpēc kvalitatīvā pieeja ir labāka, lai veiktu priekš pētījumu par kaut ko jaunu un vēl nepētītu. Elastīgums un striktas standartizācijas neesamība tradicionāli

⁴⁷ Tesch, R. (1990). *Qualitative Research: Analysis types and Software tools*. New York, The Falmer Press.

⁴⁸ Ulanovsky, A.M. (2009). *Qualitative Researches: Approaches, Strategies, Methods*. p. 21

tiek uzskatīts par trūkumu nevis priekšrocību, bet kvalitatīvajā pētījumā tas ir dabiski un ir vēlama alternatīva un apzinātais metodoloģiskais gājiens. Striktas standartizācijas neesamība ļauj palikt vairāk jūtīgam pret realitāti un brīvam atkarībā uz pētīšanas procedūrām un veidiem. Kvalitatīvajos pētījumos pētnieks ir „galvenā mērierīce”. Ņemot vērā kvalitatīva pētījuma minētās priekšrocības autors uzskata šo metodi par vairāk piemērotu maģistra darbam.

2.1. tabula

Kvalitatīvas metodoloģijas līmenī izmantojamie maģistra darbā⁴⁹

Kvalitatīvas metodoloģijas līmeņi	
Kvalitatīvā pētījuma pieeja	Kvalitatīvais pētījums tiks veikts neoliberālā institucionālisma teorijas ietvaros
Kvalitatīvā pētījuma veids	Padziļinātā analīze
Kvalitatīvā pētījuma metode	Dokumentu analīze, faktu interpretācija
Kvalitatīvā pētījuma procedūra	Faktu kategorizācija un iegūto datu piemērošana A.Šteina teorijai

Maģistra darba sākumā tiks izvirzīta hipotēze, pēc tam tiks izstrādāti mērīšanas un klasifikācijas indikatori, kuri tiks balstīti uz pētījuma teorētisko daļu. Turpmāk notiks informācijas apkopošana un analīze, lai noskaidrotu esošo situāciju reģionā. Pētījums tiks veikts balstoties neoliberālā institucionālisma teorijā. Neoliberālā institucionālismā tiek akcentu uz režīma teoriju, kura ir vērsta uz sadarbību. Par galveno teoriju tiks uzskatīta A.Šteina teorija par koordinācijas un sadarbības režīmiem, kura ir detalizēti izklāstīta teorētiskajā daļā. Par starptautiskā režīma gandrīz universālo definīciju tiek uzskatīts Stīvena Krasnera formulējums „starptautiskie režīmi ir tiešu vai netiešu principu, normu, likumu, noteikumu un lēmumu pieņemšanas procedūru kopums ap kuru dalībnieku gaidas saplūst starptautisko attiecību konkrētajā jomā. Principi ir ticēšana faktiem, cēloņsakarībām un godīgumam. Normas ir uzvedības standarti, kurus nosaka tiesības un pienākumi. Noteikumi ir īpaši norādījumi vai aizliegumi rīkoties. Lēmumu pieņemšanas procedūras ir dominējošas prakses, lai pieņemtu un īstenotu kolektīvu izvēli”⁵⁰.

⁴⁹ Ulanovsky, A.M. (2009). *Qualitative Researches: Approaches, Strategies, Methods*. p. 24.

⁵⁰ Slaughter, A.M. (1995). *Liberal International Relations Theory and International Economic Law*. American University International Law Review 10, no. 2. p. 717-743.

⁵⁰ Stephen D. Krasner (1982). *Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*. *International Organization*, Vol. 36, No. 2, pp. 185-205.

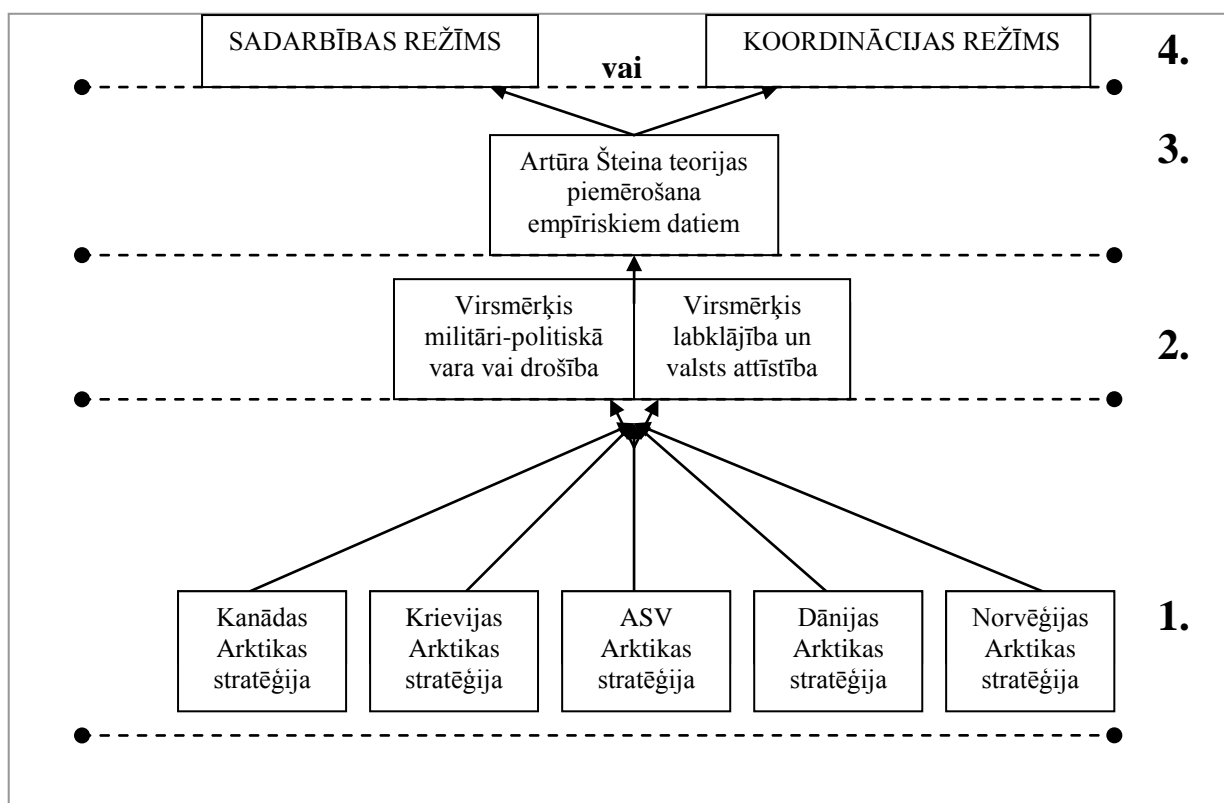
Pirms aprakstīt pētījuma gaitu ir jānedefinē jēdziens sadarbība. Maģistra darba ietvaros sadarbība ir definēta kā koordinēta savstarpēja valstu politiku pielāgošana, dalībniekiem gūstot priekšrocības un ieguvumus. Šajā definīcijā vēlos atzīmēt vienu īpaši svarīgu vārdu „priekšrocības”. Pēc darba autora domām Arktikas kontekstā priekšrocība uz jebkura veida darbību reģionā, kura iegūstama no sadarbības starp reģiona valstīm ir svarīgākais mērķis. Arktikas reģions ir pievilcīgs daudzām ne-arktiskām valstīm, kuras arī vēlas pretendēt uz reģiona resursiem. Arktikas valstīm veiksmīgi sadarbojoties ir iespēja mazināt šo trešo valstu klātbūtni un konkurenci.

Pētījuma daļa sākas ar esošās situācijas analīzi. Analīze ietver sevī Arktikas īpatnības, politiskus formātus, tiesisku sistēmu. Svarīgākie politiskie formāti Arktikas reģionā ir Arktikas Padome un Arktiskais piecinieks. Lai labāk izskaidrotu kopējo fonu tiks pievērsta uzmanība arī NATO un Eiropas Savienības interesēm šajā reģionā. Institucionalizācija pakāpe ir viens no režīma rādītājiem. Par koordinācijas režīma rādītāju tiek pieņemta vāja instucionalizācija reģionā, kad viss balstās tikai uz līgumiem un konvencijām. Sadarbības režīma rādītājs ir stipra institucionalizācija reģionā, kas balstās uz līgumiem un konvencijām. Institūciju pētīšanai tiks izmantoti zinātnieku raksti, interneta resursi, likumi un konvencijas. Pētījumā tiks pievērsta uzmanība arī konflikta iespējām starp valstīm. Tā kā konflikts nav maģistra darba fokusa objekts, šim jautājumam tiks veltīts minimālais maģistra apjoms. Runājot par Arktikas reģionu konfliktu var saprast dažādi: diplomātiskais, politiskais, militārais utt., bet pētījuma ietvaros konflikts ir militārā rakstura konflikts starp vismaz divām valstīm. Nav obligāti izvērst militāro kampaņu vērstu uz citu valsti, pietiek ar formālu kara pieteikšanu citai valstij. Pētījuma ietvaros tāds konflikts kāds notika 1995.gadā starp Kanādu un Spāniju arī tiek pielīdzināts pie starpvalstu konfliktiem.⁵¹ Tāds konflikta jēdziens ir nepieciešams, lai pieturētos pie realitātes un zinātniskuma. Pētījuma sākumā, lai parādītu savu nostāju par militārā konflikta iespēju Arktikā autors izmantos Rubi Bairona pētījumu par Arktikas reģiona dinamiku. Pētījums ir veikts neolīberālā institucionālisma teorijas ietvaros un labi saskaņojas ar maģistra darba teorētisko daļu.

Pētījuma gaitā ir nepieciešams izanalizēt Arktiskā piecinieka Arktikas stratēģijas ar mērķi noteikt galvenās prioritātes un intereses reģionā. Stratēģijas ir bezpersoniski dokumenti, tāpēc sniedz objektīvu valsts nostāju. Šajā etapā pētījuma metode ir dokumentu analīze un

⁵¹ Tā saucamais „Ātes konflikts”. 1995.gada 9.martā Spāņu kuģis tika arestēts Kanādas Ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā, jo zvejoja vairāk nekā atļauts pēc kvotām, kuras nosaka Ziemeļu Atlantijas Zvejniecības Organizācija. Spānija prasīja atdot kuģi atpakaļ kapteinim un komandai, bet Kanāda atteicās. Starp valstīm 5 nedēļām strauji saasinājās attiecības. Spānija pat aizsūtīja kara kuģi, lai aizsargātu savus zvejas kuģus. Konflikts tika atrisināts dialoga veidā starp Kanādu, Spāniju un Eiropas Savienību 16.aprīlī, 1995.gadā. (*Autora piezīme*).

interesu un prioritāšu klasifikācijas veikšana. Dokumentu analīze dod iespēju operatīvi iegūt objektīvus datus par pētījuma objektu. Dokumentu analīzes metode kopā dos reālu priekšstatu par valstu interesēm un prioritātēm reģionā, kas dos iespēju pareizi viņus klasificēt. Valsts interešu klasifikācijai tiks izmantota Karlosa Eskudo teorija. Viņš uzskata, ka valstu vai valstu elites mērķus var sadalīt četros virzienos vai virsmērķos: ideoloģiskie, reliģiskie, militāri-politiskā vara vai drošība un labklājība vai valsts attīstība. Arktikas reģionā viennozīmīgi var atņemt divus virsmērķus: ideoloģiskus un reliģiskus. Paliks divi virsmērķi, kuri noteikti var pastāvēt reģionā. Virsmērķis militāri-politiskā vara vai drošība vēsturiski bija galvenais Padomju Savienības virsmērķis, bet labklājība un valsts attīstība vēsturiski bija virsmērķis Kanādai. Otrais virsmērķis ir vairāk atbalstāms no iedzīvotāju puses un skaitās pozitīvs, bet pirmais ir vairāk negatīvs. Zemāk ir pētījuma grafiskā struktūra (att.2.1.).

2.1. att. Pētījuma grafiskā struktūra

Pirmais un otrais pētījuma solis tiks īstenoti vienlaicīgi. Katras valsts stratēģijas analīzei sekos valstu politisko, ekonomisko spēju potenciāls īstenot intereses, jau paveiktās darbības, priekšrocības un citi faktori, kuri var palīdzēt izvērstāk izvērtēt situāciju. Valstu intereses ir otrais režīma rādītājs. Pētot valstu intereses jānoskaidro valstu attieksme pret institūcijām, kuras pastāv reģionā un galvenās ilgtermiņa prioritātes.

Nākamais posms ir empīrisku datu piemērošana Šteina teorijai par koordinācijas un sadarbības režīmu, lai noskaidrotu nepieciešamo režīmu balstoties uz iegūtiem datiem un esošo situāciju reģionā. Lai noteiktu piemērotu režīmu jāsaprot kāda dilemma pastāv starp Arktiskā piecinieka valstīm. Ir divas dilemmas: kopējo interešu dilemma, kura parādās valstīm pieņemot neatkarīgus lēmumus, kuri noved pie līdzsvara iznākuma kas nav vēlams nevienai no iesaistītām pusēm un viņi labprāt dotu priekšrocību citam iznākumam un kopējās antipātijas dilemma. Otrā dilemma veidojas kad aktieri ar eventuālām (nejaušām) stratēģijām nevēlas sasniegt vienu un to pašu iznākumu, bet viņi vienojas, ka ir vismaz viena kura nav vēlama nevienam. Pētījums dos informāciju par esošo režīmu, kas ļaus sasniegt maģistra darba galveno mērķi. Maģistra darba hipotēze nosaka, ka Arktiskais piecinieks virzās uz savstarpējā koordinācijas režīma izveidošanu.

3. ARKTIKAS PĀRVALDĪŠANA UN ARKTISKĀ PIECINIEKA STRATĒGIJAS

3.1. Arktikas reģiona īpatnības

Arktika un Antarktika ir atsvešināti poli, jo tie atrodas relatīvā fiziskā izolācijā, skarbos dabas apstākļos un acīmredzamā atdalījuma no plašākas starptautiskās kopienas un viens no otra. Arktikas okeāns ir pasaulē vismazākais okeāns un pārstāv tikai 1.5% no pasaules okeānu ūdeņiem. Tas ir tikai 14 milj. km², kas ir divas reizes mazāks kā Amerikas Savienotās Valstis.⁵² Vēl joprojām nepastāv precīzas ģeogrāfiskas vai juridiskas definīcijas Arktikas reģionam. Polārais loks kopā veido 21 milj. km², kas ir 6 % no Zemes virsmas. Viens no veidiem kā definēt reģionu ir pēc ģeogrāfiskā ziemeļu platuma – vieta kur ziemas saulgriežu laikā Saule nepaceļas augstāk par horizontu un vasaras saulgriežu laikā nenosēžas zemāk par horizontu (66 33' ziemeļu platuma paralēle).⁵³ Parastā leksikā jēdziens „Arktika” attiecas uz reģionu, kas ir kaimiņos Ziemeļpolam un ir ierobežots ar Polāro loku. Piecu valstu teritorijas atrodas Polārā loka robežās: Kanāda, Dānija (caur Grenlandi), Norvēģija, Krievija un ASV (caur Aļasku). Šīs piecas valstis bieži tiek dēvētas par Arktiskām valstīm vai Arktisko piecinieku. Šis nosaukums tiks izmantots arī šī maģistra darba ietvaros. Arktikas teritoriju veido zeme, ledus veidojumi, jūras telpa un gaisa telpa. Arktika lielākoties sastāv no ūdens un ledus. Vēl 1989.gadā 80% Arktikas okeāna pārklāja biezs ledus, kas 20 gadu laikā kļuva plāns. Pēc daudzu zinātnieku domām, globālās sasilšanas rezultātā tuvāko 40 – 60 gadu laikā Ziemeļu ledus okeānā varētu izkust visi ledāji.⁵⁴ Arktikā ir sastopami dažādi ledus veidojumi, piemēram, nekustamais ledus vai peldošais ledus. Ir daudz pieeju, lai noskaidrotu ledus veidojumu statusu. Daži uzskata, ka tas ir jūras daļa, jo tā nav zeme. Pretējs uzskats ir, ka nekustāmiem ledus veidojumiem ir jāpiešķir zemes statuss, bet peldošiem jūras daļas statuss. Ekstrēmi juristi postulē, ka peldošie ledus veidojumi var tikt pielīdzināti kuģiem. Viņu skatījumā ja kuģis pieder kādai valstij, tad arī peldošs ledus var būt daļa no valsts teritorijas un piederēt tai. Tā kā neviena no Arktiskām valstīm neizteica pretenzijas uz ledus veidojumu piesavināšanu, šī maģistra darba ietvaros ledus veidojumi ir jūras daļa, jo agrāk vai vēlāk, klimata pārmaiņu dēļ tie izkusīs jūrā. Ledus veidojumu rezultātā, Arktikas klimatiskie

⁵² Eakins, B.W. & Sharman G.F. (2010). *Volumes of the World's Oceans*, NOAA National Geophysical Data Center, Boulder. Izgūts no http://www.ngdc.noaa.gov/mgg/global/etopo1_ocean_volumes.html

⁵³ National Snow and Ice Data Center. *What is the Arctic?* Izgūts no <http://nsidc.org/cryosphere/arctic-meteorology/arctic.html>.

⁵⁴ Cīņa par Arktiku. (2011). Izgūts no: <http://neogeo.lv/?p=7538>

apstākļi ir ekstremāli auksti, tāpēc šis reģions ir maz apdzīvots. Klimatiskie apstākļi Arktikā ir ļoti skarbi – no vidējās temperatūras 0°C vasarā līdz vidējai temperatūrai ziemā ap – 40°C. Dažkārt ziemā temperatūra nokrītas pat līdz – 68°C. Bieža parādība ir spēcīgi vēji ar sniegpuņiem.⁵⁵ Temperatūras faktoram ozona slāņa noārdīšanās dēļ nāk klāt ultravioleta radiācija. Resursu ieguves dēļ notiek gaisa un ūdens piesārņošana.

Cilvēku darbības rezultātā, proti fosilo kurināmo dedzināšana, paaugstina globālo temperatūru un Arktikas reģions izjūt to ļoti intensīvi, jo šajā reģionā temperatūra izauga divas reizes vairāk, nekā parējās pasaules daļās. Nesenā pētījumā par polārām ledus cepurēm, ko veica klimata eksperts Peter Wadham, tiek prognozēts, ka pēc desmit gadiem vasaras laikā Arktikā jau nebūs ledus. Tādā veidā īstenosies Albedo efekts⁵⁶ – ledus cepures kūst, mazāk saules staru atspoguļojas atpakaļ kosmosā, savukārt stari uzsilda okeānu un paaugstina okeāna temperatūru.

Bet neskatoties uz to, ka Arktikā ir skarbi apstākļi un klimata strauja maiņa tur tomēr ir dažādi augi, dzīvnieki un iedzīvotāji, kuri pielāgojas izdzīvošanai šādos apstākļos. Arktika ir mājas apmēram 4 miljoniem iedzīvotāju, no kuriem desmitā daļa ir pamatiedzīvotāji. Arktikas valstīs pamatiedzīvotāji veido minoritātes un izņēmums ir Kanādas ziemeļu teritorijas un Grenlande. Balstoties uz Apvienoto Nāciju vides programmu GRID-Arendal Arktikas iedzīvotājus var sadalīt šādi⁵⁷:

- Ziemeļu Eiropas pamatiedzīvotāji ir Saami. Tie ir apmēram 100.000 tūkst. cilvēki un viņi tiek pārstāvēti parlamentos Zviedrijā, Norvēģijā un Somijā.
- Salīdzinājumā ar citām Arktikas valstīm, Krievijā pamatiedzīvotāji ir vairāk un tie apdzīvo lielu Krievijas teritorijas daļu (58%). Kaut arī Krievija atzīst tikai 50.000 tūkst. pamatiedzīvotāju, kopā tur dzīvo ap 250.000 tūkst. pamatiedzīvotāju. Tautas ir Oroki, Eneti, Evenki un Neneti.
- Inuīti sastāda 85% no kopējā iedzīvotāju skaita, kas apdzīvo Nunavut teritoriju Kanādā. Apmēram puse no 42.000 tūkst. cilvēkiem dzīvojošiem Kanādas ziemeļu-rietumu teritorijās ir pamatiedzīvotāji un pēdējo gadu laikā teritoriālās prasības un pašpārvaldes pārrunas bija veiksmīgas.

⁵⁵ Cīņa par Arktiku. Izgūts no: <http://neogeo.lv/?p=7538>

⁵⁶ Albedo lielums ir no nulles līdz 1, kur 0 ir tad, ja ķermenis neatstaro gaismu (ir melns) un 1 ir tad, kad tas atstaro pilnīgi visu uz tā krītošo gaismu (piemēram, spogulis). Ja albedo ir 0,5, tad ķermenis atstaro pusi no gaismas, kas uz to krīt. (*autora piezīme*)

⁵⁷ <http://www.grida.no>

- Jēdziens „Aļaskas pamatiedzīvotāji” ietver sevī Inupiat, Aluet, Athabaskan, Tlingit, Haida, Yupiik un Tsimshian tautas. Kopā viņi veido 15% no Aļaskas štata iedzīvotājiem un viņi runā 20 dažādās valodās (*skat. 1. pielikumu*).

Dzīvojot kā mednieki un lasītāji Arktikas iedzīvotāji attīstīja tādu dzīves stilu, kas ir piemērots viņu dzīvei. Šīs nācijas dzīvo Arktikā jau tūkstošus gadu un tagad pēdējo gadu laikā sastopas ar milzīgām vides problēmām. Šis ir viens no veicinošiem faktoriem, Arktiskām valstīm sadarboties vides jautājumu risināšanā un ir papildus stimuls pievērst lielāku uzmanību šim reģionam.

Arktikas reģions ir interesants ar savu dabu, klimatu, dzīvniekiem, bet tā nav galvenā Arktisko un arī trešo valstu motivācija darboties šajā reģionā. Jau sen bija zināms, ka Arktikā atrodas daudz dabas resursu. Šo faktu apstiprināja *US Geological Survey* Polārā loka dabas resursu pētījums. Arktikā atrodas (90 milj.barelu) no aprēķinātiem pasaulē vēl neiegūtiem naftas resursiem un 30% (1.670 triljoni kubikmetri) no neiegūtiem gāzes resursiem un kuri ir tehniski iegūstami. Tehniskie iegūstamie resursi ir tie kurus var iegūt ar mūsdienu tehnoloģijām un praksi.

Dabas resursu ieguve jau notiek dažos Kanādas, Aļaskas un Krievijas reģionos un jau ir atrastas ap 400 naftas un gāzes atradnes. Jau tagad tās veido 10% no pasaules degvielas resursiem. Liela daļa no jaunatrastiem resursiem netiek izmantota komerciālos nolūkos, jo ģeogrāfisko apstākļu dēļ izveidojas loģistikas problēma.⁵⁸ Krievijas Noriļskas reģions ir bagāts ar niķeli, kobaltu, platīnu, kas padara Krieviju atkarīgu no savas ziemeļu teritorijas. Ziemeļu Jakutijas Republika saražo 99% no visiem Krievijas dimantiem. Dimantu krātuves tika atrastas arī Norvēģijā un Somijā. Arktiskais okeāns ir bagāts ar dažādu veidu jūras vēltēm. Arktikā un sub-Arktikā zvejo 14% no sālsūdens zivīm.

Ilgu laiku Arktikas ūdeņi bija maz apdraudēti ar piesārņošanu, jo transportēšana caur Arktikas okeānu bija praktiski neiespējama. Vienīgais aktīvais transports šajā reģionā bija zemūdenes, it īpaši Aukstā kara laikā. Pēdējo gadu laikā situācija sāka strauji mainīties, jo parādījās jūras ceļi kā Ziemeļu-rietumu pie ASV un Kanādas krastiem un Ziemeļu Jūras ceļš pie Krievijas krastiem, kuri pirms tam bija kuģojami tikai ledlaužu pavadībā. Pašlaik šie ceļi ir droši pieejami vasaras laikā. Ir prognozes, ka nākamo 10-15 gadu laikā tie kļūs kuģojami visa gada garumā. 1930.gadā ziemeļu ceļi tika izveidoti, lai savienotu sasaldētos ziemeļus ar pārējo pasauli. Ar Berlīnes Mūra krišanu un Padomju Savienības sabrukšanu ziemeļu ceļu

infrastruktūras un ostu stāvoklis strauji pasliktinājās, jo nebija militāras vajadzības pēc tiem.⁵⁹ Pašlaik mēs vērojam tranzītleļu atdzimšanu. No austrumu puses to veicina Krievija, lai apmierinātu savas ambīcijas un stimulētu uz dabas resursiem bāzētu ekonomiku, bet no rietumu puses Kanāda, kas identificē sevi ar ziemeļiem un Ziemeļu-rietumu ceļu. Pārvarot ģeofiziskus izaicinājumus Krievija attīstīja daudz plašāku Arktikas ekonomiku un kuģniecības infrastruktūru. Krievijai ir visvairāk ledlaužu pasaulē un lielākā daļa no tiem atbalsta tranzītu caur Ziemeļu Jūras ceļu. Līdz 2016.gadam Krievija ieviesīs ekspluatācijā vēl trīs smagus kodola ledlaužus, kuri varēs darboties gar ziemeļu krastiem vienu gadu bez pārtraukuma.⁶⁰ Kā arī valsts plāno konstruēt dažus ledus izturīgus kuģus, lai piedāvātu ārzonās ostas pakalpojumus un veiktu meklēšanas un glābšanas darbus.⁶¹ Ceļa attīstība ir iekļauta Krievijas nacionālā ekonomikas attīstības stratēģijā jau kopš 2000.gada.

Kā var redzēt augstāk minētajā tekstā, Arktikas īpatnības kā dabas resursi, ar zivīm bagātie ūdeņi, ērts tranzītleļš, skaista daba ir trofejas, ko grib iegūt gan Arktiskās valstis, gan trešās valstis. Mainoties reģiona politiskai sistēmai un atmosfērai valstis maina arī Arktikas iekarošanas stratēģijas un taktikas. Un galvenā redzamā izmaiņa ir Arktisko valstu pāriešana no konfrontācijas un sadarbību, lai aizsargātu savas potenciālās trofejas. Lai runātu par sadarbību, jāpaskaidro kāpēc konflikts starp valstīm ir maz ticams. Autors, lai parādītu savu nostāju par militārā konflikta iespēju Arktikā izmantos Rubi Bairona pētījumu par Arktikas reģiona dinamiku. Bairons pielietoja kvalitatīvo vēsturisko un statistisko analīzi par Arktikas valstu teritoriāliem konfliktiem no 1950. līdz 1990 gadam. Pētījumā ir divu daļu diadu analīze (*dyadic analysis*) un Paula Huta statistiskā metode par faktoriem kuri palielina konflikta iespēju. Maģistra darbā tiks izmantots latviskots jēdziens „diads”, kas nozīmē divpusējās attiecības, ekonomiskās un politiskās saiknes starp valstīm. Autors pievērsīs uzmanību tikai diadu analīzes rezultātiem, jo Paula Huta analīzes rezultāti nebūs saprotami bez plaša teorētiska pamatojuma, kā arī nav nepieciešamības pēc tiem.

Diadu analīze balstās uz ekonomiskiem un sociāliem apsvērumiem, kuri padara konfliktu starp valstīm nepamatotu un neizdevīgu. Bairons izveidoja tabulu kura sastāv no 10 diadiem starp 5 Arktiskā piecnieka valstīm. Par katru diadu viņš apkopoja informāciju par:

⁵⁹ Ragner, C. (2008). *The Northern Sea Route*. Norden Association's Yearbook. p.114, 115. Izgūts no <http://www.fni.no/doc&pdf/clr-norden-nsr-en.pdf>.

⁶⁰ Antrim, C. (2009). *Russia and the Changing Geopolitics of the Arctic*. World Politics Review, Izgūts no <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/3380/russia-and-the-changing-geopolitics-of-the-arctic>.

⁶¹ Turpat.

– bruņotiem konfliktiem pēdējo 20 gadu laikā, jo pēc Paula Hensela (*Paul Hensel*) konfliktu no 1816. līdz 1992.gadam pētījuma ir secinājums, ka bijušie militārie pretinieki visticamāk atkārtoti tiks iesaistīti konfliktā. Hensela pētījumā iegūtie statistiskie dati liecina, ka 61.2 % no visiem militāriem konfliktiem pētāmā periodā atkārtojas piecpadsmit gadu laikā.⁶² To skaidro ar strukturālām nesaskaņām starp valstīm vai, ja vienreiz valsts līderis izteica vēlmi karot, viņam ir vieglāk pieņemt šo lēmumu vēlreiz, it īpaši ja viņu atbalsta tauta. Kad karš notiek par teritoriju, zaudētāja nacionālā identitāte un gods tiek aizskarts, kas ved pie „sāpīga zaudētāja sindroma” un nākotnē var būt pretreakcija un iekšzemes stimuli (no tautas) militārai konfrontācijai.⁶³

– Abpusēju diplomātisku atzīšanu, jo tā nosaka spriedzi starp valstīm. Vai komunikācija notiek pa tiešo vai caur starptautiskām institūcijām vai ar trešo aktieru palīdzību. Piemēram, attiecības starp ASV un Ķīnas Tautas Republiku pēc Kuomintanga krišanas. Daudz gadus ASV attiecās atzīt Ķīnas valdību, kas noveda pie nepareiza priekšstata par draudiem vienai pret otru.⁶⁴

– Tirdzniecības līmeņi starp valstīm. Tirdzniecības bilance var parādīt ekonomiskās un politikās savstarpējās atkarības līmeni. Kaut arī tirdzniecības nepastāvēšana starp valstīm nav iemesls karam, bet no otras puses strauja tirdzniecība ir labs arguments nekarot.

– Divpusēju līgumu skaitu, kas liecina par veiksmīgu diplomātisku saikni starp valstīm. Divpusējie līgumi aptver plašu jautājumu loku, sākot no militārām aliansēm, tirdzniecības līgumiem un beidzot ar zinātnisko sadarbību. Pastāv gudrība, ka līgumi un alianses nozīmē „izdevīgumu” un „nekas vairāk, kā pagaidu divu valstu nepieciešamība koordinēt savas darbības”.⁶⁵ Tomēr, valstu regulāri noslēgtie līgumi liecina par vēlmi sadarboties vidējā vai ilgtermiņā.

– Institucionalizēti demokrātisko līmeņi (IDL). Tika izmantoti *Freedom House* dati. Iegūtie dati ir vairāk vai mazāk neapstrīdami, jo pastāv doma, ka demokrātiskie diadi nekaro

⁶² Hensel, P. R. (1996). *Charting A Course to Conflict: Territorial Issues and Interstate Conflict. 1816-1992*. Izgūts no <http://paulhensel.org/Research/chart98.pdf>.

⁶³ Hensel, P. R. (1996). *Charting A Course to Conflict: Territorial Issues and Interstate Conflict. 1816-1992*. Izgūts no <http://paulhensel.org/Research/chart98.pdf>.

⁶⁴ LaFeber, W.(2008). *America, Russia, and the Cold War: 1945-2006*. 10th ed. New York: McGraw-Hill. DOI: 10.1080/17419166.2012.653765

⁶⁵ Bremer, S. A. (1992). *Dangerous Dyads: Conditions Affecting the Likelihood of Interstate War, 1816-1965*. *The Journal of Conflict Resolution* 36 (2). p. 309-341. DOI: 10.1177/0022002792036002005

savā starpā. Protams, ka var notikt novirzes un demokrātijas sāks karot, bet tomēr institucionalizētais demokrātijas līmenis paredz valstu turpmāko sadarbību vai konfrontāciju.

Tabulā 3.1. tiek atspoguļoti Bairona apkopotie dati par diadu saiknēm starp piecām Arktiskām valstīm: ASV, Dānija, Kanāda, Krievija, Norvēģija.

3.1. tabula

Diadu analīzes kopsavilkums⁶⁶

	Militārie konflikti pēdējo 20 gadu laikā	Normālas diplomātiskas attiecības	IDL starpība pēc <i>Freedom House</i> datiem (2012)	Divpusējo līgumu skaits pēdējo 20 gadu laikā	Kopējais divpusējo līgumu skaits
ASV-Kanāda	Nē	Jā	5	93	357
ASV-Krievija	Nē	Jā	11	90	90
ASV-Dānija	Nē	Jā	2	15	64
ASV-Norvēģija	Nē	Jā	6	20	73
Kanāda-Krievija	Nē	Jā	16	17	17
Kanāda-Dānija	Nē	Jā	3	5	49
Kanāda-Norvēģija	Nē	Jā	1	8	32
Krievija-Dānija	Nē	Jā	13	12	12
Krievija-Norvēģija	Nē	Jā	17	20	20
Dānija-Norvēģija	Nē	Jā	4	9	41

⁶⁶ Byron, R. (2012). *Conflict or Cooperation? Arctic Geopolitics and Climate Change*, Berkeley Undergraduate Journal: Volume 25, Issue 1. p. 96.

Ņemot vērā tabulas datus var sadalīt valstu attiecības trijās pakāpēs:

STIPRA	ASV-Kanāda
	Dānija-Norvēģija
VIDĒJA	ASV-Norvēģija
	ASV-Dānija
	Kanāda-Norvēģija
	Krievija-Dānija
	Krievija-ASV
VĀJA	Krievija-Norvēģija
	Kanāda-Dānija
	Kanāda-Krievija

Diadu analīze rada, ka Arktikas valstu starpā valda salīdzinoši stabilas attiecības. Katru valsti raksturo stipra institucionāla un politiska brīvība (Krievijā situācija ir drusku sliktāka), tirdzniecība un sadarbība. No desmit diadiem diviem ir visspēcīgākās attiecības: ASV-Kanāda un Dānija-Norvēģija. Viņu rādītāji ir visaugstākā līmenī un to var skaidrot ar ģeogrāfisko izvietojumu, sociālo līdzību, attīstības līmeni un kopējo vēsturi. Tāpēc šie diadi, sarežģītu politisko situāciju gadījumā diez vai iesaistīsies bruņotā konfliktā Arktikā. Lielākas bažas izraisa trešā grupa ar vājām attiecībām: Krievija-Norvēģija, Krievija-Kanāda un Kanāda-Dānija. Galvenais iemesls kāpēc šīs valstis ir šajā grupā ir neintensīva tirdzniecība. Ņemot vērā pēdējos notikumus, Barenca jūras sadalīšanas konfliktā starp Krieviju un Norvēģiju atrisināšanos, var prognozēt, ka šo valstu attiecības pakāpeniski pāries uz vidējo līmeni.

3.2. Politiskie formāti Arktikas reģionā

Metodoloģijas aprakstā tika minēts, ka viena no iespējām kā var noteikt kāds režīms veidojas reģionā ir institūciju un formātu klātbūtne, kā arī to spēku. Jo lielāks ir institūciju skaits un to ietekme, jo vairāk tas liecina par sadarbības režīmu. Pretējā gadījumā institūciju skaits būs mazs vai to leģitimitāte būs ļoti apšaubāma. Šajā nodaļā tiks apskatīti trīs formāti, kuriem ir nozīme reģionā: Arktikas Padome, formāts Arktiskais piecinieks un NATO. Par katru formātu tiks veikta analīze, ņemot vērā to lomu reģionā, ietekmes iespējas, kā arī Arktikas valstu attieksme pret vienu vai otru formātu. Pēc katra formāta analīzes tiks secināts

vai formāts liecina par sadarbības režīmu vai koordinācijas režīmu reģionā. Punkti balstoties uz kuriem autors izdarīs secinājumus ir aprakstīti metodoloģijas aprakstā.

3.2.1. Arktikas padome

Starpvaldību sadarbība starp astoņām Arktikas valstīm turpinās jau 20.gadus. Arktikas Padomes izveidošanu 1996.gadā veicināja 1991.gada Arktikas vides aizsardzības stratēģija. Pārrunas par Arktikas vides aizsardzības stratēģiju sākušās pēc Mihaila Gorbačova runas Murmanskā, 1987.gadā. M.Gorbačovs savā runā akcentēja uzmanību uz ASV un NATO militāro klātbūtni reģionā, kas pirmkārt, draud PSRS un Ziemeļeiropai un otrkārt, pārkāpj starpvaldību vienošanos par vidējā un īsākā darbības diapazona raķešu izvietošanu valstu tuvumā. Gorbačovs piedāvāja izveidot Arktikā labvēlīgu situāciju Arktikas valstu nacionālām interesēm, kā arī pārējai starptautiskai kopienai. Lai to sasniegtu ir jāatrisina drošības problēmas Arktikas reģionā.

Pirmkārt, Gorbačovs PSRS vārdā izteica vēlmi samazināt militāro konfrontāciju reģionā, lai pasaules ziemeļi būtu miera zona un bez kodolieroču klātbūtnes. Ja kodolatbrūņošanās lēmums tiks pieņemts PSRS ir gatava uzņemties garanta lomu. To var panākt vai nu bilitāro līgumu veidā vai multilaterālā veidā. PSRS ir gatava pārrunāt ar katru valsti visas formalitātes saistītas ar kodolatbrūņošanās un miera zonas izveidi. Savu nodomu pastiprināšanai Gorbačovs bija gatavs izvest no Baltijas Padomju Flotes zemūdenes ar ballistikām raķetēm.

Otrkārt, Gorbačovs atbalstīja Somijas prezidenta Mauno Koivisto iniciatīvu ierobežot militāro jūras spēku darbību Ziemeļu Eiropas ūdeņos. No savas puses PSRS izteica priekšlikumu izveidot konsultāciju starp NATO un Varšavas līguma Organizāciju par militāro jūras spēku darbību ierobežošanu Baltijas jūrā, Ziemeļu jūrā, Norvēģijas un Grenlandes jūrās.

Treškārt, Gorbačovs uzvēra zinātniskas sadarbības un pieredzes apmaiņas nepieciešamību. Ir nepieciešama iekšējā enerģētiskā programma Ziemeļu Eiropai, jo Arktika ir bagāta ar ogļūdeņraža resursiem. To ieguve ir saistīta ar milzīgām grūtībām un jāizveido unikālais tehniskais risinājums, kas spēs darboties Arktikas skarvajos apstākļos. Būs saprātīgi apvienot savus centienus un resursus šajā darbā, tas samazinās gan izmaksas, gan laika patēriņu. PSRS bija gatava uzaicināt sadarboties Kanādu un Norvēģiju, lai izveidotu jauktus uzņēmumus, kuri iegūs resursus no Arktikas valstu šelfiem un ziemeļu ūdeņiem. PSRS bija gatavi uz pārrunām arī ar citām valstīm.

Ceturtkārt, Arktikas zinātniskā izpēte un vides aizsardzība bija vēl viens sadarbības virziens, kuru Gorbačovs uzskatīja par „ārkārtīgi svarīgu visai cilvēcei”. Ir jāizveido

visaptverošs plāns Ziemeļu vides aizsardzībai. Šie divi virzieni tika piedāvāti kā sadarbības formāta virzītājspēki. Paziņots formāta nosaukums bija Arktikas izpētes Padome.

Pieckārt, īsākais ceļš no Eiropas uz Tāliem Austrumiem un Kluso Okeānu iet caur Arktiku. Gorbačovs uzskata, ka starptautiskām attiecībām stabilizējoties, var atvērt Ziemeļu Jūras ceļu ārvalstu kuģiem. PSRS gatava nodrošināt ledlaužu pavadību.

Tas bija PSRS piedāvājums attiecībā uz ārpolitiku Ziemeļos.⁶⁷ Pirms Gorbačovs uzņemas iniciatīvu pārspēks un dominance šajā ekstremālā reģionā bija divu lielvaru ambiciozs mērķis. Aukstā Kara laikā Arktikas ūdeņi kļuva par bāzi stratēģiskiem raķešu kreiseriem un patrulēšanas lidaparātiem. Militārais potenciāls Arktikā jau bija attīstīts līdz līmenim, lai nepieciešamības gadījumā gan ASV, gan PSRS ballistikās raķetes varētu sasniegt mērķi.⁶⁸ Arktikas reģions bija īsākais ceļš starp ASV un PSRS. Beringa šaurumā attālums starp valstīm ir tikai 57 jūdzes.⁶⁹ Ņemot vērā PSRS miernīlīgu un stratēģisku iniciatīvu arī citas valstis skatījās uz Arktikas reģionu, ka uz sadarbības reģionu. Somijas un PSRS iniciatīvas galvenais iznākums bija Arktikas vides aizsardzības stratēģija. Stratēģija tika parakstīta Somijā, 1991.gadā. Stratēģiju parakstīja Arktiskais piecinieks, Somija, Zviedrija un Islande. Stratēģijas izveidošanā piedalījās novērotāji no Vācijas Federālās Republikas, Polijas un Apvienotās Karalistes. Par galvenām problēmām reģionā tika nosauktas: ilgstošie organiskie piesārņotāji, naftas piesārņojums, smagie metāli, troksnis, radioaktivitāte, paskābināšanās.⁷⁰ Pēc piecu gadu veiksmīgas sadarbības Arktikas vides aizsardzības stratēģijas ietvaros uzplauka ideja par Arktikas Padomes dibināšanu, kuras mērķis būtu starpvaldību foruma izveidošana, lai sniegtu iespējas veicināt sadarbību un koordināciju starp Arktikas valstīm ar iespēju iesaistīt Arktikas pamatiedzīvotāju sabiedrību. Arktikas Padomes galvenās darbības ir līdzīgas, kā Arktikas vides aizsardzības stratēģijas ietvaros – Arktikas vides aizsardzība un ilgtspējīga attīstība kā līdzekļi ekonomiskās, sociālās un kultūras labklājības nodrošināšanā reģionā. Arktikas Padomei ir četras pamata darba grupas: sadarbība

⁶⁷ Gorbachev, M. (1987), *The Speech in Murmansk at the ceremonial meeting on the occasion of the presentation of the Order of Lenin and the Gold Star Medal to the city of Murmansk*. Izgūts no http://teacherweb.com/FL/CypressBayHS/JJolley/Gorbachev_speech.pdf.

⁶⁸ Trenins, D. (2010). *The Arctic a Front for Cooperation not Competition*. Carnegie Endowment for International Peace., Izgūts no http://carnegieendowment.org/files/arctic_cooperation.pdf.

⁶⁹ Nele Matz-Lück, (2009). *Planting the Flag in Arctic Waters: Russia's Claim to the North Pole*. Göttingen Journal of International Law 1 2, p. 235-255.

⁷⁰ Zwaag, V., Huebert, D., Robert and Ferrara, Stacey, (2001). *The Arctic Environmental Protection Strategy, Arctic Council and Multilateral Environmental Initiatives: Tinkering While the Arctic Marine Environment Totters*. Denver Journal of International Law and Policy, Vol. 30, No. 131, 2001. Izgūts no <http://ssrn.com/abstract=212618>.

Arktikas floras un faunas saglabāšanā, Arktikas vides aizsardzības grupa, katastrofu precenģija, sagatavošanas un reaģēšanas grupa un Arktikas monitoringa un novērtējuma grupa. Piektā darba grupa tika izveidota vēlāk un saucās Arktikas ilgtspējīgas attīstības grupa.

Ņemot vērā darba grupu spektru var secināt, ka Arktikas Padome ir ļoti veiksmīga vides atskaišu izveidošanā, vadlīniju izstrādāšanā un deklarāciju iniciēšanā, bet lielāka kritika pēc Arktikas Padomes izveidošanas ir saistīta ar to bezspēcīgumu tiesiskajos jautājumos un valstu suverenitātes ierobežošanā. Šo situāciju veicināja ASV nostāja, ka Arktikas Padomi nedrīkst izmantot drošības vai politisko jautājumu risināšanai. Šis punkts ir atspoguļots Arktikas Padomes dibināšanas dokumentā. Tā kā Arktikas Padome tika veidota izmantojot juridiski nesaistošu deklarāciju „Deklarācija par Arktikas Padomes izveidošanu” (vēl ir zināma kā Otavas Deklarācija) Padomei nav iespēju un tiesību uzlikt tiesiski saistošas saistības saviem biedriem. Uz brīvprātības pamata izveidota Padome, kā arī lēmumu pieņemšana procedūras balsītas uz konsensusa var rast zināmas problēmas formātam. Tas noveda pie situācijas kad biedriem nav nekādu stimulu pieņemt un ieviest Padomes lēmumus savā valstī, jo tas nav obligāti.⁷¹ Kritika ir vērsta arī uz citiem Padomes darbības nepilnības aspektiem. Pirmkārt, ka Padome ministru līmenī tiek sasaukta reizi divos gados, kas apšaubā tādu tikšanos lietderīgumu. Ja pieņem, ka ministri tiek mainīti reizi četros gados, tad Arktikas Padomes formātā viņi satiekas tikai 2 reizes, pēc tam nāk jau jaunie ministri. Tas var ietekmēt politikas kontinuitāti, jo katram ministram var būt savi uzskati. Pielikt klāt faktu, ka lēmumi ir tīri informatīvi, tad tādu ministru tikšanos var nosaukt par simbolisku. Tikšanās notika pēc katras valsts divu gadu Arktikas Padomes prezidentūras.⁷² Otrkārt, Arktikas Padome ir finansiāli nestabila, jo ir atkarīga no brīvprātīgām iemaksām un cilvēkresursu ieguldījuma projektu un tikšanos organizēšanā. Treškārt, institucionāla struktūra tiek uzskatīta par vāju, proti, rotējoša prezidentūras rezultātā Arktikas Padomei bieži mainās prioritātes, personāls un viedokļi. Kā arī nav izveidots pastāvīgais sekretariāts. Arktikas Padomei tāpat kā Arktikas vides aizsardzības stratēģijai ir problēma, ka tā darbojas vides aizsardzības jomā, nevis visu Arktikas problēmjaudājumu jomā. Arktikas Padomi var nosaukt par forumu kur problēmas ir identificētas nevis atrisinātas.

⁷¹ Koivurova, T., Molenaar, e.j. & vanderzwaag, d.l ., (2009). *Canada, the Eu, and Arctic Ocean Governance: A Tangled and Shifting Seascape and Future Directions*. Journal of Transnational Law & Policy, vol.18.2.Izgūts no http://www.law.fsu.edu/journals/transnational/vol18_2/koivurova.pdf.

⁷² Koivurova, T. (2010). *Limits and possibilities of the Arctic Council in a rapidly changing scene of Arctic governance*. Journal: Polar Record - POLAR REC , vol. 46, no. 02. DOI: 10.1017/S0032247409008365.

Situācija mainījies uz labāko pusi pēc 2011. gada astoņu ministru tikšanās Grenlandē, kur tika parakstīta jauna „Nuuk Deklarācija” kurā tika atrisināti divi kritiski jautājumi. Arktikas Padomes kapacitāte tika stiprināta izveidojot pastāvīgu sekretariātu Norvēģijā, Tromsø pilsētā. Šī vienošanās atrisināja rotējošās prezidentūras strukturālās problēmas un uz projektiem bāzēto finansēšanu. Otrais ministru līmeņu tikšanās atslēgas rezultāts ir „Līgums par sadarbību aviācijas un jūras meklēšanā un glābšanā Arktikā”(SAR līgums). Tas bija Padomes pirmais juridiski saistošais lēmums un pavērsiena sasniegums Arktikas sadarbībā un pārvaldīšanā, kā arī apliecinājums jauno lēmumu pieņemšanas legitimitātei. Šī līguma parakstīšana atsita kritiku par Padomi kā maigās varas institūciju. Bajera izteica viedokli, ka SAR līgumam ir pārsvarā militārs raksturs, jo līguma īstenošanai būs nepieciešama valstu armiju ciešāka sadarbība. Tas savukārt apliecina neolibēra institucionālisma argumentu, ka institūcijas rada momentus ciešākai sadarbībai.

Pēc pēdējās ministru tikšanās Arktikas Padome izskatās iespaidīgāk, bet ministri nekad nevarēs atrisināt fundamentālos šķēršļus sadarbībai Arktikā, it īpaši piedāvātā formātā.

Arktikas Padome ir tipisks sadarbības režīma rādītājs un valstu kopējā interese ir vides aizsardzība, ilgtspējīga attīstība, sagatavošanās un reaģēšana uz nelaimēm. Arktikas Padome ir institucionalizēts formāts, kas izveidojās uz līguma pamata. Ņemot vērā Arktikas Padomes kritiku par šauru un „maigu” darba kārtības jautājumu loku, Padome vienpusīgi nevar nodrošināt sadarbības režīma pastāvēšanu. Tādēļ ir svarīgi apskatīties šaurāku sadarbības formātu - Arktiskais piecinieks, kā arī cietas drošības formātu NATO. Ja Arktiskais piecinieks un NATO būs attiecināti uz sadarbības režīma rādītājiem, tad kopā šie trīs formāti var nodrošināt institucionalizētu sadarbības režīmu, kas aptvers visus Arktikas dienas kārtības jautājumus.

3.2.2. Arktiskais piecinieks

Arktiskais piecinieks nav īsti pilnvērtīgs politiskais formāts, kā piemēram, Arktikas Padome. Tās ir piecas valstis, kuras 2008.gada 28. maijā parakstīja Ilulisata deklarāciju. Tikšanās notika Grenlandē, Ilulizatas pilsētā, kurā pieci Arktiskā piecinieka ārlietu ministri satiekas, lai spriestu par kopējām bailēm, ka neatrisinātie robežu jautājumi Arktikā var novest pie konflikta. Šīs tikšanās iniciators bija Dānijas puse, kura pēc tam tika plaši kritizēta par citu Arktikas valstu un pamatiedzīvotāju pārstāvju izslēgšanu no darba kārtības, kā arī par apdraudējumu Arktikas Padomes formātam. Dānija vēlējas tikt vaļā no valstīm kurām nav robežas ar Arktikas ūdeņiem un no nevalstiskām struktūrām, tādā veidā izveidot sadarbību tikai starp piekrastes valstīm. No teorētiskā skatu punkta lēmums izveidot Arktiskā piecinieka formātu ir veiksmīgas sadarbības priekšnosacījums, jo atbilst Oja trešā nosacījuma

sadarbībai, proti, spēlētāju skaita samazināšana. Pirmais priekšnosacījums ir izmaksu struktūra (skat. teoriju), otrā nākotnes perspektīvas.⁷³ Islande, Zviedrija un Somija izteica neapmierinātību par tādu rīcību, jo šis jaunizveidotais formāts izskatās kā kolektīvas hegemonijas attīstīšana. Tāda rīcība tika interpretēta arī kā iespēja bloķēt centienus izveidot Arktikas līgumu, līdzīgu kā Antarktīkā, institucionāla *status quo* aizsardzība vai „šāviens kuģa priekšgalā” (*shot across the bow*), lai brīdinātu Eiropas politiķus ka nevajag jaukties Arktikas jautājumos. Par Arktikas reģiona strukturēšanu un miermīlīgu un kooperatīvu resursu iegūšanu un ekoloģijas aizsardzību plaši mudināja Apvienotā Karaliste un Vācija.

Kaut arī deklarācija ir tikai septiņas rindkopas gara, uzmanīgs un analītisks lasītājs pamanīs visus iepriekš minētos pieņēmumus. Deklarācijas galvenie punkti ir šādi:

- Atzīmēja, ka notiekošās izmaiņas Arktikā ir saistītas ar klimata pārmaiņām.
- Vēlreiz apliecināja savu apņemšanos sakārtot jautājumu risināšanu saistībā ar teritoriālām prasībām vadoties pēc UNCLOS. Deklarāciju var uzskatīt par labu atgādinājumu UNCLOS režīmam, jo gadu pirms Deklarācijas Krievija ambiciozi uzstādīja savu karogu jūras dibenā zem Ziemeļpola, kas nesaskaņojās ar UNCLOS teritoriālo prasību procedūru. Kā arī mudinājums ASV ratificēt konvenciju, jo tikai tad Arktiskais piecinieks varēs tiesiski, godīgi atrisināt teritoriālus strīdus.

- Noliedz jauna visaptveroša līguma par Arktikas pārvaldīšanu nepieciešamību. Deklarācijā uzsvērts, ka esošais regulējums ir pietiekams, lai atbildīgi pārvaldīt reģionu.

- Apņemas veikt pasākumus, gan nacionālā līmenī, gan sadarbībā ar piecām Arktikas valstīm un citām ieinteresētām pusēm, lai nodrošinātu Arktikas jūras vides aizsardzību, nostiprinātu drošības pasākumus kuģošanaī un samazinātu piesārņojumu no kuģiem. Nekādas konkrētas rīcības netika minētas izņemot sadarbību ar Starptautisko Jūras organizāciju. Tomēr ASV izteica gatavību izveidot jaunus reģionālos zvejniecības līgumus Arktikā.

- Pauda savu interesi stiprināt sadarbību zinātnē un pētnieciskās informācijas apmaiņā (*skat. 2. pielikumu*).

Visticamāk pats svarīgākais secinājums ir, ka Arktiskais piecinieks uzbāza savu dominējošo pozīciju attiecībā uz teritoriāliem jautājumiem un resursu iegūšanu Arktikas okeānā. Deklarācijā tiek atzīmēta šo piecu valstu unikālā pozīcija, lai tiku skaidrībā ar suverenitātes un tiesību jautājumiem. Tāda nostāja noteikti izaicina pārējās Arktikas valstis, kā arī ne-Arktikas valstis un ierobežo viņu iespējas pretendēt uz reģiona labumiem vai vismaz ietekmēt to sadali.

⁷³ Oye, K.. (1986). *Explaining cooperation under anarchy: Hypotheses and strategies*.

Arktiskais piecinieks un Ilulizata deklarācija ir spilgtākais koordinācijas režīma rādītājs. Svarīgākais ir, ka Deklarācija neizveidoja nekādu jaunu institūciju vai jaunu pārvaldīšanas sistēmu. Otrkārt, valstis piekrita, ka esošais regulējums ir pietiekams un nevajag jaunus regulējumus. Koordinācijas režīma ilgtspējīgai pastāvēšanai nepieciešams nemainīgs regulējums, kas novērsīs pārpratumus un pārklājumus dažādos jautājumos. Jo ilgāk pastāv viens, visiem saprotams regulējums, kas jau ir saskaņots ar valstu valdību politiku, jo efektīvāks viņš būs. Piemērs tam ir Eiropas Savienību regulējošie līgumi. Pēdējo 20 gadu laikā tika dibināti vairāki līgumi un valstīm ir grūtāk īstermiņā pielāgoties vienam līguma, kad top jau nākamais līgums.

Ilulizata Deklarācija ir sava veida mēģinājums pāriet no sadarbības režīma uz koordinācijas režīmu, kurš ir mazāk apgrūtinošs valstīm un neaizskar valstu suverenitāti (kā piemēram to dara sadarbības režīma pārstāve Arktikas Padome). Šajā formātā valstis var atrisināt tādus sāpīgus jautājumus kā teritoriālie strīdi, jo piekrita ka UNCLOS ir taisnīga, kā arī resursu ieguves jautājumos. Katrai Arktiskā piecinieka valstij ir savas dominējošas stratēģijas un intereses, kuras viņi var sasniegt arī individuāli, bet Ilulizata deklarācija liecina par vienu kopīgu nevēlamu iznākumu, no kuras valstis vēlas izvairīties – daudz spēlētāju reģionā. Tas attiecas gan uz Arktikas valstīm, gan ne-Arktikas valstīm. Šādu iznākumu var novērst tikai koordinējot savas rīcības daudzos Arktikas jautājumos.

3.2.3. NATO

Aukstā Kara laikā NATO interese Arktikas reģionā tika balstīta uz kodolraķešu uzbrukuma bailēm, kuras varēja tikt izšautas no Arktikas zemūdenēm vai no bumbvedējiem, kuri bija tehniski gatavi pārlidot Arktiku ar kodolbumbu uz klāja. Agrīnās brīdināšanas staciju Arktikā, kā piemēram Tules stacijas Grenlandē, uzdevums bija brīdināt NATO militāros spēkus par Padomju raķešu uzlidojumu. Vēl viens iemesls kāpēc NATO bija jāpieskata Arktikas Jūru ir Padomju Savienības relatīvā izolētība un no tās izrietošo vajadzību izmantot Arktikas ūdeņus kuģniecības nolūkos. Ņemot vērā Padomju Savienības pieeju tikai dažām siltā ūdens ostām, kuras bija viegli sasniedzamas NATO flotei, Padomju Savienība ļoti paļaujas uz savu Ziemeļu floti, kas kara gadījumā Eiropā bloķētu ASV karaspēka transportēšanu caur Atlantijas okeānu uz Eiropu. Vienīgā iespēja kā tikt Atlantijas okeānā ir caur Arktikas jūru, tāpēc šī ceļa kontroles saglabāšanai bija svarīga nozīme.

Pēc Aukstā Kara beigām un Padomju Savienības sabrukuma NATO un Krievijas drošības jautājums strauji mainījās, bet Arktika joprojām paliek militārā fokusa centrā.

Krievijai vēl joprojām ir Ziemeļu flote Murmanskā, kura ir spējīga operēt Arktikas ūdeņos. NATO un Krievijas attiecības Arktikā labi raksturoja Henrik Jedig Jørgensen: „ņemot vērā, ka Krievija vienīgā ir ārpus NATO alianses valsts, pastāv risks, ka kādas NATO valsts individuālās rīcības Krievija var interpretēt kā daļu no alianses koordinētas darbības vērstas pret Krievijas interesēm. Tā būs īpaši liela problēma, ja notiks Arktikas labumu sadale, jo šādā situācijā NATO aktivitātes tiks uzskatītas kā kolektīvs mēģinājums atņemt Krievijai piederošo”.⁷⁴ Citiem vārdiem sakot, kad viena no Arktiskā piecinieka valstīm, kura ir NATO dalībnieks, lai īstenotu savas nacionālās intereses palielina savu militāro aktivitāti reģionā, Krievija var interpretēt to nepareizi. Šo paradoksu ņem vērā gan NATO, jo neliek Arktiku savā darba kārtībā. Par to liecina NATO Stratēģijas koncepcija 2010, kurā kā jauni drošības izaicinājumi tiek izvēlēti kiber un enerģētikas drošība. Kā arī vārds „Arktika” nevar tikt atrasts arī 2012.gada NATO Čikāgas samitā. Tas nozīmē, ka tuvāko 2 gadu laikā, līdz nākamajam samitam šis jautājums aliansē netiks diskutēts.

No otras puses ir iespēja, ka Kanāda, ASV, Dānija un Norvēģija skatīsies uz Krievijas militāriem manevriem caur Aukstā Kara prizmu un Ziemeļu flotes renovācija tiks uzskatīta par potenciālu draudu un destabilizāciju reģionā. Bet NATO valstīm jāsaprot arī to, ka Krievijai nav citas iespējas kā palielināt savu militāro potenciālu Ziemeļos, jo dabīgais aizsardzības bastions „mūžīgā ledus cepure” kūst un lielā Krievijas teritorijas daļa paliek neaizsargāta. Pie tā visa Krievijai vēl jādomā par augošo lielvaru Ķīnu, kura uzsāka savu darbību reģionā. Krievijas iespaidīgā Ziemeļu flote spēlēs kā labs pretarguments pret Ķīnas augošās lielvaras statusu.

NATO ir vienīgā cietās drošības institūcija kas darbojas Arktikas reģionā un tas nozīmē, ka jābūt ļoti uzmanīgiem ar to kā Krievija uztver situāciju. NATO ir vēsturiski naidīga alianse un Krievija to ļoti labi saprot. Ņemot vērā šajā apakšnodaļā teikto NATO nominālā klātbūtne reģionā novērš iespēju Arktiskam pieciniekam sadarboties militārā un drošības jomā, bet atstāj iespēju koordinēt un komunicēt savas darbības, lai izvairītos no nepareiziem priekšstatiem, uztverēm un motīviem. Par to liecina izveidotais 2004.gada sadarbības formāts NATO-Krievijas Padome, kas no augusta 2008.gada līdz martam

⁷⁴ Jørgensen, H. (2010). *Babysteps - Developing Multilateral Institutions in the Arctic*. APSA 2010 Annual Meeting Paper. Center for Military Studies, University of Copenhagen. Iegūts no <http://ssrn.com/abstract=1644187>. p.6.

2009.gada (Krievijas-Gruzijas karš un Dienvidu Osetijas okupācija) uzkārs un parādīja savu nespēju ietekmēt viens otru.⁷⁵

Kaut arī no pirmā skatījuma liekas ka NATO un Krievijai ir bezcerīgi sadarboties, bet tā nav. Krievijai ir lieliska iespēja sadarboties ar NATO meklēšanas un glābšanas darbos (SAR), kopējo mācību jomā. Piemēram, nesen beigušās kopīgas mācības ar Norvēģiju un ASV ar nosaukumu „Northern Eagle 2012”. ASV militārais kuģis iznīcinātājs „USS Farragut”, Krievijas Ziemeļu flotes iznīcinātājs „Admiral Čabaneko” un Norvēģijas krasta apsardzes kuģis „KV Andenes” atstāja Norvēģijas pilsētu Bodo ar mērķi tikt līdz Krievijas Ziemeļu flotes galvenai bāzei Severomorsk. Mācību mērķis bija fokusēties uz anti-teroristu un anti-pirātisma operācijām, koordinētiem manevriem, kopīgām gaisa aizsardzības rīcībām, komunikāciju un meklēšanas un glābšanas operācijām. Nākotnē plānots iesaistīt arī iznīcinātājus un helikopterus.⁷⁶ Šīs mācības nav tieši NATO-Krievijas mācības, bet vismaz starp NATO dalībvalstīm un Krieviju.

NATO var nospēlēt labu lomu vienā no valstu kopējām interesēm – gaisa un jūras novērošana un izlūkošana Arktikas reģionā, kas var sekmēt Arktikas drošību. NATO var sekmēt valstu sadarbību šajā jomā. Norvēģija ir līderis veicinot NATO lomu Arktikā. Norvēģija ir vienīgā valsts pasaulē kurai ir pastāvīga militārā bāze aiz Polarā loka. Ja NATO sāks intensīvi operēt reģionā, tad Norvēģija var piedāvāt savu bāzi NATO nolūkiem, kas labi ietekmēs Norvēģijas integrāciju NATO un priviligrēto pozīciju reģionā. Norvēģi investēja lielu naudu Arktikas aizsardzības iespējās, tāpēc vēlas redzēt lielāku NATO klātbūtni reģionā.

Kanādai ir pavisam pretēja nostāja nekā Norvēģijai. Kanāda tāpat kā Norvēģija lielu naudu investēja Arktikas aizsardzībā un drošībā, bet ar to viņi arī argumentē savu pozīciju ka NATO nevajag iesaistīties reģionā. Viņiem ir pietiekami daudz savu spēku, lai nodrošinātu drošību reģionā, bet citas ne-Arktikas valstis (NATO dalībvalstis) vēlas redzēt NATO reģionā, lai saņemtu iespēju ietekmēt to. NATO 2010.gada un 2012.gada Stratēģiskā koncepta izstrādes gaitā Kanāda spēcīgi oponēja pret NATO iejaušanos Arktikas reģionā.

⁷⁵ Jørgensen, H. (2010). *Babysteps - Developing Multilateral Institutions in the Arctic*. APSA 2010 Annual Meeting Paper. Center for Military Studies, University of Copenhagen. Iegūts no <http://ssrn.com/abstract=1644187>. p. 8.

⁷⁶ Pettersen, T. (2012). *Norwegian, Russian and U.S. naval forces have met in Bodø to prepare for the joint exercise “Northern Eagle 2012”*. Iegūts no <http://barentsobserver.com/en/security/exercise-northern-eagle-has-started-20-08>.

⁷⁶ Coffey, L. (2012). *NATO in the Arctic: Challenges and Opportunities*. Margaret Thatcher Center for Freedom, No. 3646. Iegūts no <http://www.heritage.org/research/reports/2012/06/nato-in-the-arctic-challenges-and-opportunities>.

ASV ir valsts kura var ielikt Arktiku NATO darba kārtībā. Lai to izdarītu, Baltajam Namam jāizdara 3 soļi:

- Nākamo 2014. gada NATO samitu organizēt aiz Polarā loka, piemēram Norvēģijas pilsētā Tromso, kur tagad atrodas Arktikas Padomes sekretariāts.
- Atrast kompromisu ar Kanādu par NATO lomu Arktikā un tādā veidā nodrošināt sev labu sabiedroto NATO jautājumā.
- Saņemt politisko atbalstu no NATO ne-Arktiskām valstīm, kā piemēram Apvienotās Karalistes. Kopā ASV un Apvienotā Karaliste var kļūt par ietekmējošo spēku NATO iekšienē, jo kopš 2010. gada Apvienotā Karaliste atkal pievērsusi uzmanību aizsardzībai un drošībai Arktikā.⁷⁷

Pēc autora domām NATO nevar veicināt sadarbības vai koordinēšanas režīmu, bet visticamāk var tikai pasliktināt un destabilizēt situāciju reģionā. Ja NATO darba kārtībā parādīsies Arktika, vai NATO samits tiks organizēts netālu no Krievijas robežas, Krievija to ļoti sāpīgi uztvers. Situācija kad NATO samits notika pie Krievijas robežas jau bija 2006. gadā, Rīgā. NATO nevar atrisināt galvenās reģiona problēmas: teritoriālā sadale, resursu iegūšanas tiesības, kuģniecības principus, vides aizsardzības jautājumus un klimata pārmaiņu jautājumus. No Arktikas reģiona vēstures var secināt, ka NATO klātbūtne reģionā var tikt attaisnota tikai bipolarārā pasaules sistēmā, bet multipolārā sistēma NATO Arktikā būs vienīgā militarizētā, cietas drošības institūcija ar neskaidriem mērķiem un to sasniegšanas principiem. Bet ja tomēr mēģināt attiecināt NATO pie koordinācijas vai sadarbības režīma veicinātājiem, tad protams NATO klātbūtne liecinātu par sadarbības režīmu. NATO loma Arktikā ir vāja un Arktiskais piecinieks dalās domās par tās nepieciešamību, tāpēc uz šo brīdi uzskatīsim, ka NATO neesamība Arktikā ir koordinācijas režīma pazīme.

3.3. Tiesiskā sistēma Arktikas reģionā

Antarktiku, jeb Dienvidu Polu regulē stabila visiem pieņemam tiesiskā struktūra, kuru regulē Antarktiskas līgums, kas tika dibināts 1959. gadā, 12 valstīm izrādot iniciatīvu. Antarktiskas līguma trīs galvenie mērķi ir saglabāt mieru Antarktiskā, novērst militāro darbību un veicināt zinātnisko pētniecību.⁷⁸ Uz to brīdi visas teritoriālās prasības tika iesaldētas uz 50

⁷⁸ Grob, J. (2007). *Antarctica's Frozen Territorial Claims: A Meltdown Proposal*, Boston College International and Comparative Law Review, Vol.30. Issue 2. Izgūts no <http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1071&context=iclr>.

gadiem.⁷⁹ Tikai ASV un PSRS, kuri uz to brīdi nav iesnieguši teritoriālās prasības uz Antarktiku, rezervēja tiesības veikt šo darbību nākotnē. Vēlāk Madrides Protokola ietvaros, Antarktiskas līgums iesaldēja arī visas derīgo izrakteņu ieguves darbības kontinentā.⁸⁰ Arktikā šādu tiesisku sistēmu izveidot nav iespējams, jo liela Arktikas daļa atrodas 8 valstu suverenitātes robežās. Antarktika ir kontinents, kuru apskalo okeāni, bet Arktika ir okeāns kuru aplenc kontinenti. Antarktiskas līguma galvenā problēma ir laika ierobežotība. Līgums ir tikai pagaidu risinājums, kas Aukstā Kara laikā likās pieņemams, lai nesabiezētu krasas starpvalstu attiecības. Arktikas gadījuma metode „pagaidīt un paskatīties kas būs” nestrādās, jo globālā sasilšana atver pievilcīgus Arktikas potenciālus.

Pirms Arktikā izveidojās jebkāda tiesiskā struktūra vai politiskie forumi caur kuriem var atrisināt teritoriālās, politiskās vai ekonomiskās problēmas, Arktiku regulēja samērā loģiski likumi.

Tā kā bija daudz neatrastu teritoriju, valstij atradušai jaunu teritoriju bija tiesības uz teritorijas piesavināšanos. Bet pēc starptautiskiem likumiem ar piesavināšanu nepietika, jo bija nepieciešams īstenot efektīvu okupāciju. Efektīva okupācijas doktrīna nozīmē pastāvīgu teritorijas apdzīvošanu vai kolonizāciju. Tā teikt, nodrošināt savu klātbūtni teritorijā, lai citas valstis nevarētu to nosaukt par jaunatrastu. Arktikas klimata un fizisko nosacījumu dēļ īstenot efektīvu okupāciju nebija iespējams. Tā kā ortodoksālā legālā okupācijas metode nedarbojās, efektīvas okupācijas princips tika aizvietots ar piesaistes reģionu. Piesaistes reģions nozīmēja, kā suverenitāti virs jaunatrastās teritorijas var iegūt tuvāk atrodamā valsts. Šis princips ļoti veiksmīgi darbojās gan Arktikā, gan Antarktiskā. Šis princips skaidro kā Arktiskās valstis ieguva suverenitāti virs teritorijām un salām viņu piesaistes reģionā. Piesaistes reģiona princips palīdzēja izvairīties no trešo valstu teritoriju meklēšanas mēģinājumiem. Tādēļ trešo valstu interese Arktikas reģionā bija tīri zinātniska. Kanādas valdība 1909. gadā publiski paziņoja, ka jebkura citu valstu atrasta teritorija vai sala starp Dominion un Ziemeļu Polu nonāks Kanādas suverenitātē. PSRS 1926.gadā izteicās plašāk, ka visas atrastās un vēl neatrastās zemes starp PSRS teritoriju un Ziemeļu Polu jau pieder viņiem.

⁷⁹ Antarktiskas līgums (1959), IV pants, 2.punkts. „Šī konvencija un neviens akts vai veiktās darbības, kamēr šī konvencija ir spēkā nerada pamatu izvirzīt, atbalstīt vai noraidīt prasību pret teritoriālo suverenitāti Antarktiskas Līguma piemērošanas teritorijā vai izveidot suverenitātes tiesības Antarktiskas Līguma piemērošanas teritorijā.” Izgūts no Eiropas Kopienas Oficiāla Vēstneša.

[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:11:14:21981A0905\(01\):LV:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:11:14:21981A0905(01):LV:PDF).

⁸⁰ Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty (1991), (“Madrid Protocol”). Izgūts no http://www.coolantarctica.com/Antarctica%20fact%20file/science/madrid_protocol.htm.

Ar Arktikas ūdens reģionu situācija bija savādāka. Arktikas ūdens reģions ir ūdeņi ārpus teritoriāliem ūdeņiem. Pieredzes trūkuma dēļ, viedokļi par Arktikas ūdeņu reģiona tiesisko statusu atšķīrās. Valtrīns (*Waultrin*) un Baļč (*Balch*) definēja šo reģionu kā atklātā jūra, kas nevar būt Arktisko valstu īpašumā. Faučils (*Fauchille*) un Heilborns (*Heilborn*) pieturējās pie doktrīna, ka šis reģions ir daudzpusējs kondomināts (*multilateral condominium*). Viņu jēdziena skaidrojumā Arktiskās valstis var izmantot Arktikas ūdeņus visas kopā. Korovina (*Korovin*) viedoklis bija, ka Arktikas ūdeņi ir Arktisko valstu nacionālie ūdeņi ar visām no tā izejošām sekām. Lahtine (*Lakhtine*) izanalizējot visas doktrīnas izveidoja kompromisu – atklāto jūru doktrīna nebūs piemērota Arktikas reģionā, jo tomēr piesaistes reģions ir taisnīgāks. Nosacījums ir, ka militārie kuģi varēs miermīlīgi šķērsot šos ūdeņus.

Starptautiskās tiesības īpašumtiesību jautājumā bija visai dinamiskas. Viena no visvairāk dinamiskām nozarēm bija īpašumtiesības uz teritoriāliem ūdeņiem un atklāto jūru. Pirms tika dibināta Jūras tiesību konvencija (konvencijas analīze sekos tālāk) atklāto jūru koncepts uzplauka un tika definēts 17. gadsimtā. Nacionālās tiesības uz jūru bija ierobežotas ar attālumu trīs jūras jūdzes no krasta līnijas. Šo likumu sauca „lielgabala šāviens”⁸¹ (*canon shot*), jo trīs jūras jūdzes ir attālums ko var pieveikt lielgabala lode. 1608.gadā starptautiskais jurists un zinātnieks Hugo Grocijs publicēja īsu traktātu – visi ūdeņi ārpus trīs jūras jūdzēm ir starptautiskie un visiem pieejamie ūdeņi, kas nevar piederēt nevienai valstij.⁸² Šis traktāts kļuva zināms kā Doktrīna par Jūras Brīvību un arī tagad kalpo, kā pamats jūras tiesībām. Grocijs uzsvēra, ka okeāns ir šķidrums un tas nevar tikt demarķēts vai aizņemts.⁸³ Grocijs arī norādīja, ka galvenais atklātās jūras izmantošana mērķis – kuģniecība, pēc būtības ir ārpus konkurences. Pamatojums ir vienkāršs – jūru var izmantot daudzas valstis vienlaikus un tajā pašā laikā netraucēt viena otram.⁸⁴ Otrais atklātās jūras izmantošanas mērķis – zvejniecība, arī netraucē valstīm, jo zivis ir neizsmeļams resurss. Kopš 20.gadsimta vidum zivis vairs netiek uzskatītas par neizsmeļošu resursu.⁸⁵ Ar laiku pastiprinās satraukums par ārvalstu zvejniecības kuģiem un piesārņošanu, kā arī informētību par dabas resursiem jūras dziļumos izmainīja visus principus. 1954.gadā ASV prezidents Harijs Trumans noliedza Jūras brīvības doktrīnu un paziņoja par ASV ekskluzīvām īpašumtiesībām par simtiem kilometru ūdeņu ārpus valsts robežām. Viedokļi par tādu prezidenta rīcību atšķīrās. Viens uzskats ir viltīgs

⁸¹ Georgescu, I. (2010). *Arctic Geopolitics-Time For a New Regime* (Maģistra darbs). Insitut Europeen Des Hautes Etudes Internationales.

⁸² Turpat.

⁸³ Georgescu, I. (2010). *Arctic Geopolitics-Time For a New Regime* (Maģistra darbs). Insitut Europeen Des Hautes Etudes Internationales.

⁸⁴ Turpat.

⁸⁵ Ann L. Hollick, (1981). *U.S. Foreign Policy and the Law of the Sea*. Princeton university Press.

gājiens ar mērķi piesavināt atklātās jūras dabas resursus, kamēr visa pasaule atmostas no Otrā Pasaules kara un nav spējīga stāties pretī.⁸⁶ Otrais viedoklis ir iekšpolitiskais, federatīvais motīvs, jo uzreiz pēc paziņojuma prezidents Trumans izdeva Rīkojumu nodot visus piekrastes dabas resursus Iekšlietu Sekretāram.⁸⁷ Šis Rīkojums radīja tiesvedības procesus starp ASV un štatiem, lai aizstāvētu tiesības uz piekrastes urbšanu (*offshore drilling*). ASV Augstākās Tiesas lēmumi apstiprināja prezidenta priekšlikumu, ka kontinentālais šelfs ir federālās valdības jurisdikcijā, nevis štatu jurisdikcijā.

Pasaules okeāns, kā kopējais resurss, kļuva neaizsargāts pret pārmērīgu ekspluatāciju un Hugo Grocija galvenais pieņēmums par okeāna resursu neierobežotību tika atspēkots. Piemēram, 1970.gadā gāzes un naftas piekrastes urbšana krasi pieaugusi. Tas noveda pie problēmām ar ūdens piesārņošanu, okeāna ekoloģijas kaitējumu un pārzvejošanu. Valstu vēlmes iegūt jaunas teritorijas, ekskluzīvas tiesības uz teritoriāliem ūdeņiem, kā arī uz atklāto jūru mudināja Apvienoto Nāciju Organizāciju organizēt pirmo konferenci par Jūras tiesībām. Konference notika Ženēvā 1956.gadā, kuras rezultātā parādījās četri jauni līgumi:

- Atklāto jūru konvencija, 1962;
- Teritoriālo jūru un piekrastes zonas konvencija, 1964;
- Kontinentālā šelfa konvencija, 1964;
- Konvencijas par zvejniecību un dzīvo resursu saglabāšanu atklātā jūrā, 1966.

Otrā konference notika 1960, bet tās rezultātā neparādījās neviens starptautiskais līgums. Trešā Apvienoto Nāciju Organizācijas konference par Jūras tiesībām veicināja Apvienoto Nāciju Jūras tiesības konvencijas (UNCLOS) izveidi. 186. lapu lielā Konvencija stājās spēkā 1994.gadā. Konvenciju bieži nosauc par „okeānu konstitūciju” un tā tiek uzskatīta par visiespaidīgāko starptautisko līgumu pasaulē. Konvencija regulē gandrīz katru jūras tiesību aspektu, kā arī kalpo par konfliktu risināšanas platformu.

Konvencijas 279.pants nosaka „Dalībvalstis jebkurus savstarpējos strīdus, kas attiecas uz šīs Konvencijas interpretēšanu vai piemērošanu, atrisina mierīgiem līdzekļiem..”⁸⁸

⁸⁶ Prows, P. (2006). *Tough Love: The Dramatic Birth and Looming Demise of Unclos Property Law*. NYU Law School, Public Law Research Paper No. 06-19. Izgūts no <http://ssrn.com/abstract=918458>.

⁸⁷ *Reserving and Placing Certain Resources of the Continental Shelf under the Control and Jurisdiction of the Secretary of the Interior*, Exec Order No 9633 (Sep 28, 1945), 3 CFR 1945 Supp 437 (1945).

⁸⁸ "Apvienoto Nāciju Organizācijas Jūras Tiesību Konvencija" ("LV", 183 (3131), 17.11.2004.) [stājās spēkā 22.01.2005.]. Izgūts no <http://www.likumi.lv/doc.php?id=207737>.

Dalībvalstis var izvēlēties vienu vai vairākus no šādiem strīdu izšķiršanas ceļiem, kas attiecas uz šīs Konvencijas interpretēšanu vai piemērošanu:

- a) Jūras tiesību starptautiskais tribunāls;
- b) Starptautiskā tiesa;
- c) šķīrējtiesa;
- d) speciālā arbitrāža.⁸⁹

UNCLOS lielākais ieguldījums ir katras valsts teritoriālās suverenitātes noteikšana. Konvencija vairāk vai mazāk iekļāva agrāko teritoriālo ūdeņu paplašināšanas praksi – 200 jūras jūdzes no piekrastes. Vadoties pēc UNCLOS, pašlaik piekrastes valstīm ir sekojoša suverenitāte:

- Iekšējie ūdeņi. Tas ietver sevī visus ūdeņus un ūdens ceļus uz zemes no krasta līnijas.
- Teritoriālie ūdeņi: 12 jūras jūdžu no krasta līnijas.
- Pieguļošā zona: vēl 12 jūras jūdzes pie teritoriāliem ūdeņiem
- Ekskluzīva ekonomiskā zona: 200 jūras jūdžu no krasta līnijas.
- Kontinentālais šelfs - Piekrastes valsts kontinentālais šelfs ir jūras dibena virsma un tās dzīles zemūdens rajonos, kas atrodas aiz tās teritoriālās jūras robežām visā tās sauszemes teritorijas dabiskā turpinājuma garumā līdz kontinenta zemūdens nomales ārējām robežām vai 200 jūras jūdžu attālumā no bāzes līnijām, no kurām tiek mērīts teritoriālās jūras platums, ja kontinenta zemūdens nomales ārējā robeža nesniedzas līdz tādām attālumam.⁹⁰ Kontinentālais šelfs nevar būt garāks par 350 jūras jūdzēm.

Konvencija nosaka, ka visi pārējie ūdeņi skaitās atklāta jūra. Konvencijas ietvaros tika dibināta Starptautiskā Jūras Dibena Institūcija (ISA), kas ir atbildīga par atklāto jūras resursu pārvaldību.

Var droši pateikt, ka UNCLOS izveidoja starptautisko režīmu, kas nosaka īpašumtiesības uz teritoriāliem ūdeņiem. Režīma ietvaros nevienai valstij nepieder Arktikas Okeāns un Ziemeļpols. UNCLOS nosaka, ka piekrastes valstīm ir tiesības uz resursiem ekskluzīvā ekonomiskā zonā un resursi ārpus tās tiek kontrolēti ar ISA. Katrai valstij, pēc konvencijas ratifikācijas, tika dota iespēja pagarināt savu kontinentālo šelfu. Konvencijas ietvaros tika dibināta Kontinentālā šelfa ierobežošanas komisija, kura 10 gadu laikā pieņem prasības uz kontinentālā šelfa pagarināšanu. Katrai prasībai jābūt zinātniski, ģeogrāfiski

⁸⁹ Turpat.

⁹⁰ "Apvienoto Nāciju Organizācijas Jūras Tiesību Konvencija" ("LV", 183 (3131), 17.11.2004.) [stājas spēkā 22.01.2005.]. Izgūts no <http://www.likumi.lv/doc.php?id=207737>.

pamatotai. Norvēģija ratificēja konvenciju 1996.gadā, Krievija 1997.gadā, Kanāda 2003.gadā un Dānija 2004.gadā. ASV ir vienīgā Arktiskā piecinieka valsts, kura vēl nav ratificējusi konvenciju. Prezidents Ronalds Reigans atteicās parakstīt UNCLOS sakarā ar tās noteikumiem par dziļjūras dibena resursu ieguves noteikumiem, kuri uzliek ierobežojumus attiecībā uz dziļjūras dibena resursu ieguvu, ļauj Starptautiskai Jūras Dibena Institūcijai noteikt ražošanas ierobežojumus, attīstītām valstīm jādalās ar savu resursu ieguves pieredzi un tehnoloģijām ar citām valstīm. Kā arī Starptautiskai Jūras Dibena Institūcijai ir dotas pārāk lielas priekšrocības un iespējas kontrolēt resursu ieguves privāto sektoru.⁹¹ Vēl viens iemesls, kāpēc ASV nav ratificējusi Konvenciju ir Republikāņi, kuri ilgu laiku dominēja ASV Senātā un ir pret starptautisko pārvaldīšanu. 1994.gadā Bils Klintonš tomēr ir parakstījis Konvenciju, bet caur Senātu tas nav aizgājis.⁹² Ohaio republikānis Rob Portman izteicās „No international organization owns the seas”⁹³. Viņš arī komentēja Jūras tiesību konvenciju, paužot viedokli, ka tā neiet kopā ar ASV interesēm un ka divpusējo dialogu veidā vai ar citiem tradicionāliem paņēmieniem var labāk atrisināt jūras problēmas. ASV politikā domas par Jūras tiesību konvenciju atšķiras. ASV Arktikas reģiona Stratēģijā, kura tika paziņota 2009.gada janvārī Bušam atstājot ovālo kabinetu ir pavisam dīvaini un pretrunīgi ieteikumi. Tur ir teikts, ka ASV vēlas darboties Arktikā neatkarīgi, tajā pašā laikā pasvītro nepieciešamību pret starptautisko sadarbību. Dokuments iesaka Senātam pievienoties 1982.gada Jūras Tiesību Konvencijai, skaidrojot, ka tas aizsargās ASV intereses Arktikā. Valsts sekretāre Hilarija Klintone arī atbalsta ratifikāciju. Viņas arguments ir Arktika ir viena joma, kurā Obamas administrācija var veicināt starptautisko sadarbību un realizēt ASV ārpolitiku saistībā ar vides aizsardzību un attīstību reģionā.

Izveidojās interesanta situācija, ja ASV nav ratificējusi Konvenciju vai tas nozīmē, ka viņi darbojas pēc saviem uzskatiem, atsevišķi no pārējās pasaules? 1983.gadā situācijai tika pievērsta uzmanība un toreizējais prezidents Ronalds Reigans paziņoja „ASV atzīs citu piekrastes valstu tiesības uz saviem piekrastes ūdeņiem kā tas ir teikts Konvencijā, kamēr ASV tiesības un brīvība tiek atzīta no citu piekrastes valstu puses”.⁹⁴ Pēdējā laikā ASV Senāts sāk plānot ratificēt Konvenciju, lai nebūtu diskriminēti. Pretējā gadījumā viņi nevar tiesiski iesniegt prasības uz kontinentālā šelfa pagarināšanu.

⁹¹ Holmes, S. (2008). *Breaking the Ice: Emerging Legal Issues in Arctic Sovereignty*. Chicago Journal of International Law. p.331. Izgūts no <http://ssrn.com/abstract=1650369>.

⁹² Greenhouse, S. (1994, 1. jūlijs). *US, Having Won Changes, Is Set to Sign Law of the Sea*. NY Times.

⁹³ Hargreaves, S. (2012, 18. jūlijs). *U.S. missing out on Arctic land grab*. CNN.

⁹⁴ Exclusive Economic Zone of the United States of America, Proclamation No 5030 (Mar 10,1983), 3 CFR Supp 22 (1983).

Izveidota politiskā un tiesiskā bāze ir labs stimuls Arktikas valstīm sadarboties un par vēlēšanos sadarboties liecina valstu stratēģijas, jo katra valsts savās stratēģijās uzskata parējās valstis par partneriem vienā vai citā jomā.

3.4. Arktikas valstu stratēģijas un intereses

Šajās apakšnodalās tiks apskatītas Arktiskā piecinieka Arktikas reģiona stratēģijas. Sākumā tiks izskatīta stratēģijas saturiskā daļa un pēc tam sekos analīze ņemot vērā politiskos, ekonomiskos un citus aspektus. Kā jau tika minēts metodoloģijas daļā stratēģijas ir svarīgas, lai saprastu valstu intereses, bažas un plānus. Katras valsts stratēģijas analīzes beigās tiks secināts vai valsts mērķis ir militāri-politiskā vara vai drošība un labklājība vai valsts attīstība.

3.4.1. Krievijas Arktikas stratēģija un intereses

Krievija pēdējo piecu gadu laikā izsludināja divus Arktikas dokumentus – Pamati Krievijas Federācijas politikai Arktikā uz periodu līdz 2020.gadam⁹⁵ un Stratēģija par Krievijas Federācijas Arktikas zonas attīstīšanu un nacionālās drošības nodrošināšanu līdz 2020.gadam.⁹⁶ Pirmais mērķtiecīgais dokuments tika izsludināts gadu pēc divu Krievijas mini zemūdeņu uzstādītā Krievijas karoga jūras dibenā, 4.261 metru dziļumā zem Ziemeļpola. Tas notika 2007.gada 2.augustā, bet Krievijas pirmais Arktikas dokuments izsludināts 2008.gada 18.septembrī. Šis faktors veicināja lielo diskusiju akadēmiskajā vidē, jo nevarēja saprast kā to interpretēt. Populārākais viedoklis ir, ka karoga uzstādīšana ir vēsturisks moments, kas nosaka Krievijas prasības uz reģionu un to resursiem. Krievija simboliski parādīja, ka ir gatava cīnīties par savu labklājību, interesēm un drošību. Salīdzinājumā ar citu Arktiskā piecinieka valstu stratēģijām pēc apjoma Krievijas stratēģija ir visīsākā (10 lapas), bet viskodolīgākā. Krievijas Arktikas stratēģija tika izsludināta pēc 5 gadiem no Arktikas politikas pamatiem ar V.Putina parakstu. Par analīzes vienību tiks ņemta aktuālā stratēģija no 2013.gada.

Stratēģijas sākumā tiek aprakstīta reālā situācija Arktikas sociālajā, ekonomiskajā, zinātniskajā, tehnoloģiskajā un vides aizsardzības sfērās. Galvenie vārdi, kas raksturo katru sfēru ir “neesamība, trūkums, nepastāvēšana, neattīstīta”. No situācijas aprakstīšanas katrā

⁹⁵ Основы государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2020 года и дальнейшую перспективу. Izgūts no <http://www.scrf.gov.ru/documents/98.html>.

⁹⁶ Стратегия развития Арктической зоны Российской Федерации и обеспечения национальной безопасности на период до 2020 года. Izgūts no <http://government.ru/docs/22846/>.

sfērā iznāk Krievijas primārā prioritāte – kompleksa sociāli-ekonomiskā Krievijas Federācijas Arktikas zonas attīstīšana. Kopā stratēģijā tika iezīmētas 6 prioritātes:

1. Kompleksa sociāli-ekonomiskā Krievijas Federācijas Arktikas zonas attīstīšana (dzīves līmeņa paaugstināšana, resursu iegūšana un izmantošana, Ziemeļu Jūras ceļa attīstīšana);

2. Zinātnes un tehnoloģijas attīstīšana;

3. Mūsdienīgas informācijas un telekomunikācijas infrastruktūras izveidošana (navigācija, monitorings);

4. Ekoloģiskas drošības nodrošināšana;

5. Starptautiskā sadarbība Arktikā (lai paaugstinātu ārējās ekonomiskās darbības efektivitāti, norobežotu kontinentālo šelfu, izveidotu reģionālo meklēšanas un glābšanas sistēmu, utt.);

6. Militārās drošības nodrošināšana, Krievijas Federācijas robežas aizsardzība un apsargāšana.

Stratēģijas ieviešana tiek sadalīta divos posmos no 2013.gada līdz 2015.gadam un no 2015.gada līdz 2020.gadam. Atskaiti par padarīto darbu stratēģijas ieviesēji un uzraugi iesniedz Prezidentam katru gadu. Pirmā posma svarīgākais mērķis ir nodrošināt kontinentālā šelfa ārējās robežas norobežošanu atbilstoši starptautiskām tiesībām, nepieļaujot teritoriālus zaudējumus un sliktākus nosacījumus nekā citām Arktikas valstīm.

Krievija uzsver Ziemeļu Jūras ceļa svarīgumu un nepieciešamību to attīstīt. Šajā ziņā Krievijai nav nepieciešamības sadarboties vai pierādīt savas tiesības uz tranzītceļu, jo lielākā daļa atrodas Krievijas iekšējos ūdeņos un tiek pierādīts UNCLOS ietvaros. Vasaras laikā izmantojot Ziemeļu ceļu Suecas kanāla vietā var saīsināt transportēšanu līdz 15 dienām, kas ir 40% no kopējā ceļa garuma. Īsāks ceļš nozīmē mazāku degvielas patēriņu, kas padarīs starptautisko tirdzniecību lētāku. Ziemeļu Jūras ceļš var sniegt vēl papildus priekšrocības kā aizsardzība pret pirātismu un nestabilas situācijas Tuvajos Austrumos. Tālākā perspektīva Ziemeļu Jūras ceļš var sniegt papildus ienākumu Krievijai caur kuģniecības kompāniju iemaksām. No Ziemeļu Jūras ceļa attīstīšanas iegūs arī Krievijas kompānijas, jo ziemeļos notiek ogļūdeņražu iegūšana, kurus pēc tam vajag transportēt uz citām valstīm. Ņemot vērā, ka uz šo Krievijas interesi neviens nevar pretendēt viņu var uzskatīt par mazāk prioritāru un nesaistītu ar sadarbību Arktikas reģionā. Pirmajā posmā (2 gadi) ir 11 punkti.

Otrais posms sākās ar punktu par Krievijas Federācijas konkurētspējīgo priekšrocību realizēšanu kontinentālā šelfa resursu apgūšanā. Var secināt, ka kontinentālais šelfs un viņa turpmāko resursu iegūšana ir Krievijas Federācijas bezierunu interese.

Ņemot vērā divu dokumentu pieejamību un salīdzināšanas iespējas vēlos atzīmēt dažas atšķirības. Pirmkārt, aktuālajā stratēģijā nekas nav minēts par Krievijas-Eiropas Savienības sadarbību Arktikas jautājumā. Otrkārt, aktuālajā stratēģijā Krievija vairs neierobežo Arktiku ar piecām valstīm (Krievija, ASV, Kanāda, Dānija, Norvēģija), bet izvairās no jebkādas Arktikas definīcijas.

Krievijai vienmēr tiek pārmesta militārā potenciāla palielināšana Arktikā, jo tā ir vienīgā iespēja aizsargāt savas intereses reģionā. Par militārās kapacitātes palielināšanu iet runa abos dokumentos, bet reālie fakti rada pretrunas. Pēdējo 5 gadu laikā Krievijas cietās drošības (*hard security*) pozīcija samazinās un tradicionālā reālisma teorijai uzticīgā Krievija zaudē savas pozīcijas. Ambiciozs dokuments Pamatī Krievijas Federācijas politikai Arktikā uz periodu līdz 2020.gadam nosaka „jāizveido speciālu spēku formējumu Arktikas zonā, kas būs spējīga nodrošināt militāro drošību dažādos militāri-politiskos apstākļos”, bet Krievijas amatpersonas turpmāk paziņoja ka militāro spēju palielināšana netiek plānota.⁹⁷ Brutālo un radikālo Krievijas Bruņoto spēku, kuru īsteno Aizsardzības ministrs kopš 2008.gada ietver būtisku racionalizāciju un vecas infrastruktūras demontāžu.⁹⁸ Ziemeļu flotes problēma ir lēna kara tehnikas atjaunošanās. Pašlaik tiek plānots izdot ekspluatācijā stratēģiskas zemūdenes Borei klases ar Bulava SLBM (zemūdens izšauta ballistiskā raķete), bet vislabākā gadījumā tas notiks 2025.gadā. Tajā laikā visas Delta-III un Delta-IV klases zemūdenes jau tiks norakstītas. Rezultātā sanāk flotes samazināšanās. Sliktākā gadījumā Borei klases zemūdenes aprīkotas ar cita veida raķetēm, tad jau 2015.gadā tikai sešas Delta-IV klases zemūdenes būs bilancē un turpmākais liktenis nav paredzams. Flotes atjaunošanu bremzē ražošanas izmaksu palielināšana, jo tās būtiski pieauga salīdzinot ar 2000.gadu. Daudz debašu izraisošā *Mistral* kuģu pirkšana netiks ieviesta Ziemeļu flotes bilancē, jo tur nav helikopteru nolaišanās laukuma. Ziemeļu flotes tendence apkopota tabulā 3.2.

3.2. tabula

Krievijas Federācijas Ziemeļu flotes kaujas tehnikas apmērs

	1980	1990	2000	2010
Stratēģiskās zemūdenes	49	38	14	8
Uzbrukšanas zemūdenes	126	120	23	22
Viršūdens kaujas kuģi	73	77	12	10
Patrulēšanas un piekrastes kaujas kuģi	76	40	26	12

⁹⁷ Kefferpütz, R. (2010). *On Thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North*. Izgūts no CEPS mājas lapas <http://www.ceps.eu>.

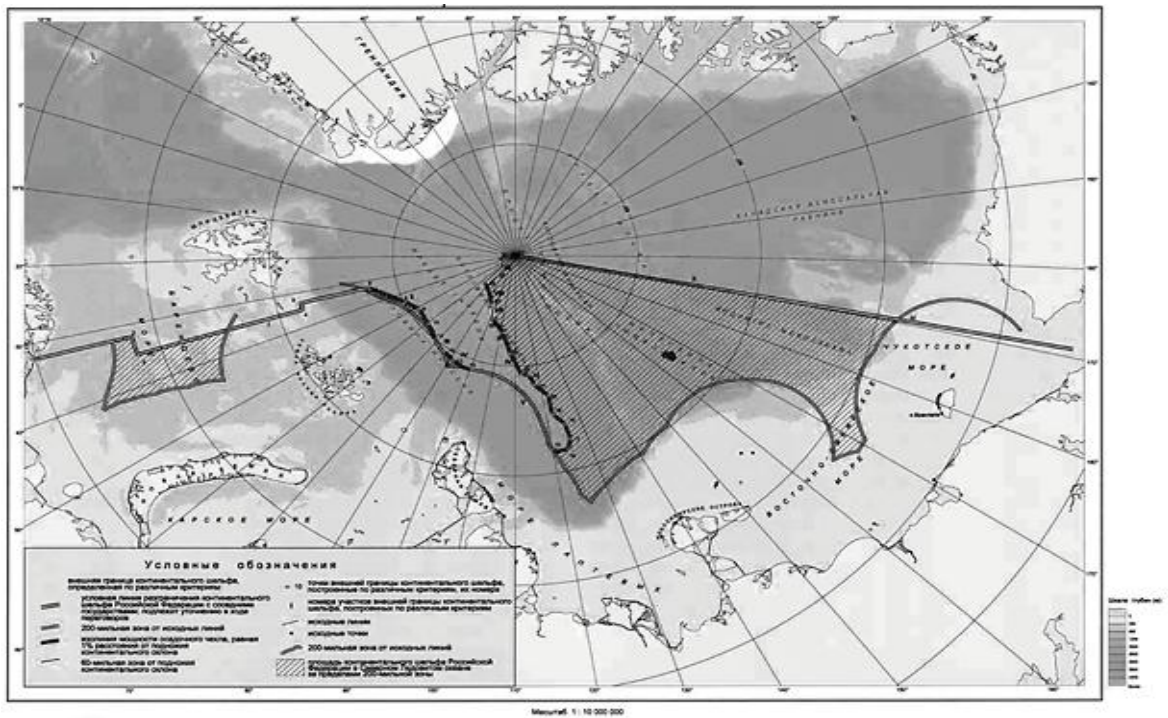
⁹⁸ Baev, P. (2010). *'Military reform against heavy odds' Russia After the Economic Crisis*. Washington: Peterson Institute for International Economics.

Vienīgais Krievijas Federācijas Jūras spēku elements, kas tika pastiprināts ir ledlaužu flote, bet to izmantošana kuģošanas nodrošināšanai Ziemeļu Jūras ceļā ir pārāk dārga no finanšu viedokļa. Ledlaužu pakalpojumi Ziemeļu Jūras ceļā ir nepieciešami kamēr tur ir ledus, tas nozīmē, ka laiks spēlē pret Krievijas interesēm. Krievijai ir 18 ledlauži un 7 no viņiem ir ar īpaši jaudīgiem kodoldzinējiem, kā arī viens no viņiem ir bruņots. Salīdzinājumam pašlaik ASV ir tikai viens okeāna dīzeļa ledlauzis reģionā. USCG Healy ir vienīgais ASV okeāna dīzeļa ledlauzis reģionā, kas tiek izmantots visu gadu. Ir vēl divi kuģi „Polārā Zvaigzne” un „Polārā Jūra”, kuri ir sarga statusā un strādā tikai pusslodzē ierobežota finansējuma dēļ. Drīzumā viņiem beigsies ekspluatācijas termiņš. ASV ir vēl viens ledlauzis „Nathaniel B. Palmer”, kas atrodas Antarktīkā. Tādu ASV „floti” reģionā var salīdzināt ar Greenpeace organizācijas floti, kas arī sastāv no viena polārā kuģa (*skat. 3. pielikumu*).

Šo informāciju jāņem vērā arī turpmākajās pētījuma daļās. Krievijas tieksme palielināt savu militāro potenciālu un informēt par to citus ir loģiska, jo dabīgais aizsardzības bastions „mūžīgā ledus cepure” kūst un liela Krievijas teritorijas daļa paliek neaizsargāta.⁹⁹

Drošības un merkantīlie nolūki noteikti pastāv Arktikas stratēģijas pamatā, bet ņemot vērā Ziemeļu flotes stāvokli, kā arī problēmas ar resursu iegūšanu kontinentālā šelfā tie nevar būt galvenie virzītājspēki. Krievijas identitāte paliek neskaidra jau 20 gadus kopš Padomju Savienības sabrukšanas un vēlme paplašināt savu robežu tālu ziemeļos un iegūt kontroli virs papildus miljonu kv.km var noteikt identitāti. Tomēr prasības uz teritorijām, lai gūtu ekonomisko labumu, bet nevarot to apgūt dažu tehnoloģisku iemeslu dēļ nav loģiska. Tas vairāk izskatās par paplašināšanās ambīcijām, tā teikt iekarot pēdējo iespējamo daļu no Zemes teritorijas. 2001.gadā Krievija pirmo reizi iesniedza prasības uz teritoriju ANO Kontinentālā šelfa robežu komisijai, bez īpašām politiskām spēlēm un nebija īpaši vīlusies, kad prasība tika noraidīta, jo nebija kvalitatīvi sagatavota un nebija pietiekami daudz faktu. Attēlā 3.1. ir iesniegtās prasības karte un tā tiešām neizskatās pārliecinoši.

⁹⁹ Jørgensen, H. (2010). *Babysteps - Developing Multilateral Institutions in the Arctic*. APSA 2010 Annual Meeting Paper. Center for Military Studies, University of Copenhagen. Iegūts no <http://ssrn.com/abstract=1644187>.

Att.3.1. Krievijas prasība ANO Kontinentālā šelfa robežu komisijai 2001.gadā.

Pēc Krievijas karoga uzstādīšana jūras dibenā V.Putins lika nekavējoties atkārtoti iesniegt prasības, bet tas nav izpildīts līdz pat šim brīdim. Ir dažas tehniskas problēmas kuras kavē iesniegšanu: dziļūdens urbšanas paraugu (nav aprīkojumu, lai to paveiktu), kvalitatīvas kartes (šī rajona kartes ir militārais noslēpums), bet galvenie kavēšanas iemesli ir iebildumi no ASV un Kanādas puses. Krievija cer, ka ASV ratificēs UNCLOS un tad robežu strīdus varēs risināt mierīgā, likumīgā ceļā. Krievija sevi pozicionē kā ziemeļu valsts, Krievijas līderi iesaistās ekspedīcijās¹⁰⁰, bet tas notiek iekšzemē un starptautiskās atzīšanas, ka Krievija ir ziemeļu valsts pagaidām nav (Ziemeļu valsts nozīmē ne tikai ģeogrāfiskais izvietojums, bet arī attīstītie ziemeļi).

Krievija vienmēr gribējusi pati kontrolēt Ziemeļus un Arktikas sadalīšana neiet kopā ar Krievijas ambīcijām. Tāpēc Krievija mēģinās nepieļaut Arktikas globalizāciju un uzstās uz piekrastes valstu priekšrocībām. Krievijā joprojām valda Padomju Savienības retorika par sektorālu Arktikas sadali, tāpēc Krievija dod priekšrocību Arktiskā piecinieka sadarbības

¹⁰⁰ Путин поздравил экспедицию "Арктика-2010" с высадкой на льдину (2010.gada 15. oktobris). Izgūts no http://ria.ru/arctic_news/20101015/285835785.html.

formātam. Arktiskā piecinieka valstīm jāsadala Arktiku pēc sektoriem un jāpārvalda sava sektoru resursi.¹⁰¹

Rezumējot apakšnodaļu var pateikt, ka Krievijas dominējošā stratēģija ir Ziemeļu attīstīšana izmantojot resursus, kurus var iegūt no kontinentālā šelfa. Tādā veidā Krievija varēs apmierināt savas ziemeļu valsts identitātes ambīcijas un izvirzīt valsti uz jaunu sociāli-ekonomisko līmeni. Krievija dod priekšrocību sadarbībai Arktiskā piecinieka formātam, tādējādi nedodot iespēju trešajām valstīm iesaistīties reģionā. Interpretējot P.Baeva teikto sadarbība ar Arktisko piecinieku ir iespēja nepieļaut citu valstu iejaušanos reģionā, kā arī bez Rietumu valstu palīdzības Krievijai nav iespējas iegūt ārzonas resursus (nav tehnoloģiju). Tas Krievijai ir vitāli svarīgi, jo pagaidām tā nav spējīga pilnā mēra darboties Arktikā, tā kā notiek ekonomiskā atveseļošanās.¹⁰² Pa šo laiku, citas valstis var iegūt labumus no Arktikas reģiona. Tādas valstis ir Ķīna, Indija, Dienvidkoreja, kā arī Arktikas reģiona valstis. Tas arī liecina par Krievijas virsmērķi - labklājība un valsts attīstība, kas ir pretēji Padomju Savienības ierastai nostājai. Kaut arī Stratēģijā ir daudz teikts par drošību un aizsardzību, Krievijas militārās varas attīstības līmenis neliecina par militāro varu un drošību kā virsmērķi.

3.4.2. Kanādas Arktikas stratēģija un intereses

Kanādas Arktikas stratēģija izdota 2009.gadā un ir uz 48 lapaspusēm un uzrakstīta trīs valodās: angļu, franču un inuītu valodā. Kopumā Kanādas stratēģija vairāk izskatās kā zinātniskais raksts, nevis oficiāls dokuments, jo stratēģijas mērķis ir skaidri paziņot Kanādas intereses ārpus robežām.

Kanāda redz Arktiku kā stabilu, uz likumiem balstītu reģionu ar skaidri definētām robežām, dinamisku ekonomisko izaugsmi un tirdzniecību, spilgtām ziemeļu sabiedrībām un ar veselīgu un produktīvu ekosistēmu. Stratēģija sastāv no četriem pīlāriem: suverenitātes īstenošana, ekonomiskās un sociālās attīstības veicināšana, Arktikas vides aizsardzība un pārvaldīšanas uzlabošana un attīstīšana. Kanādai ir visai strikta nostāja atkarībā uz suverenitāti un identitāti. Savā stratēģijā Kanāda uzsver, ka nekad neatkāpsies no saistībām aizsargāt savus ziemeļus. Sadarbība, diplomātija un starptautisko tiesību cienīšana ir Kanādas pieejas raksturīgākās iezīmes.

¹⁰¹ Baev, P. (2010). *Russia's Arctic Policy: Geopolitics, Mercantilisms and Identity-Building*. The Finnish Institute of International Affairs 2010, BRIEFING PAPER 73. Izgūts no mercury.ethz.ch/serviceengine/.../UPI_Briefing_Paper_73_2010.pdf.

¹⁰² Turpat.

Suverenitātes īstenošanu Kanāda sadala trijās prioritātēs: tiek ties atrisināt robežu strīdus, nodrošināt Kanādas kontinentālā šelfa starptautisko atzīšanu, risināt Arktikas pārvaldīšanas un citas saistītās problēmas, piemēram, sabiedrības drošība. Kanādas valdība stingri uzsver Kanādas militārās klātbūtnes nepieciešamību Arktikas reģionā. Kanāda palielina savu kapacitāti jūrā, gaisā un uz zemes. Notiek jaunas Armijas trenēšanas centra būvēšana Ziemeļu-rietumu ceļa piekrastē, ka arī notiek Kanādas reindžeru modernizācija. Tiek izveidotas speciālas vienības, kuras ir atbildīgas par militārās klātbūtnes nodrošināšanu, uzraudzību un palīdzēšanu veikt meklēšanas un glābšanas darbus Kanādas ziemeļu piekrastes tautām. Kanāda paplašina savu ledlaužu floti, tiek konstruēts visspēcīgākais un vislielākais ledlauzis kāds bija Kanādas Krasta sardzes flotē. Kuģi nosauks ministru prezidenta Jona G. Diefenbaker (*John G. Diefenbaker*) vārdā. Flote tiks papildināta ar patrulēšanas kuģiem, kuri varēs ilgstoši veikt patrulēšanas misijas Ziemeļu-rietumu ceļa. Kopā uz patrulēšanas kuģiem tiek plānots iztērēt 7 milj. ASV dolāru.¹⁰³ Ziemeļu-rietumu ceļš ir svarīgs Kanādai un tā vēlas sevi identificēt ar to. Liela daļa šī ceļa iet gar Kanādas krastiem un ņemot vērā pasaules cīņu pret augstām cenām uz naftas resursiem, gāzes emisiju - efektīvas transportēšanas risinājumiem ir liela nozīme. Inuīti kuri dzīvo Kanādas ziemeļos atbalsta un motivē Kanādas valdību aizstāvēt ziemeļu teritorijas caur kurām iet transzītceļš. Transzītceļš iet cauri 49 lielām salām un vairāk nekā 35 tūkst. mazo salu, kuras izvēršas no Kanādas robežlīnijas līdz Ziemeļpolam.¹⁰⁴ Baiers (*Byers*) uzsver, ka Inuītu ilgstoša ziemeļu teritorijas okupācija ir labs arguments Kanādas pozīcijai par to, ka Ziemeļu-rietumu ceļš pieder viņu iekšējiem ūdeņiem, jo apkārt dzīvo viņu tauta uz Kanādas valsts teritorijas.¹⁰⁵ Arktikas vadošais eksperts Kanādā Dr. Rob Hubert paredz: „kad Ziemeļu-rietumu ceļš paliks bez ledus cepures, Kanādas ziemeļu jūras ceļi paliks ļoti neaizsargāti no narkotiku pārvadāšanas, kuģiem ar nelegāliem emigrantiem, teroristiem vai masu iznīcināšanas ieročiem. Ja Kanādas suverenitāte uz Ziemeļu-rietumu ceļu tiks starptautiski atzīta, tad Kanādas valdība būs spējīga veikt tiesiskus aizliegumus, lai ierobežotu šādas situācijas. Pretējā gadījumā tas nebūs iespējams, jo Kanāda nevar veikt aizliegumus starptautiskajos ūdeņos.”¹⁰⁶ Viņš arī uzsver, ka pa Ziemeļu-rietumu ceļu būs liels naftas un gāzes kuģu tranzīts, kas paaugstina naftas noplūdi

¹⁰³ Gunitsky, V. (2008). *On Thin Ice: Water Rights and Resource Disputes in the Arctic Ocean*. Journal of International Affairs, Vol. 61, No. 2, p. 271. Izgūts no <http://ssrn.com/abstract=1943189>.

¹⁰⁴ Gordon, C. (2011). *Indigeneity and Sovereignty in Canada's Far North: The Arctic and Inuit Sovereignty*. Duke University Press. DOI 10.1215/00382876-1162480.

¹⁰⁵ Byers, M. (2009). *Who Owns the Arctic? Understanding Sovereignty Disputes in The North*. D&M Publishers inc. p.8. Izgūts no <http://www.canadianopenlibrary.ca/SwfDocs/DMC/9781553654995.pdf>.

¹⁰⁶ Gordy, K. C. (2010). *Dire Straits: The Necessity for Canadian Sovereignty in the Arctic Waterways*. Fordham Environmental Law Review, Vol. 20, pp. 551-596. Izgūts no <http://ssrn.com/abstract=1589665>.

jūrā. Tāpēc, lai nodrošinātu Arktikas reģionu no vides piesārņojuma Kanādai jābūt tiesībām kontrolēt tranzīteļu un nepieļaut naftas produktu noplūdi.

Att. 3.2. Ziemeļu-rietumu ceļa shematiskā atspoguļošana

Ekonomiskās un sociālās attīstības veicināšana sadalīta trijās prioritātes. Pirmā, izdarīt soļus uz priekšu, lai nodrošinātu piemērotu starptautisko vidi Arktikas ilgtspējīgai attīstībai. Otrā, meklēt tirdzniecības un investīciju iespējas, kas ies par labu gan ziemeļiem, gan visai Kanādai. Trešā, iedrošināt lielāku saprašanu par Arktikas cilvēku dimensijas nozīmi un uzlabot ziemeļu tautu dzīves līmeni.

Arktikas vides aizsardzība sadalīta četrās prioritātēs. Pirmā, veicināt labu ekosistēmas pārvaldīšanu. Otrā, atbalstīt un sekmēt starptautiskos centienus risināt klimata pārmaiņas problēmas Arktikā. Trešā, veicināt vides standartu paaugstināšanu un ceturkā, stiprināt Polārā Gada mantojumu un zinātnisko interesi.

Pārvaldīšanas uzlabošana un attīstīšana ir sadalīta trijās prioritātēs. Pirmā, dot iespēju ziemeļu tautām aktīvi ņemt dalību Kanādas Arktikas politikas veidošanā. Otrā, turpināt atbalstīt pamatiedzīvotāju pastāvīgo pārstāvniecību Arktikas Padomē. Trešā, dot iespēju Kanādas jaunatnei ņemt dalību polārā loka dialogā.

Kanāda ir gatava izmantot visus iespējamus kanālus, lai nodrošinātu savu interešu ievērošanu un aizsardzību. Tas nozīmē stiprināt divpusējo sadarbību, it īpaši ar ASV, kurai ir daudz līdzīgu interešu reģionā. Tapāt sadarboties Arktikas Padomes ietvaros un citu multilaterālo institūciju ietvaros.

Kanāda mierīgāk uztver trešo valstu klātbūtni reģionā, viņi ir gatavi sadarboties ar ne-arktiskām valstīm, ja tie cienīs Kanādas intereses. Kanāda jau sadarbojas ar Apvienoto Karalisti polārā pētniecībā.

Identitātes veidošanai ir veltīta liela daļa Kanādas Arktikas stratēģijā. To var skaidrot ar dažādām saistībām starp Kanādu un Arktiku un tie pārsvarā ir filozofiski. Pirmkārt, saistība

starp Kanādu un Arktiku ir epistemoloģiska, tā ir saplūšana starp ģeogrāfiju un identitāti. Kanāda ir ziemeļu valsts, un vienmēr sevi tā pozicionēja. Otrā saikne ir politiskā. Kanāda skatās uz Ziemeļiem kā uz identitātes audzēšanu un mērīšanu. Teritorija ir viena no valstiskuma priekšnosacījumiem. Arktika pārstāv politisko izaugsmi, leģitimitāti un vietu kur valstiskums var tikt paplašināts. Trešā saikne ir *poesis*, Arktika Kanādai ir ziedēšanas iespēja, to par ko Kanāda var kļūt. Arktika rada brīvības un kontroles iespādu, tā rada sapņus par energoresursu iegūšanu un ekosistēmas harmonijas iespējām. Nik J.Sciullo salīdzina Kanādas vēlmi iekarot Arktiku ar citu valstu vēlmi iekarot kosmosu. Ceturtā saikne ir ontoloģiska.¹⁰⁷ Arktika dod atbildi uz jautājumu kas ir „Kanāda” un „kanādietis”, uz kuru kanādieši vienmēr ir meklējuši atbildi.¹⁰⁸

Ar līdzīgu nostāju par identitātes veidošanu nāk klājā arī Krievija, tāpēc Kanādai nekavējoties jāsāk stiprināt savas pozīcijas Arktikā, jo tikai viena valsts varēs sevi identificēt ar Arktiku – tā, kura izdarīs to pirmā. Uz mērķtiecīgām darbībām, piemēram, Arktikas stratēģijas uzrakstīšana, Kanādu mudināja Krievija uzstādot savu karogu jūras dibenā zem Ziemeļpola.

Varam secināt, ka Ziemeļu-rietumu ceļš un Kanādas identitāti un ar to saistītas lietas ir Kanādas dominējoša stratēģija. Ņemot vērā Kanādas intereses var secināt, ka virsmērķis ir labklājība un valsts attīstība.

3.4.3. Norvēģijas Arktikas stratēģija un intereses

Norvēģijas stratēģija ir izdota 2006.gadā (atjaunota 2009.gadā) un ir visgarākā stratēģija no visām Arktiskā piecinieka stratēģijām – 76 lapaspuses. Stratēģijas sākumā bijušais ministru prezidents Jens Stoltenbergs sniedz nelielu runu, kurā pirmais postulāts ir tieksme turpināt veidot kaimiņvalstu attiecības ar Krieviju. Jens Stoltenbergs ir pazīstams ar Barenca jūras konflikta atrisināšanu. Tas notika 2010.gada aprīlī Krievijas prezidenta D.Medvedeva vizītes laikā, kad Stoltenbergs pēkšņi paziņoja par līgumu par jūras robežu noteikšanu Barenca jūrā. Robežlīgums tika parakstīts 15. Septembrī Murmanskā, izbeidzot 40 gadu ilgas pārrunas¹⁰⁹ (*skat.4.pielikumu*). Stoltenbergs raksturo stratēģiju ar trim vārdiem: klātbūtne, aktivitāte, zināšanas. Norvēģijai jānodrošina sava klātbūtne reģionā, būt

¹⁰⁷ Ontoloģija (gr.val. ontos – būtiskais, logos – vārds, mācība) – mācība par būtisko, par Esamības eksistence.

¹⁰⁸ Morton, D. (2006). *A Short History of Canada* (6th ed.). Toronto, Ontario: McClelland & Stewart. Izgūts no <http://www.teacherweb.com/NJ/LindenHigh/grasso/Morton--Part-3--Chapter-5--The-Depression.pdf>.

¹⁰⁹ Henriksen, T, Ulfstein, G. (2010). *Maritime Delimitation in the Arctic: The Barents Sea Treaty*. Ocean development & international law, 42:1–21, , DOI: 10.1080/00908320.2011.542389.

galvenajiem visās aktivitātēs, kuras notiek reģionā (zvejniecība, tūrisms, ekoloģija utt.) un būt līderim zinātnes veidošanā visās sfērās.

Norvēģija savā stratēģijā izdala 7 virzienus, kurās viņi vēlas strādāt:

1. Īstenot savu varu Ziemeļos ticamā, konsekventā un prognozējamā veidā. Ar to ir domāts nodrošināt klātbūtni, īstenot suverenitāti un pildīt starptautiskās saistības. Militāro spēku klātbūtnē reģionā ir liela nozīme un tā arī turpināsies. Norvēģija turpinās pievērst lielu uzmanību Svalbard zonai. Svalbard sala ir pazīstama ar ogles krājumiem un ar savu statusu. Kopš 1920.gada Svalbardas Arhipelāgs ir zem Norvēģijas suverenitātes, bet atvērts kopējai izmantošanai zinātniskiem un ekonomiskiem nolūkiem. Arhipelāga juridiskais status ir sava veida fenomens starptautisko tiesību jomā. Kā izteicās Leonīds Timčenko „[...] suverenitāte ir tāda juridiska un politiska kategorija, kura atzīst vienpusību: suverenitāte var būt vai nebūt, trešais variants nepastāv”.¹¹⁰ Norvēģijai ir daži ierobežojumi uz Svalbardu, piemēram, salu nedrīkst apbruņot, jo tai jābūt neitrālai.

2. Paaugstināt zināšanas par Ziemeļiem. Zināšanas ir šīs stratēģijas pamats, jo iet roku rokā ar vides pārvaldīšanu, resursu iegūšanu un to pievienotās vērtības radīšanu. Kā nācijai viņiem vajag vairāk zināšanas, lai varētu pilnvērtīgi izmantot iespējas, kuras pastāv reģionā. Norvēģija ir līderis tādās disciplīnās kā: enerģētika, kuģniecība, jūras resursu iegūšana un pārvaldīšana, vides aizsardzība, klimata un polārā pētniecība un pamatiedzīvotāju pētniecība.

3. Norvēģi ir gatavi nodrošināt vislabāko vides un dabas resursu pārvaldīšanu.

4. Nodrošināt piemērotu ietvaru turpmākai naftas ieguves attīstībai Barenca jūrā, lai tas palielinātu Norvēģijas konkurētspēju. Valdība apņemas iesaistīt pēc iespējas vairāk privātā sektora publiskajā sektorā, tādā veidā radīsies spin-off efekts¹¹¹, kas stimulēs valsts ekonomiku un paaugstinās iedzīvotāju labklājību.

5. Ziemeļu politika tiks vērsta uz pamatiedzīvotāju tradīciju un kultūras saglabāšanu, kā arī dzīves līmeņa paaugstināšanu.

6. Cilvēks-cilvēks sadarbības attīstīšana Ziemeļos. Valdība turpinās pozicionēt Barenca sadarbības formātu kā tikšanās forumu starp Ziemeļu partneriem.

7. Stiprināt sadarbību ar Krieviju. Ziemeļu kontekstā sadarbība ar Krieviju ir vitāli svarīga Norvēģijai, jo viņi kopā darbojas Barenca jūrā un liela daļa no izaicinājumiem reģionā

¹¹⁰ Timčenko, L. (1996). *Quo Vados, Arcticum?* Ukraine, kharkiv State university Press „Osnova”.

¹¹¹ Ekonomikā spin-off efekts ir reakcija uz kapitāla injekcija ekonomikā. Piemēram, multinacionāla kompānija uzbūvēja rūpnīcu nelielā pilsētā un nodarbināja 5.000 cilvēku. Atvērsies mazie uzņēmumi, kuri pielāgos savu darbību rūpnīcas un rūpnīcas darbinieku vajadzībām. Tas viss paaugstinās nodokļu apjomu, kuri nāks valsts budžetā. (Autora piezīme)

var tikt atrisināta tikai ar Krievijas iesaistīšanos. Starp Krieviju un Norvēģiju ir izveidotas tādas attiecības, kuras neietekmē Krievijas iekšpolitikas izmaiņas. Sadarbība starp Krieviju un Norvēģiju notiek jau kopš Aukstā Kara beigām, bet lielu stimulu tā ieguva pēc Barenca jūras konflikta atrisināšanas. Teritorijas sadalīšanas princips – puse uz pusi – ielika labu pamatu uzticamām attiecībām, jo katra valsts upurēja daļu no savām prasībām uz teritoriju. Pašlaik notiek divu valstu sadarbība naftas iegūšanā Barenca jūrā un Ohotska jūrā. Tas notiek galvenokārt, jo Krievijai nav pārāk labi attīstītas tehnoloģijas, lai veiktu urbšanas darbus Barenca jūrā vienai pašai. Norvēģijas kompānija Statoil un Krievijas Rosneft kopīgi īsteno sadarbības projektus. Piemēram, viens no līgumiem ir resursu iegūšana Ohotska jūrā, kur Statoilam pieder 33.33% daļas no kopējā projekta.¹¹²

Sākumā Norvēģija mēģināja atrisināt robežas jautājumu sev par labu iesniedzot prasības UNCLOS Kontinentālā šelfa robežas komisijai 2006.gadā. Bet rekomendācijas no komisijas bija atrisināt šo jautājumu savā starpā, kā arī notika turpmāk.¹¹³

Nemot vērā faktu, ka galvenā robežu problēma jau ir atrisināta, Norvēģiju izņemot klimatu, pētniecību un pārējās „maigās” lietas interesē energoresursi, it īpaši to pārdošana Eiropas Savienībai. Norvēģijas Ziemeļu politikas veidošana bija atkarīga no diviem faktoriem: vērsta uz sadarbību ar Krieviju vai vērsta ar sadarbību ar Eiropas Savienību vai ASV. Eiropas Savienības interese par naftas un gāzes resursiem, kuri glabājās Ziemeļos palielinājās pēdējo 10-12 gadu laikā. Oslo zinot par šo interesi mēģināja piesaistīt Briseles politiķu interesi. Galvenais arguments ir nepieciešamība diversificēt Eiropas naftas un gāzes importu un Norvēģija ir stabils un drošs partneris šajā nozarē. Norvēģija nodrošināja labvēlīgus apstākļus starptautiskām kompānijām, kuras darbojas Norvēģijas kontinentālajā šelfā. Tas bija svarīgi Eiropas Savienībai, kura meklē energo-drošības palielināšanas iespējas, jo partnerība ar Norvēģiju nodrošinātu pieeju naftas resursiem arī Eiropas kompānijām. Norvēģijai bija svarīgi dabūt Eiropas Savienības vai ASV atbalstu, jo pretējā gadījumā Barenca jūras reģionā tā paliek viena ar Krieviju un Krievija nav vispatīkamākais partneris energoresursu jomā.¹¹⁴ Norvēģija sākot ar 2006.gadu darīja zināmu spiedienu uz Eiropas Komisiju un ņēma dalību Komisijas divu dokumentu veidošanā: Ziemeļu Dimensijas

¹¹² *Rosneft and Statoil agree on joint offshore operations in the barents sea and sea of okhotsk* (2012.gada maijs). Izgūts no <http://www.rosneft.com/news/pressrelease/05052012.html>.

¹¹³ *Summary of the recommendations of the commission on the limits of the continental shelf in regard to the submission made by norway in respect of areas in the arctic ocean, the barents sea and the norwegian sea on 27 november 2006*. Izgūts no http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/nor_rec_summ.pdf.

¹¹⁴ Offerdal, K. (2010). *Arctic Energy in EU Policy: Arbitrary Interest in the Norwegian High North*. VOL. 63, NO. 1. P. 30–42. Izgūts no <http://www.fni.no/doc&pdf/KRO-Arctic-EU.pdf>.

Iniciatīva (Northern Dimension Initiative) un Enerģijas Politika Eiropā (Energy Policy for Europe).

Norvēģijai ir visai merkantili mērķi Arktikā, tāpēc var droši secināt ka virsmērķis ir labklājība un valsts attīstība.

3.4.4. ASV Arktikas stratēģija un intereses

ASV Arktikas stratēģija ir pārskatīta 2009.gadā un pašlaik ir uz 9 lapaspusēm. Stratēģijā ir 7 prioritātes:

1. Nacionālā drošība. ASV ir plaša un fundamentāla nacionālās drošības interese Arktikā un viņi ir gatavi nodrošināt vienpusīgi vai sadarbojoties ar citām valstīm. Pie nacionālās drošības interesēm ASV attiecina pretraķešu aizsardzība, apziņošanas sistēmas, stratēģiskā prevencija, militāra klātbūtne, brīvas kuģniecības un pārlidošanas pāri Arktikai nodrošināšana.

2. Starptautiskā pārvaldīšana. ASV uzsver Arktikas Padomes lietderīgumu, bet uzstāj uz to, ka Padomei jāturpina strādāt ar esošo mandātu un nevajag transformēt to par starptautisko formālo organizāciju. Pašlaik Padome nodarbojas ar vides, pētniecības, pamatiedzīvotāju jautājumiem. Ar šo komentāru par Arktikas Padomi ASV liek saprast, ka Arktikas Padome ir 8 Arktikas valstu forums un nav pamata iesaistīt tajā trešās valstīs, kurām nav nekādu ģeogrāfisko saikņu ar Arktiku. Pašreizējā ASV politika Arktikas reģionam nevar nodrošināt spēcīgu pozīciju, jo trūkst tehnikas (skat. Att. 3.2. par ledlaužiem), UNCLOS konvencija nav ratificēta, tāpēc ASV paliek aiz borta teritoriju sadales jautājumā. Iemesls ir daži punkti konvencijā, kā, piemēram, valstis var pretendēt uz lielāku jūras daļu (pašlaik tas ir 200 jūras jūdžu), ja var pierādīt, ka kontinentālais šelfs ir garāks par 200 jūras jūdžēm. ASV no šī punkta iegūt nevar, bet Krievija, Kanāda, Dānija (caur Grenlandi) un Norvēģija var iegūt lielu daļu no Arktikas okeāna. Pie tā visa trešās valstis, kā Ķīna veic pētniecību reģionā, kas diez vai apmierina ASV valdību. ASV arī apgalvo, ka nekādu jaunu līgumu, līdzīgu Antarktiskas līgumam, nevajag dibināt, jo Arktikas jautājums ir pārāk sarežģīts un līgums var tikai saasināt attiecības starp valstīm.

3. Atrisināt kontinentālā šelfa un robežu jautājumus. Jāratificē UNCLOS konvenciju un jāatrisina robežu strīdu ar Kanādu Boforta jūrā. ASV vadoties pēc UNCLOS konvencijas apgalvo, ka Ziemeļu-rietumu ceļš ir starptautiskais šaurums un to nedrīkst atdot Kanādai. Kaut arī UNCLOS ir galvenais arguments šajā jautājumā, ASV tik un tā nevēlās ratificēt viņu. No juridiskā viedokļa starptautiskā šauruma definīcija veidojas no diviem komponentiem: ģeogrāfiskais un funkcionālais. No ģeogrāfiskā viedokļa starptautiskam šaurumam jāsavieno

divas atklātas jūras. No funkcionālā viedokļa jāīstenojas diviem elementiem. Pirmais, šaurums jāizmanto starptautiskai kuģošanai. Otrais, lai starptautiskā kuģošana būtu lietderīga. Tas nozīmē, ka tranzīts notiek bieži, nevis reizi gadā. Uz doto brīdi īstenojas tikai pirmais komponents, jo kuģošana notiek ļoti reti.

4. Veicināt starptautisko zinātnisko sadarbību. Labāka koordinācija ar Krievijas Federāciju ir viena no prioritātēm šajā sadaļā.

5. Kuģniecība Arktikā. ASV vēlas nodrošināt drošu, uzticamu kuģošanu, aizsargāt jūras komerciju un aizsargāt vidi.

6. Ekonomiskās lietas, ieskaitot enerģētiku.

7. Vides aizsardzība un dabas resursu saglabāšana.

Nacionālā suverenitāte vienmēr ir bijusi ASV prioritāte un tieši nacionālai suverenitātei jābūt ASV Arktikas politikas stūrakmenim. Arktikā suverenitāte pielīdzinās pie drošības un stabilitātes. Šajā sakarā ASV ir svarīgi likumīgā un miermīlīgā veidā samazināt potenciālos spēlētājus šajā reģionā. Tāpēc ASV uzstāj uz to, ka tie var būt nacionālie spēlētāji (piekrastes valsts) vai tīri starpvaldību organizācijas, piemēram, Arktikas Padome, ANO vai NATO. Republikāņiem ir vairāk radikāla nostāja pret organizācijām, kā aktieriem Arktikā. Ohio republikānis Rob Portman izteicās „Nevienai no starptautiskām organizācijām nepieder jūra”.¹¹⁵ Viņš arī komentēja Jūras tiesību konvenciju, paužot viedokli, ka tā neiet kopā ar ASV interesēm un ka divpusējo dialogu veidā vai ar citiem tradicionāliem paņēmieniem var labāk atrisināt jūras problēmas. Šajā sakarā divpusējais dialogs ir stipri apšaubāms instruments, jo kā rāda vēsture potenciāli bagātas jūras teritorijas neviena valsts negrib upurēt. Piemērs, Norvēģijas un Krievijas strīda jautājums par Barenca jūru, kurš tikai 2010.gadā tika atrisināts. Katra valsts Arktikas reģionā ir atvērta dialogam, bet katrai ir savas algotas intereses un „red lines”. Krievija tagad piedāvā ASV sadarboties Arktikas apkaršanas un izpētes jomā. ASV vajag būt uzmanīgai, jo viens no iemesliem kāpēc Krievija piedāvā šo ir tehnisko iespēju trūkums Krievijā. ASV ir vairāk attīstīta tehnoloģijas ziņā un tai ir iespējas urbt caurumus ekstremālos apstākļos. Lai lobētu savu piedāvājumu Krievija izmanto ASV-Krievijas attiecību „atjaunošanu” kā labu argumentu. ASV ir izdevīgā pozīcijā kad runa iet par Arktiku, jo četras no piecām Arktikas valstīm ir NATO dalībvalsts un NATO ir ASV stiprā puse. Kaut gan NATO var kalpot kā instruments Arktikas iekarošanai ASV to neizmanto. Par to liecina NATO Stratēģijas koncepcija 2010, kurā kā jauni drošības izaicinājumi tiek izvēlēti kiber un energo drošība. Kā arī vārds „Arktika” nevar tikt atrasts arī 2012.gada NATO Čikāgas samitā. Tas nozīmē, ka tuvāko 2 gadu laikā, līdz nākamajam samitam šis jautājums aliansē netiks diskutēts. Ņemot vērā Kanādas nostāju par NATO lomu

¹¹⁵ Hargreaves, S. (2012, 18. jūlijs). *U.S. missing out on Arctic land grab*. CNN

Arktikas reģionā ASV ir jāsadarbojas ar viņu un jāskaidro, ka NATO var nospēlēt labu lomu šajā jautājumā.

ASV politikā domas par Jūras tiesību konvenciju atšķiras. ASV Arktikas reģiona Stratēģijā, kura tika paziņota 2009.gada janvārī Bušam atstājot ovālo kabinetu ir pavisam dīvaini un pretrunīgi ieteikumi. Tur ir teikts, ka ASV vēlas darboties Arktikā neatkarīgi, tajā pašā laikā pasvītro nepieciešamību pret starptautisko sadarbību. Dokuments iesaka Senātam pievienoties 1982.gada Jūras Tiesību Konvencijai, skaidrojot, ka tas aizsargās ASV intereses Arktikā. Valsts sekretāre Hilarija Klintone arī atbalsta ratifikāciju. Viņas arguments - Arktika ir viena joma, kurā Obamas administrācija var veicināt starptautisko sadarbību un realizēt ASV ārpolitiku saistībā ar vides aizsardzību un attīstību reģionā.

ASV spējas Arktikas reģionā ir stipri atpalikušas no citiem starptautiskiem konkurentiem un neatspoguļo valsts globālo līderību un reģionālo atbildību. Pašlaik ASV ir tikai viens okeāna dīzeļa ledlauzis reģionā. Tādu ASV „floti” reģionā var salīdzināt ar Greenpeace organizācijas floti, kas arī sastāv no viena polārā kuģa. Salīdzinājumam, Krievijai ir 18 ledlauži un 7 no viņiem ir ar īpaši jaudīgiem kodoldzinējiem, kā arī viens no viņiem ir bruņots. Globālā sasilšana notiek ātrāk nekā tas bija paredzēts, tāpēc, lai ieņemtu vadošo pozīciju reģionā jāsāk domāt par infrastruktūras attīstību, kuģu būvniecību un drošības palielināšanu. Reālistiskā plānošana tuvāko gadu laikā kalpos kā signāls, ka ASV joprojām apņemas aizstāvēt savas komerciālās un teritoriālās intereses reģionā, kuras būs svarīgas jau nākamajā desmitgadē. Politikas veidotājiem pašlaik ir trīs iespējas kā rīkoties reģionā: pašreizējās situācijas saglabāšana (*Status quo*), ierobežota situācijas uzlabošana (*Limited Enhancement*), pastiprināta iesaistīšanās (*Enhanced Engagement*). *Status quo* saglabāšanai ir samērā liels risks, ka ASV zaudēs savas pozīcijas reģionā. Tādā gadījumā netiks atrisināti problemātiskie aspekti kā nepietiekoša Arktiskā infrastruktūra, neapmierinoši arktiskie diplomātiskie līgumi un vienošanās un plaši augoša Arktiskā teritorija. Šī politika neizvirzīs arī mērķus un prioritātes. *Status quo* var vēl kādu laiku saglabāt, bet tik un tā pienāks laiks virzīties uz priekšu.

Ierobežota situācijas uzlabošanas stratēģija ir sava veida līdzsvars. Tālāk tiks piedāvāti soļi, kuri ir nepieciešami, lai nomierinātu starptautisko spriedzi un līdzsvarotu starptautiskās saistības, kamēr pati gatavosies ekonomiskai aktivitātei reģionā.

- Ratificēt UNCLOS, tas uzreiz parādīs pozitīvu nostāju uz sadarbību reģionā;
- Pārskatīt Arktikas stratēģiju, kurā tiks definētas precīzas intereses un prioritātes;
- Apbruņot USCGC Healy aizsardzības nolūkos;
- Izveidot Arktikas kaujinieku komandu, kura būs spējīga vadīt un kontrolēt DoD (U.S. Department of Defense) aktīvus reģionā.

- Iniciēt DoD darba grupas izveidošanu, kura vērtēs uzlabojumus ASV Navy Arctic misijās.
- Darbība vērsta uz strīdu noregulēšanu ar Krieviju un Kanādu uz divpusēja dialoga bāzes.
- Izstrādāt plānu, lai aizsargātu Beringa šaurumu (nākotnes Trans-Arctic kuģošanas ceļš)
- Izskatīt plānu bāzes izveidošanai Little Diomede salā¹¹⁶ vai Kivalina Lagūnas¹¹⁷ attīstīšanai.

Trešā stratēģija ir, pastiprināta iejaukšanās. Galvenās atšķirības ir – politikas veidotāji izvirza īstermiņa mērķus un ilgtermiņa mērķus investīcijām reģiona fiziskai, ekonomiskai un drošai attīstībai.

Īstermiņa mērķi varētu būt šādi:

- Ratificēt UNCLOS, tas uzreiz parādīs pozitīvu nostāju uz sadarbību reģionā;
- Iesniegt savas pretenzijas par teritorijas paplašināšanu;
- DoD veikt visaptverošu Arktikas reģiona plāna izstrādi;
- Izveidot starpresoru darba grupu par Arktikas attīstības scenārijiem.

Ilgtermiņa mērķi varētu būt šādi:

- Uzlabot, modernizēt un paplašināt ASV ledlaužu floti (procesu sākt jau tagad);
- Darboties, lai atrisinātu robežu strīdus ar Kanādu un Krieviju;
- Sākt *fundraising* kampaņu, ASV infrastruktūras uzlabošanai šajā reģionā. Ar to ir domāts iesaistīt privāto sektoru reģiona attīstībā. Piemēram, uzlabot „patvēruma ostu” (vieta kur var remontēt kuģus) līmeni, izveidot meklēšanas un glābšanas vienības, attīstīt kartogrāfiju etc.

- Arktiskais bruņošanas līgums, kas aizlieds ieročus reģionā.

Pēdējā pieeja uzlabos stratēģisko nostāju, kas nākotnē nodrošinās līdera lomu Arktikā. Sagatavošanas darbi dominēšanai Arktikā aizņems kādu laiku, bet logs efektīvām darbībām drīz jau būs slēgts. Darboties jāsāk jau tagad, jo, piemēram, viena ledlauža uzbūvēšana aizņem apmēram 10 gadus, lai to izstrādātu, akceptētu un pabeigtu. Lai izveidotu un pierādītu ASV pretenzijas uz pagarinātu kontinentālu šelfu arī aizņems daudz laika. Citas valstis jau izdarīja pozitīvus soļus uz priekšu, lai sagatavotos nākotnes cīņai par Arktiku.

¹¹⁶ Little Diomede sala atrodas Beringa šauruma vidū, kur ir vismazākais attālums starp ASV un Krieviju (*Autora piezīme*).

¹¹⁷ Pilsēta Aļaskas rietumu daļā Čukču jūras krastā un arī atrodas tuvu Krievijas robežai (*Autora piezīme*).

ASV virsmērķi viennozīmīgi definēt ir grūti. No viena puses militārā vara un drošība vienmēr bijušas ASV virsmērķis. Tad rodas jautājums kāpēc ASV neizmanto NATO, lai nodrošinātu militāro varu un drošību Arktikā. No otras puses ASV ekonomiskais labums no Arktikas ir minimāls. Kā tika minēts ievadā ASV pašlaik nav īpaši aktīva Arktikas reģionā un būs grūti definēt to pozīciju un mērķus. Pēc autora domām ASV virsmērķis tomēr ir militāri-politiskā vara un drošība, jo tas vairāk saskaņojas ar ASV ārpolitiku.

3.4.5. Dānijas Arktikas stratēģija un intereses

Dānijas Karalistes Arktikas stratēģija ir izstrādāta laika posmam no 2011.gada līdz 2020.gadam. Stratēģija attiecas uz visu karalisti: Dāniju, Grenlandi un Fēru salām, bet lielākais uzsvars ir uz Grenlandi, jo tai ir tieša, ģeogrāfiskā saikne ar Arktikas reģionu. Priekšvārdā stratēģijas mērķis ir formulēts sekojoši: balstoties uz jau pastāvošās spēcīgas iesaistīšanās Arktikā, stiprināt pamatus sadarbībai daudzās jomās un risināt problēmas ar kurām saskaras Arktika. Pēc savas struktūras stratēģija ir līdzīga Kanādas un Norvēģijas stratēģijām, jo vairāk izskatās kā zinātniskais raksts, nevis oficiāls dokuments, kā arī daudz tiek izmantotas bildes. Dānijas stratēģija sastāv no 4 prioritātēm.

1. Mierīga, droša un aizsargāta Arktika. Palielināta interese par Arktiku noveda pie lielākas uzmanības tiesiskiem jautājumiem. Lielākā daļa Arktikas atrodas piecu suverēnu valstu jurisdikcijās, tāpēc Dānija iniciēja konferenci Ilulissatā, kurā piedalījās Arktikas piecinieka valstis, lai apstiprinātu atbildīgu par Arktikas pārvaldīšanu. Rezultātā tika izsludināta Ilulissatas deklarācija, kura tika aprakstīta vienā no iepriekšējām nodaļām. Dānijas stratēģijā liela uzmanība tiek veltīta diviem aspektiem:

- UNCLOS konvencijai, jo konvencijas ietvaros Dānija var iegūt papildus kontinentālā šelfa daļu;
- Sadarbībai Arktiskā piecinieka ietvaros, jo tad Dānijai ir lielākas izredzes ietekmēt situāciju reģionā. Teorijas daļā jau tika minēts, ka, jo mazāk spēlētāju reģionā, jo vieglāk ir sadalīt labumus no sadarbības.

Kuģošanas drošība arī tiek atzīmēta kā svarīgs Arktikas drošības aspekts. Grenlande un Fēru salas kļūst par populāriem tūrisma mērķiem. Grenlandē 2010.gadā piestāja 43 kruīza kuģi, bet 2009.gadā tikai 32 kuģi. Fēru salās laika periodā no 2008. gada līdz 2010.gadam kruīza kuģu skaits palielinājās 5-6 reizes un pašlaik sastāda 40-50 lielo kuģu gadā.¹¹⁸ Tāpat paaugstinājās naftas tankeru kustības frekvence, kas var negatīvi atspoguļoties uz apkārtējo

¹¹⁸Michelsen, M. (red.). (2012). *Greenland in Figures 2012*. Published by Statistics Greenland Izgūts no <http://www.stat.gl/publ/en/GF/2012/content/Greenland%20in%20Figures%202012.pdf>.

vidi. Tas nozīmē, ka jāizveido starptautiskie standarti, lai novērstu potenciālās katastrofas, kā arī attīstītu ostu infrastruktūru.

Kā visām Arktiskā piecienieka valstīm Dānijai suverenitātes īstenošana un reģiona novērošana ir nozīmīga. Pirmkārt, Dānija ļoti paļaujas uz NATO spēkiem šajā reģionā. Otrkārt, Dānija plāno palielināt savus militāros resursus reģionā, regulāri organizēt mācības un nodrošināt vizuālu klātbūtni Arktikas ūdeņos, gaisa telpā un uz zemes. Dānija gatava motivēt Arktiskā piecienieka partnerus sadarboties Arktikas novērošanas jomā. Šis sadarbības veids, tiks aprakstīts vēlāk šajā nodaļā.

2. Pašpietiekama izaugsme un attīstība ir otrā Dānijas Arktikas stratēģijas prioritāte. Šīs prioritātes galvenā doma ir efektīvi izmantot Arktikas potenciālos resursus un citas iespējas, tajā pašā laikā nekaitējot apkārtējais videi. Šī prioritāte vairāk attiecas uz Grenlandi, kurai ir fiziskā robeža ar Arktikas reģionu. Citas iespējas kuras atveras Grenlandei ir tūrisms, otrā lielākā eksporta nozare pēc zivsaimniecības. Grenlandes apkartē, it īpaši ziemeļu-austrumu daļā, atrodas ap 49 milrd. barelu naftas un gāzes, kurus jāizmanto valsts labklājībai. Grenlandē attīstās arī minerālu sektors kā cinks, dzelzs, zelts, varš, briljanti un ļoti ierobežota daudzuma metāli, kuri reti ir sastopami uz Zemes. Grenlandes pašvaldība izstrādāja stratēģiju kura paredz citu valstu iesaisti minerālu iegūšanā. Citu valstu kompānijām būs jāpērk iegūšanas atļaujas, uzņemt darbā vietējos iedzīvotājus, kā arī maksāt nodokļus atkarībā no raktuvju daudzuma. Tādā veidā Grenlandes pašvaldības iedzīvotāji varēs saņemt peļņu no valsts minerālvielu pārdošanas, izveidot jaunas darba vietas, kontrolēt minerālu iegūšanu atbilstību vides standartiem. Tiek paredzēts, ka Grenlandes kompānijas būs partneri lielajos minerālu iegūšanas projektos un tādēļ iegūs papildus zināšanas un iemaņas šajā jomā.

Pie attīstības prioritātes attiecas arī emisiju gāzes samazināšana un atjaunotas enerģijas avotu izmantošana, lai apstādinātu siltumnīcas efektu pasaulē, pētniecība, zivsaimniecības, medības politikas uzlabošana.

3. Attīstība ar cieņu pret Arktikas neaizsargāto klimatu un dabu. Tas nozīmē klimata pārmaiņas pētīšana, risinājumu piedāvājums, vides monitorings utt.

4. Cieša sadarbība ar starptautiskiem partneriem. Dānijas Karaliste dod absolūtu priekšrocību Arktiskā piecienieka sadarbības formātam. Papildus formāti ir Arktikas Padome, Eiropas Savienība un NATO. Sadarbība var notikt klimata pārmaiņu, dabas un vides aizsardzības, jūras likumu, pamatiedzīvotāju tiesību jomās. Dānijas uzskatos Arktikas Padomei jātransformējas no lēmumu iniciēšanas un ietekmēšanas institūcijas uz lēmumu pieņemšanas institūciju. Dānija savas prezidentūras laikā Arktikas Padomē virzīja kopējo līgumu par meklēšanas un glābšanas darbiem, bet ņemot vērā Arktikas Padomes vājo institucionālo struktūru līgumam palika tikai rekomendējoša loma. Dānijas vēlas, lai tādas

situācijas vairs neatkārtotos. Ar mērķi aizstāvēt savas intereses, Dānijas stratēģijā tiek uzsvērta arī divpusēja sadarbība starp Arktikas valstīm. Kanāda, ASV, Norvēģija un Islande paliks galvenie partneri ciešai sadarbībai tādās jomās kā resursu ieguve, kuģniecības drošība, klimata pārmaiņas, vide, pamatiedzīvotāji, pētniecība, zinātne, veselība un aizsardzība. Tāpat tiks uzturēts kontakts ar Somiju un Zviedriju (Arktikas jautājumos). Karaliste vēlas attīstīt sadarbību arī ar Krieviju, jo tā spēlē lielu lomu sadarbībā Arktikas reģionā. Viena no sadarbības jomām varētu būt kuģniecības drošība. Šī sadarbības joma izkristalizējas divu valstu prezidentūras laikā Arktikas Padomē. Vēl viena joma ir zinātniskā sadarbība, proti, sadarbība kontinentālā šelfa izpētē. Dānijas nostāja par trešo valstu klātbūtni reģionā ir pozitīva. Dānijai jau ir divpusējā sadarbība ar Ķīnu pētniecības jomā. Ņemot vērā, ka trešo valstu interese par Arktiku tikai palielināsies, Dānija ir gatava uzņemties divpusējā dialoga izveidotāja lomu.

Dānija ir Arktikas reģiona valsts pateicoties Grenlandei. Dānija ir valsts divas reizes mazāka pēc iedzīvotāju skaita nekā Beļģija, bet īsteno suverenitāti uz vislielākās salas pasaulē. Interesanti, ka Dānijas Karalistei nav nekādu ekonomisko labumu no Grenlandes, tāpēc var uzskatīt, ka Grenlande ir tikai vārti uz Arktiku. Grenlande ir pilnīgi atkarīga no ārpusē palīdzības, lai funkcionētu kā moderna sabiedrība. Grenlandes valsts uzņēmumi ražo 73% no IKP, kas drīzumā var novest pie plāna ekonomikas, jo privātais sektors ir ļoti vājš.¹¹⁹ Grenlande ir Dānijas stratēģijas stūrakmens kopš Otrā Pasaule Kara. Kad Vācija okupēja Dāniju 1940.gadā Dānijas vēstnieks Vašingtonā atļāva ASV militāro klātbūtni Grenlandē. Šī vienošanās turpinājās arī Aukstā Kara laikā. Tules aviobāze un radaru iekārtas Grenlandē kļuva par nozīmīgu ASV kodolieroču atturēšanas sistēmas apiešanu. Dānijas un ASV valdības slepeni parakstīja līgumu, kas atļāva ASV uzstādīt stacionāru kodolieroči Tules bāzē, kas bija nozīmīgs Dānijas politikas pārkāpums. Dānijas oficiālie politikas dokumenti neļāva kodolieroču klātbūtni Dānijas teritorijā.¹²⁰ Tie bija Dānijas signāli ASV par vēlēšanos palikt Rietumu blokā. Pēc bipolārās pasaules sistēmas sabrukšanas Grenlande pazaudēja savu stratēģisko nozīmi, bet Tules bāze joprojām paliek kā pretraķešu aizsardzības sistēmas daļa.¹²¹ Kopenhāģenas tradīcija caur Grenlandi pirkt politikso ietekmi Vašingtonā visticamāk

¹¹⁹ Rahbek-Clemmensen, J. (2011). *Denmark in the Arctic. Bowing to three masters*. Izgūts no http://www.atlcom.nl/ap_archive/pdf/AP%202011%20nr.%203/Rahbek-Clemmensen.pdf.

¹²⁰ Nehring, N.J. (1997). *Greenland during the Cold War. Danish and American Security Policy 1945-68*, Copenhagen, Danish Institute of International Affairs.

¹²¹ Kristian Søby Kristensen, (2004). *Greenland, Denmark and the Debate on Missile Defense: A Window of Opportunity for Increased Autonomy*. Danish Institute for International Studies. DIIS Working Paper no 2004/14.

turpināsies. Tas arī skaidro, kāpēc Grenlande ir stratēģiski svarīga Dānijai un tā nevēlas dot Grenlandei neatkarību.

Dānijas stratēģija ir sadarboties ar ASV, lai gūtu lielāku ietekmi Arktikas reģionā. Lai šī politika neizgāztos Dānija darbojas trijos virzienos: suverenitātes nodrošināšana virs Grenlandes, reģionālās drošības veicināšana un citu aktieru nepieļaušana. Oficiālā stratēģijā Dānija it kā ir atvērta sadarbībai ar citām valstīm, bet tikai „maigās” jomās, kā zinātne. Par Grenlandi lielu interesi izrāda Āzijas valstis, kas arī satrauc Dāniju. Ķīnas ministri dažreiz jau apciemoja Grenlandi, kā arī Grenlandes ministri bija Ķīnā, kas parāda Grenlandes nozīmi. Dienvidkorejas prezidents arī apciemoja Grenlandi 2012.gadā, un tika izveidotas jaunas starptautiskās attiecības.¹²² Āzijas valstis pārsvarā interesē Grenlandes derīgie izrakteņi, kā arī intereses lobēšana, lai dabūtu novērotāja statusu Arktikas Padomē. Grenlande ir kļuvusi par vietu kur satiekas četras intereses: ASV, Eiropas Savienības, Āzijas un Dānijas. Par suverenitātes jautājumiem jau tika minēts iepriekš, tāpēc jāpaskatās uz otro virzienu – reģionālā drošība. Dānijas vislielākās bailes ir Krievija. Arktikas ledus kūst un dod lielas iespējas Krievijas Ziemeļu flotei patrulēt Arktikas ūdeņos. Tāpēc Dānijai jāsāk attīstīt savu floti. Trešais virziens nepieļaut trešo aktieru klātbūtni reģionā balstās uz starptautisko režīmu teoriju – jo vairāk aktieru, jo vairāk būs sadarbības problēmu, jo lielāka būs politiskā nestabilitāte, kas neļaus efektīvi pārvaldīt Arktiku. Otrkārt, ierobežojot dalībnieku skaitu reģionā Dānija paaugstina savu svarīgumu, jo valsts ir maza. Dānija vēlas atbrīvoties no citām mazām Arktikas valstīm (pēc ietekmes)– Zviedrija, Somija un Islande. Šo apliecina Ilulisatas samits, kad šīs trīs valstis netika uzaicinātas un rezultātā izveidojās jauns sadarbības formāts Arktiskais piecinieks. Dānija cenšas organizēt Arktikas pārvaldīšanu tā, lai Arktiskais piecinieks būtu centrā un visi pārējie formāti apkārt. Dānija ir pret Eiropas Savienības iekļaušanos Arktikas reģionā. Tā kā Dānija ir vienīgā Eiropas Savienības valsts Arktiskā pieciniekā, tā var nonākt nepatīkamā situācijā. Eiropas Savienība ir ļoti uzbāzīga ar savām politikām un stratēģijām un Dānijai būs pienākums atbalstīt Savienības stratēģiju, kas var nepatikt citām valstīm, it īpaši ASV un Krievijai. Eiropas Savienības klātbūtne izgāzīs Dānijas trīs virzienu stratēģiju, jo vajadzēs pielāgoties ES. Tāpēc ir divas iespējas: izslēgt Briseli no Arktikas, vai nu būt drošiem, ka Brisele netraucēs īstenot Dānijai savu stratēģiju. Tāda nostāja skaidro, kāpēc Grenlande (Dānija atļāva) izslēdza sevi no Eiropas Savienības un kāpēc Dānija atteicās no ES Kopējās drošības un aizsardzības politikas.

¹²² Degeorges, D. (2013). *Denmark, Greenland and the Arctic Challenges and opportunities of becoming the meeting place of global powers*. Royal Danish Defence College Publishing House. Izgūts no <http://forsvaret.dk/FAK/Publikationer/Briefs/Documents/Denmark-Greenland-and-the-Arctic.pdf>.

NATO klātbūtne Arktikā ir sarežģīts jautājums. No vienas puses, Dānija saprot, ka NATO ir vienīgā alianse kas var stāties pretī neatlaidīgajai Krievijai. No otras puses, Dānija piesardzīga pret papildus institūciju ieviešanu reģionā. Lielākoties, Dānijas bailes ir par to, ka NATO klātbūtne reģionā var izraisīt drošības dilemmu starp Krieviju un NATO bloku. Atkarībā no Norvēģijas, kura uzskata NATO iesaistīšanos par nepieciešamu, Dānija ir neviennozīmīga šajā jautājumā. No Dānijas viedokļa NATO vajag klusi attīstīt rīcības plānu Arktikas reģionā, tajā pašā laikā nebiedējot Krieviju.

Dānija ir Arktikas institucionalizācijas piekritējs, jo tas ir dāņu interesēs. Bet svarīgi, lai institucionalizācijas procesā Dānija iegūtu lielas ietekmes spējas, kā arī saskaņot visu ar ASV interesēm. Ir divi draudi, kuri var negatīvi ietekmēt Dānijas plānus. Pirmkārt, Krievijas atdzimstošā un agresīvā nostāja var izraisīt situāciju, kurā Dānijas suverenitāte virs Grenlandes var tikt apšaubīta. Otrkārt, ja Dānija būs spiesta saskaņot savas intereses ar Eiropas Savienību, tad klātbūtne Arktikā kļūs sarežģītāka un mazāk vērtīga.

Kā ASV, Dānijas mērķis ziemeļos lielākoties ir vērsts uz aizsardzību. Klātbūtnē Grenlandē nav stratēģiskais mērķis pats par sevi, jo tas ir instruments kā sasniegt politisko ietekmi reģionā. Grenlande ir Kopenhāgenas kaulēšanās monēta, kura var pietuvināt to Vašingtonai. Tāpēc var secināt, ka Dānijas virsmērķis ir militāri-politiskā vara un drošība. Dānija atrada sev sabiedroto (ASV), kura var palīdzēt saglabāt pozīcijas reģionā, noturēt Grenlandi zem savas suverenitātes, nepieļaut Krievijas un Eiropas Savienības uzbāzīgo uzvedību un institucionalizēt reģionu. Uz doto brīdi Dānija vēlas saglabāt *status quo* reģionā.

REZULTĀTI

Maģistra darba mērķis ir analizējot valstu intereses, politisko un tiesisko situāciju reģionā noteikt kāds režīms valda Arktikā: koordinācijas režīms vai sadarbības režīms. Režīmu noteikšanai tika izmantota Artūra Šteina teorija par koordinācijas un sadarbības režīmiem. Metodoloģijas daļā tika izstrādāti divi rādītāji, vadoties pēc kuriem var noteikt režīmu: institūciju vājums vai stiprums un valstu intereses. Analīzes pirmais posms bija noteikt politisko formātu un institūciju spēku un spēju atrisināt Arktikas dienas kārtības jautājumus. Otrais posms, balstoties uz Arktiskā piecinieka Arktikas stratēģijām noteikt valstu intereses un saprast vai valstīm ir kopējas intereses sasniegt kādu iznākumu vai ir kopēja interese izvairīties no kāda iznākuma. Pētījuma daļā iegūtie rezultāti ir neviennozīmīgi, tāpēc ir nepieciešams pareizi interpretēt datus un apkopot rezultātus.

Pirmais rādītāja rezultāts liecina par institucionālā ietvara Arktikas reģionā vājumu. Pētāmais institucionālais ietvars sastāv no Arktikas Padomes, Arktiskā piecinieka formāta un NATO. Reģionā ir tikai viens politiskais formāts, kas ietver sevī visas astoņas Arktikas valstis – Arktikas Padome. Arktikas Padome ir izveidota uz līguma bāzes, tai ir pastāvīgais sekretariāts, darba grupas, valstu pārstāvju tikšanās notiek regulāri, kā arī tiek īstenoti dažādi projekti. No pirmā acu skatiena izskatās, ka Arktikas Padome ir pilnvērtīga organizācija, bet tā nevar nodrošināt visu Arktikas dienas kārtības jautājumu risināšanu. Galvenā problēma ir jautājumu loks ar kuriem var nodarboties Arktikas Padome un tie ir zinātniskie, ekoloģiskie utt. Arktikas Padomi nedrīkst izmantot drošības, teritoriālo vai politisko jautājumu risināšanai. Arktiskais piecinieks, lai risinātu šo problēmu izveidoja savu formātu, atsevišķi no Islandes, Somijas un Zviedrijas, tādā veidā samazinot spēlētāju skaitu. Šis formāts balstās uz īsas deklarācijas, bez institucionalizācijas vajadzības un jauna regulējuma nepieciešamības. Arktiskā piecinieka atdalīšanās no pārējām Arktiskām valstīm jau liecina par izmaiņām reģiona dinamikā. Pēc autora domām tieši šajā brīdī notika pāreja no sadarbības režīma uz koordinācijas režīmu. Artūra Šteina teorijā koordinācijas režīma galvenās pazīmes formāta izveidošana balstoties tikai uz līguma vai konvencijas, kuros tika aprakstīti sadarbības noteikumu. NATO formāta pētījums parādīja, ka NATO klātbūtne liecinātu par sadarbības režīmu reģionā, jo NATO ir labi institucionalizēta iestāde, kura var risināt arī drošības jautājumus. Bet Arktikas reģionā NATO nevar veicināt sadarbības vai koordinēšanas režīmu, bet visticamāk var tikai pasliktināt un destabilizēt situāciju reģionā. Tāda situācijas izveidojas, jo Krievija ir vienīgā ārpus NATO bloka valsts un tā var negatīvi reaģēt uz NATO klātbūtni reģionā.

Pirmais rādītājs liecina par koordinācijas režīma veidošanos reģionā un galvenie režīma veidotāji ir Arktiskais piecinieks, kuri tāda režīma ietvaros var atrisināt savas dienas kārtības jautājumus.

Lai pārlicināti apgalvotu par koordinācijas režīma darbību reģionā ir nepieciešams, lai Arktiskam pieciniekam būtu kopēja interese izvairīties no noteiktiem iznākumiem, ko var sasniegt tikai saskaņojot vai koordinējot savas rīcības. Analizējot Arktiskā piecinieka stratēģijas var pateikt, ka Arktiskā piecinieka intereses pārsvarā sakrīt, kas jau liecina par kopējo vīziju attiecībā uz reģionu. Svarīgākie mērķi ir strīdu par teritorijām atrisināšanu, resursu iegūšana, jūras ceļu attīstība. Apkopojot Arktiskā piecinieka stratēģiju intereses autors nonāca pie secinājuma, ka ASV un Dānijas virsmērķis ir militāri-politiska vara un drošība, bet Kanādas, Norvēģijas un Krievijas virsmērķis ir labklājība un valsts attīstība. Šis virsmērķu sadalījums ir nepieciešams, lai saprastu valstīm nevēlamus iznākumus. ASV un Dānija nevēlas destabilizāciju reģionā, bet Kanāda, Krievija un Norvēģija nevēlas zaudēt iespēju izmantot Arktiku savas labklājības celšanai un valsts attīstībai.

ASV un Dānija individuāli nevarēs sasniegt savu mērķi, jo savas militāri-politiskās varas palielināšana novedīs pie drošības dilemmas reģionā. Tāpēc ir svarīgi koordinēt savas darbības ar citiem spēlētājiem. To nevar darīt Arktikas Padomes ietvaros, jo tā nenodarbojas ar drošības jautājumiem, kā arī nedrīkst izmantot NATO, jo Krievija nav NATO dalībvalsts. Tāpēc atliek vienīgā iespēja Arktiskā piecinieka formāts (Iluziāta deklarācija), kurā ietilpts galvenie Arktikas spēlētāji un formāta ietvaros var risināt visus darba kārtības jautājumus un kas ir koordinācijas režīma formāts.

Kanāda, Krievija un Norvēģija arī nevarēs individuāli sasniegt savu mērķi, jo viņu labklājība un valsts attīstība balstoties uz Arktikas resursiem ir atkarīga no citām Arktiskā piecinieka valstīm. Kanādai ir nepieciešams atbalsts no citām valstīm Ziemeļu-rietumu ceļa attīstībā un tā juridiskā statusa noteikšanā. Krievijai un Norvēģijai, lai paaugstinātu resursu iegūšanas darbības ir jākoordinē savas darbības. Krievijas sadarbība ar Arktisko piecinieku ir iespēja nepieļaut citu valstu iejaukšanos reģionā, kā arī bez Rietumu valstu palīdzības Krievijai nav iespējas iegūt ārzonas resursus (nav tehnoloģiju). Tas Krievijai ir vitāli svarīgi, jo pagaidām tā nav spējīga pilnā mērā darboties Arktikā, tā kā notiek ekonomiskā atveseļošanās.

Katrā Arktiskā piecinieka stratēģijā parādījās attieksme par ne-Arktisko valstu darbību un lomu reģionā. Lielākoties, ne-Arktikas valstu klātbūtne ir pieņemama tikai „maigās” jomās kā ekoloģija, zinātne. Arktiskais piecinieks saprot, ka papildus spēlētāji reģionā nav vējami, tāpēc ir svarīgi koordinēt savu darbību drošības jomā un ekonomikas jomā un nepieļaut ne-Arktisko valstu lomas palielināšanu reģionā. Pēc autora viedokļa ne-Arktisko valstu, kā arī

Islandes, Zviedrijas un Somijas lomas palielināšana reģionā ir vēl viens nevēlamais iznākums Arktiskā piecinieka valstīm. Koordinācijas režīms var efektīvi darboties tikai pie mazu spēlētāju nosacījuma, tāpēc ka, jo vairāk spēlētāju, jo grūtāk atrast kompromisu un turpmāk sadalīt labumus.

SECINĀJUMI

Maģistra darba pirmais secinājums ir konfrontācijas iespējas noliegšana Arktikas reģionā. Viedokļi par konflikta iespēju starp Arktikas valstīm attīsta un uzpūš masu mediji, kuri dažreiz skatās uz lietām ļoti vienpusīgi. Par konflikta iespēju liek domāt valstu līderu vai oficiālo dokumentu paziņojumi par neatlaidīgu nostāju aizsargāt savas teritorijas. Nevajag aizmirst, ka tā ir loģiska nostāja un tā ir katrai valstij, bet tas ne vienmēr noved pie konfliktiem. Galvenie spēlētāji – Arktiskais piecinieks ir savstarpēji atkarīgi viens no otra. Par to liecina valstu divpusējie līgumi, labas diplomātiskās attiecības un savstarpējā tirdzniecība. Kaut arī dažām valstīm, kā Krievija un Kanāda ir vāja saikne, tas neliek domāt par konfliktu Arktikas jautājumos. Reģionā nav izteikta hegemonā, kas nozīmē valstu vienlīdzīgu ietekmi reģionā.

Otrais secinājums ir pētījumā veiktā analīze kopumā liecina par sadarbību reģionā. Arktiskā piecinieka stratēģiju konteksts skaidri dod saprast, ka valstis iekļauj savās kalkulācijās arī citas valstis. Stratēģijas ir samērā saskaņotas, jo mērķi un prioritātes katrai valstij ir līdzīgas. Katrā stratēģijā Arktika tiek uzskatīta par miermīlīgu sadarbības reģionu. Maģistra darba mērķis bija noskaidrot kāds no režīmiem darbojas Arktikā. Pašlaik Arktikā notiek pāreja no sadarbības režīma uz koordinācijas režīmu. To veicina Arktiskais piecinieks, jo viņu svarīgākie dienas kārtības jautājumi var tikt ātrāk risināti ārpus Arktikas Padomes. Tādus jautājumus kā jūras ceļa īpašumtiesības, energoresursu iegūšana un teritoriālās prasības var risināt divpusējo līgumu ietvaros vai vienojoties par galvenajām rīcības vadlīnijām, kuras ir pieņemamas katrai valstij. Arktikā tādas vadlīnijas noteica Ilulizata deklarācija. Lai veiksmīgi darbotos koordinācijas režīma ietvaros ir nepieciešams augsts uzticības līmenis. Tāpēc koordinācijas režīms būs ilgtspējīgs, ja katra valsts darbosies cienot Ilulizata deklarācijā teikto, būs uzticama un gatava iet uz kompromisu dažādos jautājumos. Koordinācijas režīmā turpina valdīt anarhiskā vide, kur valstis ir galvenie aktieri.

Trešais secinājums ir, ka reāla, pilnvērtīga, reģionāla sadarbība var notikt un ir nepieciešama tikai dažās jomās. Intensīvi notiek sarunas par sadarbību meklēšanas un glābšanas darbos (SAR). Ņemot vērā, ka lielākā Arktikas daļa atrodas suverēno valstu ekonomiskajā zonā meklēšanas un glābšanas darbus savā teritorijā viņi īsteno paši. Bet Arktikā ir arī atklāta jūra, kur nepieciešams izveidot SAR vienības ar katras Arktiskā piecinieka valsts pārstāvjiem, tas būtu vērtīgākais un redzamākais sadarbības veids. Vides aizsardzība un zinātne ir vēl viens sadarbības veids, kas var notikt reģionālā līmenī. Klimata pārmaiņu jautājums nevar tikt risināts reģionālā līmenī, jo izmaiņas kuras notiek Arktikā ir

visu pasaules valstu vaina. Arktikas valstis var pievērts vairāk citu valstu uzmanību šim jautājumam citos formātos kā piemēram ANO.

Ceturtais secinājums ir saistība ar ne-Arktisko valstu klātbūtni reģionā un to mēģinājumiem iegūt labumus no tā. To darbība reģionā notiek pārsvarā zinātnes vai vides aizsardzības jomās. 15.maijā 2013.gadā Ķīna, Japāna, Itālija, Indija, Dienvidkoreja un Singapūra ieguva ilgi gaidītu novērotāja statusu Arktikas Padomē. Starp pieteicējiem bija arī Eiropas Savienība, bet tai novērotāja statusā tika atteikts. Šis statuss nozīmē, ka ne-Arktisko valstu intereses reģionā ir pietiekami nozīmīgas, lai tās varētu piedalīties Arktikas Padomes sanāksmēs, lai gan pēdējā rindā. Viņiem nav tiesību iniciēt lēmumus, jaunus projektus vai ielikt jautājumus dienas kārtībā. Novērotāju intereses ir vairāk saistītas ar tirdzniecību un ekonomiku. Ne-Arktiskām valstīm protams ir merkantili nolūki kā resursu iegūšana, bet viņi var tos sasniegt caur privāto sektoru, bet novērotāja statuss palīdzēs kontrolēt to politiskajā līmenī. Piemēram nesen Ķīnas privātais uzņēmums noslēdza līgumu ar Rosneft par urbšanu Barenca jūrā.

Piektais secinājums ir NATO un Eiropas Savienības *non grata* reģionā. Vienīgais faktors, kas varētu vērst reģionu un konfrontāciju ir NATO klātbūtne. Četras no piecām Arktiskā piecinieka valstīm ir NATO bloka dalībvalstis un tāda drošības arhitektūras novirze varētu piespiest Krieviju mainīt startēģiju un cīnīties par katru Arktikas centimetru. Drošības jautājumus valstis var risināt arī savā starpā, bez starpvaldību institūcijām. Eiropas Savienības klātbūtne nav atbalstāma, jo tai ir pārāk uzbāzīga politika daudzos jautājumos. Piemēram, Eiropas Savienībai tika attieckts Arktikas Padomes novērotāja statuss, jo Kanāda uztraucas, ka ES aizlieds roņu produktus, kas ietekmēs Kanādas pamatiedzīvotāju medību tradīcijas. Dānija savukārt, nevēlas ES klātbūtni, jo tad tā var nonākt nepatīkamā stāvoklī. No vienas puses Dānija ir ES dalībvalsts un tai jāatbalsta tās politikas, bet no otras puses Dānijai pašai ir sava stratēģija un intereses reģionā.

Maģistra darba **hipotēze** - Arktiskais piecinieks virzās uz savstarpējā koordinācijas režīma izveidošanos, ir pierādījies. Par to liecina Arktikas Padomes institucionālais vājums un Ilulizata deklarācijas izveidošana 2008.gadā.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

Zinātniskie raksti un grāmatas:

Baev, P. (2010). *'Military reform against heavy odds' Russia After the Economic Crisis*. Washington: Peterson Institute for International Economics.

Baev, P. (2010). *Russia's Arctic Policy: Geopolitics, Mercantilisms and Identity-Building*. The Finnish Institute of International Affairs 2010, Briefing paper 73. Izgūts no mercury.ethz.ch.

Baldwin, R. E. (1985). *Neoliberalism, Neorealism and World Politics*.

Baldwin, R. E. (1987). *The new protectionism: a response to shifts in national economic power*. Working Paper No. 1823.

Bremer, S. A. (1992). *Dangerous Dyads: Conditions Affecting the Likelihood of Interstate War, 1816-1965*. The Journal of Conflict Resolution 36 (2). DOI: 10.1177/0022002792036002005

Byers, M. (2009). *Who Owns the Arctic? Understanding Sovereignty Disputes in The North*. D&M Publishers inc. Izgūts no <http://www.canadianopenlibrary.ca/SwfDocs/DMC/9781553654995.pdf>.

Byron, R. (2012). *Conflict or Cooperation? Arctic Geopolitics and Climate Change*, Berkeley Undergraduate Journal: Volume 25, Issue 1.

Chaturvedo, S. (1996). *The Polar Regions. A Political Geography*. New York: Published in association with the Scott Polar Research Institute.

Coffey, L. (2012). *NATO in the Arctic: Challenges and Opportunities*. Margaret Thatcher Center for Freedom, No. 3646. Iegūts no <http://www.heritage.org/research/reports/2012/06/nato-in-the-arctic-challenges-and-opportunities>.

Degeorges, D. (2013). *Denmark, Greenland and the Arctic Challenges and opportunities of becoming the meeting place of global powers*. Royal Danish Defence College Publishing House. Izgūts no <http://forsvaret.dk/FAK/Publikationer/Briefs/Documents/Denmark-Greenland-and-the-Arctic.pdf>.

Elster, J (1976). *Some Conceptual Problems in Political Theory*, London: John Wiley.

Ferdmane, I. & Austers, I. (2011). *Kolektīvās vainas izjūtas ietekme uz prosociālo uzvedību*, Latvijas Universitātes rakst 74. sējums Psiholoģija.

- Georgescu, I. (2010). *Arctic Geopolitics-Time For a New Regime* (Maģsitra darbs). Insitut Europeen Des Hautes Etudes Internationales.
- Gordon, C. (2011). *Indigeneity and Sovereignty in Canada's Far North:The Arctic and Inuit Sovereignty*. Duke University Press. DOI 10.1215/00382876-1162480.
- Gordy, K. C. (2010). *Dire Straits: The Necessity for Canadian Sovereignty in the Arctic Waterways*. Fordham Environmental Law Review, Vol. 20. Izgūts no <http://ssrn.com/abstract=1589665>.
- Grieco, J. M. (1988). *Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism*, International Organization. Vol.42.
- Grob, J. (2007). *Antarctica's Frozen Territorial Claims: A Meltdown Proposal*, Boston College Intenational and Comparative Law Review, Vol.30. Issue 2. Iegūts no <http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1071&context=iclr>.
- Gunitsky, V. (2008). *On Thin Ice: Water Rights and Resource Disputes in the Arctic Ocean*. Journal of International Affairs, Vol. 61, No. 2. Izgūts no <http://ssrn.com/abstract=1943189>.
- Hardin, G. (1968). *The Tragedy of the Commons*. Science, New Series, Vol. 162, No. 3859. Izgūts no <http://www.cs.wright.edu/~swang/cs409/Hardin.pdf>.
- Hayward E. Alker. (1977). *A Methodology for Design Research on Interdependance Alternatives*. Internatipnal Organizations Vol. 31.
- Henriksen, T, Ulfstein, G. (2010). *Maritime Delimitation in the Arctic: The Barents Sea Treaty*. Ocean development & international law, 42:1–21. DOI: 10.1080/00908320.2011.542389.
- Hensel, P. R. (1996). *Charting A Course to Conflict: Territorial Issues and Interstate Conflict. 1816-1992*. Izgūts no <http://paulhensel.org/Research/chart98.pdf>.
- Hollick, A. (1981). *U.S. Foreign Policy and the Law of the Sea*. Princeton university Press.
- Holmes, S. (2008). *Breaking the Ice: Emerging Legal Issues in Arctic Sovereignty*. Chicago Journal of International Law, Vol. 9 No. 1. Izgūts no <http://ssrn.com/abstract=1650369>.
- Jackson, M. & Morelli, M. (2009). *The Reasons for Wars – an Updates Survey, Handbook on the Political Economy of War* .Izgūts no <http://www.stanford.edu/~jacksonm/war-overview.pdf>.
- Joan, E. & Debray, R. (2001). *Collective Action and the Group Size Paradox*. American Political Science Review, Vol.95, No.3.

Jørgensen, H. (2010). *Babysteps - Developing Multilateral Institutions in the Arctic*. APSA 2010 Annual Meeting Paper. Center for Military Studies, University of Copenhagen. Iegūts no <http://ssrn.com/abstract=1644187>.

Kefferpütz, R. (2010). *On Thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North*. Izgūts no CEPS mājas lapas <http://www.ceps.eu>.

Keohane, R. (1984). *After Hegemony*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Keohane, R. & Nye, J. S. (1989). *Power and Interdependence*, 2nd ed. New York, NY: Harper Collins.

Klosko, G. (2004). *The Natural Basis of Political Obligation*, Political theory, Vol. 32 No. 6. DOI: 10.1177/0090591704265933.

Koivurova, T. (2008) *Alternatives for an Arctic Treaty – Evaluation and a New Proposal*, Journal compilation, Blackwell Publishing Ltd. DOI: 10.1111/j.1467-9388.2008.00580.x.

Koivurova, T., Molenaar, E.J. & Vanderzwaag, D. (2009). *Canada, the EU, and Arctic Ocean Governance: A Tangled and Shifting Seascape and Future Directions*. Journal of Transnational Law & Policy, vol.18.2. Izgūts no http://www.law.fsu.edu/journals/transnational/vol18_2/koivurova.pdf.

Koivurova, T. (2010). *Limits and possibilities of the Arctic Council in a rapidly changing scene of Arctic governance*. Journal: Polar Record - POLAR REC , vol. 46, no. 02. DOI: 10.1017/S0032247409008365.

Kraska, J. (2008). *A Way Out for Arctic Diplomacy*, Canadian Naval Review, volume 5, number 3. Izgūts no <http://ssrn.com/abstract=1649170>.

Krasner, S. D. (1983). “*Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables,*” in Stephen Krasner, ed., *International Regimes* Ithaca, NY: Cornell University Press.

Kristian Sjøby Kristensen, (2004). *Greenland, Denmark and the Debate on Missile Defense: A Window of Opportunity for Increased Autonomy*. Danish Institute for International Studies. DIIS Working Paper no 2004/14.

LaFeber, W. (2008). *America, Russia, and the Cold War: 1945-2006*. 10th ed. New York: McGraw-Hill. DOI: 10.1080/17419166.2012.653765.

Mearshseimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York, NY: Norton and Company.

Mitrany, D. (1943). *Working Peace System* p. 133-137; Haas, E.B.(1964). *Beyond the nation-state :functionalism and international organization*. Colchester: ECPR Press, 2008.

Morton, D. (2006). *A Short History of Canada* (6th ed.). Toronto, Ontario: McClelland & Stewart. Izgūts no <http://www.teacherweb.com/NJ/LindenHigh/grasso/Morton--Part-3--Chapter-5--The-Depression.pdf>.

Nehring, N.J. (1997). *Greenland during the Cold War. Danish and American Security Policy 1945-68*, Copenhagen, Danish Institute of International Affairs.

Nele Matz-Lück, (2009). *Planting the Flag in Arctic Waters: Russia's Claim to the North Pole*. Göttingen Journal of International Law 1 2.

Offerdal, K. (2010). *Arctic Energy in EU Policy: Arbitrary Interest in the Norwegian High North*. VOL. 63, NO. 1. Izgūts no <http://www.fni.no/doc&pdf/KRO-Arctic-EU.pdf>.

Oye, K.. (1986). *Explaining cooperation under anarchy: Hypotheses and strategies*.

Prows, P. (2006). *Tough Love: The Dramatic Birth and Looming Demise of Unclosed Property Law*. NYU Law School, Public Law Research Paper No. 06-19. Izgūts no <http://ssrn.com/abstract=918458>.

Ragner, C. (2008). *The Northern Sea Route*. Norden Association's Yearbook. Izgūts no <http://www.fni.no/doc&pdf/clr-norden-nsr-en.pdf>.

Rahbek-Clemmensen, J. (2011). *Denmark in the Arctic. Bowing to three masters*. Izgūts no http://www.atlcom.nl/ap_archive/pdf/AP%202011%20nr.%203/Rahbek-Clemmensen.pdf.

Slaughter, A.M. (1995). *Liberal International Relations Theory and International Economic Law*. American University International Law Review 10, no. 2.

Stein, A. A. (1982), *Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchic World*, International Organization, Vol. 36, No. 2, International Regimes.

Stephen D. Krasner (1982). *Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*. *International Organization*, Vol. 36, No. 2.

Tesch, R. (1990). *Qualitative Research: Analysis types and Software tools*. New York, The Falmer Press.

Trenins, D. (2010). *The Arctic a Front for Cooperation not Competition*. Carnegie Endowment for International Peace,. Izgūts no http://carnegieendowment.org/files/arctic_cooperation.pdf.

Ulanovsky, A.M. (2009). *Qualitative Researches: Approaches, Strategies, Methods*.

Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. World Politics, Vol. 38, No 1. Published by: The Johns Hopkins University Press. DOI:10.2307/2010349.

Zwaag, V., Huebert, D., Robert and Ferrara, S. (2001). *The Arctic Environmental Protection Strategy, Arctic Council and Multilateral Environmental Initiatives: Tinkering*

While the Arctic Marine Environment Totters. Denver Journal of International Law and Policy, Vol. 30, No. 131. Izgūts no http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2126185

Dokumenti un likumi:

Apvienoto Nāciju Organizācijas Jūras Tiesību Konvencija ("LV", 183 (3131), 17.11.2004.) [stājas spēkā 22.01.2005.]. Izgūts no: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=207737>.

07.12.1944. starptautisks dokuments "Konvencijas par starptautisko civilo aviāciju 2., 6., 8., 12., 17. un 18. pielikums" ("LV", 17 (4209), 30.01.2010.) [stājas spēkā 12.08.1992.]. Izgūts no <http://www.likumi.lv/doc.php?id=204458>.

Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par Atklāto Jūru, 2. Pants. Stājas spēkā 30. septembrī 1962.gadā.
http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_high_seas.pdf.

Arctic Pollution Issues: A State of the Arctic Environment Report. Stefansson Arctic Institute, 2004. Arctic Human Development Report. Izgūts no: http://hdr.undp.org/en/reports/regionalreports/other/arctic_2004_en.pdf

Exclusive Economic Zone of the United States of America, Proclamation No 5030 (Mar 10,1983), 3 CFR Supp 22 (1983). Izgūts no <http://www.archives.gov/federal-register/codification/proclamations/05030.html>.

Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty (1991), ("Madrid Protocol"). Iegūts no: http://www.coolantarctica.com/Antarctica%20fact%20file/science/madrid_protocol.htm.

Reserving and Placing Certain Resources of the Continental Shelf under the Control and Jurisdiction of the Secretary of the Interior, Exec Order No 9633 (Sep 28, 1945), 3 CFR 1945 Supp 437 (1945). Izgūts no <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=60676>.

Summary of the recommendations of the commission on the limits of the continental shelf in regard to the submission made by Norway in respect of areas in the arctic ocean, the barents sea and the norwegian sea on 27 november 2006. Izgūts no: http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/nor_rec_summ.pdf.

Основы государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2020 года и дальнейшую перспективу. Izgūts no: <http://www.scrf.gov.ru/documents/98.html>.

Chicago Summit Declaration, 2012. Izgūts no http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm?mode=pressrelease

Stratēģijas:

Стратегия развития Арктической зоны Российской Федерации и обеспечения национальной безопасности на период до 2020 года. Izgūts no: <http://government.ru/docs/22846/>.

USA National Security Presidential Directive and Homeland Security Presidential Directive: Arctic Region Policy. Izgūts no <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2009/01/20090112-3.html>.

Canada's Northern Strategy. Izgūts no http://www.international.gc.ca/arctic-arctique/northern_strategy-strategie_nord.aspx?lang=eng.

Denmark, Greenland and the Faroe Islands: Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011– 2020. Izgūts no http://um.dk/en/~media/UM/English-site/Documents/Politics-and-diplomacy/Arktis_Rapport_UK_210x270_Final_Web.ashx.

The Norwegian Government's High North Strategy. Izgūts no <http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/strategien.pdf>.

Runas:

Gorbachev, M. (1987). *The Speech in Murmansk at the ceremonial meeting on the occasion of the presentation of the Order of Lenin and the Gold Star Medal to the city of Murmansk*. Izgūts no: http://teacherweb.com/FL/CypressBayHS/JJolley/Gorbachev_speech.pdf.

Raksti intereneta laikrakstos:

Greenhouse, S. (1994, 1. jūlijs). *US, Having Won Changes, Is Set to Sign Law of the Sea*. NY Times.

Hargreaves, S. (2012, 18. jūlijs). *U.S. missing out on Arctic land grab*. CNN.

Prime Minister Stephen Harper Announces New Arctic Offshore Patrol Ships. Izgūts no: http://www.navy.forces.gc.ca/cms/3/3-a_eng.asp?id=616.

Rosneft and Statoil agree on joint offshore operations in the barents sea and sea of okhotsk (2012.gada maijs). Izgūts no: <http://www.rosneft.com/news/pressrelease/05052012.html>.

Путин поздравил экспедицию "Арктика-2010" с высадкой на льдину (2010.gada 15. oktobris). Izgūts no: http://ria.ru/arctic_news/20101015/285835785.html.

Jonas Gahr Støre, *The Law of the Sea and the High North*, Speech to the Press Meeting (2007.gada 13.augustā), Izgūts no http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/whats-new/Speeches-and-articles/speeches_foreign/2007/The-Law-of-the-Sea-and-the-High-North.html?id=479201.

Leapman, B. *Denmark Joins Race to Claim North Pole*, Sunday Telegraph 029 (2007.gada, 12.augustā). Izgūts no: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1560121/Denmark-joins-race-to-claim-North-Pole.html>.

Petterson, T. (2012). *Norwegian, Russian and U.S. naval forces have met in Bodø to prepare for the joint exercise "Northern Eagle 2012"*. Izgūts no: <http://barentsobserver.com/en/security/exercise-northern-eagle-has-started-20-08>.

Statistikas avoti:

Eakins, B.W. & Sharman G.F. (2010). *Volumes of the World's Ocean*. NOAA National Geophysical Data Center, Boulder. Izgūts no http://www.ngdc.noaa.gov/mgg/global/etopo1_ocean_volumes.html.

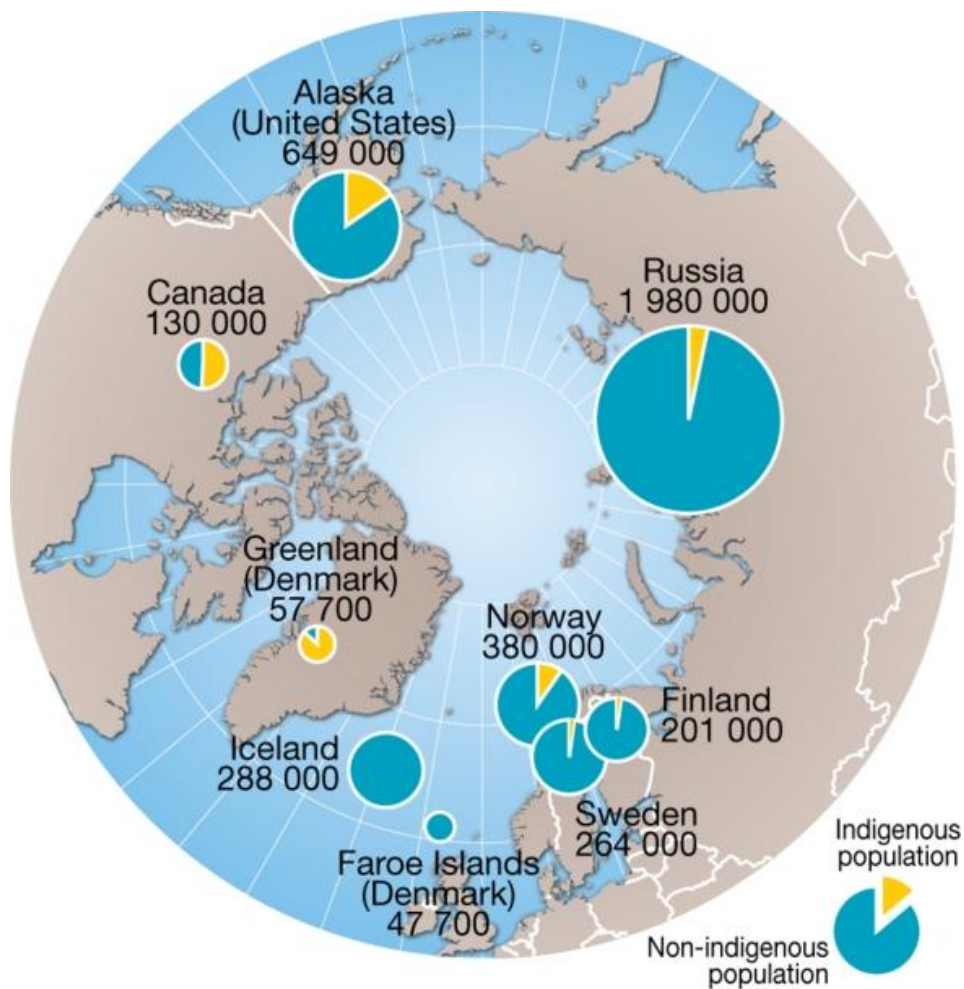
Michelsen, M. (red.). (2012). *Greenland in Figures 2012*. Published by Statistics Greenland Izgūts no: <http://www.stat.gl/publ/en/GF/2012/content/Greenland%20in%20Figures%202012.pdf>.

U.S. Geological Survey, izgūts not <http://energy.usgs.gov/RegionalStudies/Arctic.aspx>.

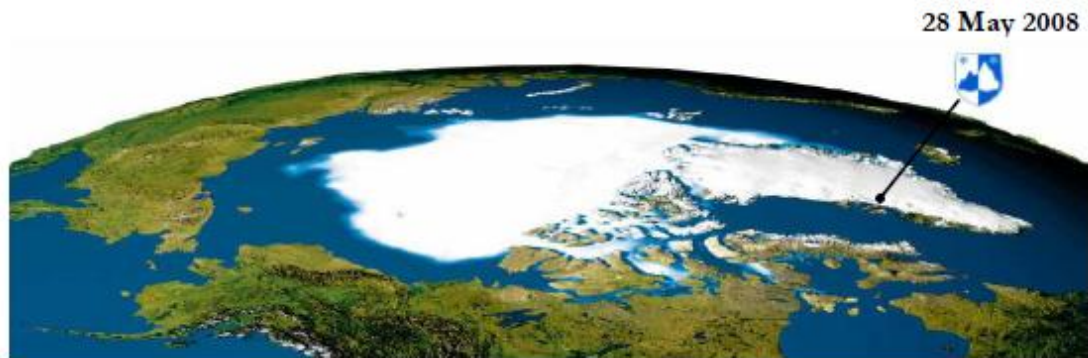
National Snow and Ice Data Center, *What is the Arctic?*, available online at <http://nsidc.org/cryosphere/arctic-meteorology/arctic.html>.

PIELIKUMI

Arktikas iedzīvotāju sadalījums¹²³

¹²³ Arctic Pollution Issues: A State of the Arctic Environment Report. Stefansson Arctic Institute, 2004. Arctic Human Development Report. Izgūts no http://hdr.undp.org/en/reports/regionalreports/other/arctic_2004_en.pdf.

THE ILULISSAT DECLARATION

ARCTIC OCEAN CONFERENCE
ILULISSAT, GREENLAND, 27 – 29 MAY 2008

At the invitation of the Danish Minister for Foreign Affairs and the Premier of Greenland, representatives of the five coastal States bordering on the Arctic Ocean – Canada, Denmark, Norway, the Russian Federation and the United States of America – met at the political level on 28 May 2008 in Ilulissat, Greenland, to hold discussions. They adopted the following declaration:

The Arctic Ocean stands at the threshold of significant changes. Climate change and the melting of ice have a potential impact on vulnerable ecosystems, the livelihoods of local inhabitants and indigenous communities, and the potential exploitation of natural resources.

By virtue of their sovereignty, sovereign rights and jurisdiction in large areas of the Arctic Ocean the five coastal states are in a unique position to address these possibilities and challenges. In this regard, we recall that an extensive international legal framework applies to the Arctic Ocean as discussed between our representatives at the meeting in Oslo on 15 and 16 October 2007 at the level of senior officials. Notably, the law of the sea provides for important rights and obligations concerning the delineation of the outer limits of the continental shelf, the protection of the marine environment, including ice-covered areas, freedom of navigation, marine scientific research, and other uses of the sea. We remain committed to this legal framework and to the orderly settlement of any possible overlapping claims.

This framework provides a solid foundation for responsible management by the five

coastal States and other users of this Ocean through national implementation and application of relevant provisions. We therefore see no need to develop a new comprehensive international legal regime to govern the Arctic Ocean. We will keep abreast of the developments in the Arctic Ocean and continue to implement appropriate measures.

The Arctic Ocean is a unique ecosystem, which the five coastal states have a stewardship role in protecting. Experience has shown how shipping disasters and subsequent pollution of the marine environment may cause irreversible disturbance of the ecological balance and major harm to the livelihoods of local inhabitants and indigenous communities. We will take steps in accordance with international law both nationally and in cooperation among the five states and other interested parties to ensure the protection and preservation of the fragile marine environment of the Arctic Ocean. In this regard we intend to work together including through the International Maritime Organization to strengthen existing measures and develop new measures to improve the safety of maritime navigation and prevent or reduce the risk of ship-based pollution in the Arctic Ocean.

The increased use of Arctic waters for tourism, shipping, research and resource development also increases the risk of accidents and therefore the need to further strengthen search and rescue capabilities and capacity around the Arctic Ocean to ensure an appropriate response from states to any accident. Cooperation, including on the sharing of information, is a prerequisite for addressing these challenges. We will work to promote safety of life at sea in the Arctic Ocean, including through bilateral and multilateral arrangements between or among relevant states.

The five coastal states currently cooperate closely in the Arctic Ocean with each other and with other interested parties. This cooperation includes the collection of scientific data concerning the continental shelf, the protection of the marine environment and other scientific research. We will work to strengthen this cooperation, which is based on mutual trust and transparency, inter alia, through timely exchange of data and analyses.

The Arctic Council and other international fora, including the Barents Euro-Arctic Council, have already taken important steps on specific issues, for example with regard to safety of navigation, search and rescue, environmental monitoring and disaster response and scientific cooperation, which are relevant also to the Arctic Ocean. The five coastal states of the Arctic Ocean will continue to contribute actively to the work of the Arctic Council and other relevant international fora.

Iluissat, 28 May 2008

3. pielikums
Valstu ledlaužu flotes

ASV	
Krievija	
	
	
	
Kanāda	
Somija	
Zviedrija	
Norvēģija	
Nīderlande	
Japāna	 <div data-bbox="802 1288 1181 1377"> <p>Jaudīgs ledlauzis (vairāk par 45.000 ZS) </p> </div>
Argentīna	 <div data-bbox="802 1368 1181 1458"> <p>Jaudīgs ledlauzis (sarga statusā) </p> </div>
Vācija	 <div data-bbox="802 1469 1181 1559"> <p>Ledlauzis (mazāk par 45.000 ZS) </p> </div>
Austrālija	

Robeža starp Krieviju un Norvēģiju pēc Barenca līguma

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs

„Arktiskā piecinieka cīņa par Arktiku: no konfrontācijas uz sadarbību” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba apjoms (neskaitot izmantotos informācijas avotus un pielikumus) ir 190197 rakstuzīmes (ieskaitot intervālus).

Autors: Jevgenijs Golovčuks

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Docents Dr.sc.pol. Toms Rostoks

Recenzents: Profesore Dr.paed. Žaneta Ozoliņa

Darbs iesniegts Politikas zinātnes nodaļā ____ . ____ . ____ .

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga Poļaka

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____ . ____ . ____ . prot. Nr.

Komisijas sekretāre: pasniedzēja Ilze Balcere